

**BARTIN BARTIN
ÜNİVERSİTESİ UNIVERSITY**

Edebiyat Fakültesi Dergisi Journal of Faculty of Letters

Cilt/Volume: 9

Sayı/Number: 1

**Haziran/
June 2024**

Bartın Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Dergisi

Bartın University
Journal of Faculty of Letters

ISSN: 2602-3520
E-ISSN: 2547-9865

Cilt/Volume: 9 Sayı/Number: 1
Haziran/June 2024

BARTIN

Bartın Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Dergisi
ISSN: 2602-3520
E-ISSN: 2547-9865
Cilt: 9, Sayı: 1
Haziran 2024
BARTIN – TÜRKİYE

Bartın University
Journal of Faculty of Letters
ISSN: 2602-3520
E-ISSN: 2547-9865
Volume: 9, Number: 1
June 2024
BARTIN – TURKEY

Sahibi / Owner

Bartın Üniversitesi Adına
Prof. Dr. Orhan UZUN (Rektör)

Editör / Editor in Chief

Prof. Dr. Macit BALIK

Editör Yardımcıları / Assistants of Editor

Doç. Dr. Alkan ÜSTÜN
Arş. Gör. Dr. Özge ÖZBAY KARA

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Birgül KOÇAK OKSEV (Bartın Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet GÜNEŞ (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet DEMİRTAŞ (Bitlis Eren Üniversitesi)
Prof. Dr. Emrah ÇETİN (Bartın Üniversitesi)
Prof. Dr. Şahin YILDIRIM (Bartın Üniversitesi)
Prof. Dr. Tania TODOROVA (University of Library Studies and Info. Technologies-Bulgaristan)
Prof. Dr. Balkiya KASSYM (Abay Kazak Millî Pedagoji Üniversitesi - Kazakistan)
Prof. Dr. Smagulova K. NURGAZIKIZI (El- Farabi Kazak Devlet Üniversitesi - Kazakistan)
Prof. Dr. Aleksandr TSOI (Lodz Üniversitesi - Polonya)
Doç. Dr. Ahmet ALTAY (Bartın Üniversitesi)
Doç. Dr. Ayşe Gül ÇIVGIN (Bartın Üniversitesi)
Doç. Dr. Alemdar CABBARLI (Bakü Devlet Üniversitesi)
Doç. Dr. Galina MİSKİNIENE (Vilnius Üniversitesi- Litvanya)

Alan Editörleri / Field Editors

Prof. Dr. Fatma BAĞDATLI ÇAM (Arkeoloji Alan Editörü)
Doç. Dr. Huriye ÇOLAKLAR (Bilgi ve Belge Yönetimi Alan Editörü)
Doç. Dr. Sevda KAMAN (Türk Dili ve Edebiyatı Alan Editörü)
Doç. Dr. Berna FİLDİŞ (Sosyoloji Alan Editörü)
Doç. Dr. M. Cem ODACIOĞLU (Çeviri Alan Editörü)
Dr. Öğr. Üyesi Abdül Halim VAROL (Sanat Tarihi Alan Editörü)
Dr. Öğr. Üyesi Ersin YAVAŞ (Psikoloji Alan Editörü)
Dr. Öğr. Üyesi Mine DİLEK (Tarih Alan Editörü)
Dr. Öğr. Üyesi Savaş KARAGÖZLÜ (Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Alan Editörü)
Dr. Öğr. Üyesi İrem ASLAN SEYHAN (Felsefe Alan Editörü)

Ön İnceleme ve İletişim / Pre-evaluation and Communication

Arş. Gör. Sümeyya ARICAN (Koordinatör ve Dil Kontrolü)
Arş. Gör. Dilan POLAT (İntihal Kontrolü)
Arş. Gör. Hasan ÖZTÜRK (Dergi Yazım Kuralları Kontrolü)
Arş. Gör. Sema ÜNÜVAR (Gramer ve Dil Kontrolü)
(edebiyatdergi@bartin.edu.tr)

Yabancı Dil Danışmanı / Foreign Language Adviser

Doç. Dr. Anıl ÇELİK

Dizgi / Composition

Arş. Gör. Sait ÇİL

Kapak Tasarımı / Cover Design

Doç. Dr. Mustafa FİDAN

Adres / Adress

Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi 74100 Bartın-TÜRKİYE

e-mail: edebiyatdergi@bartin.edu.tr

Telefon / Phone: (0378) 223 54 77 / 223 54 86

DANIŞMA KURULU / ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Fatma AÇIK	(Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Ercan ALKAYA	(Fırat Üniversitesi)
Prof. Dr. Bâki ASİLTÜRK	(Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Ufuk Deniz AŞÇI	(Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Bedrettin AYTAÇ	(Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Münire Kevser BAŞ	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Selahaddin BEKKİ	(Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi)
Prof. Dr. Arif BİLGİN	(Sakarya Üniversitesi)
Prof. Dr. Nergis BİRAY	(Pamukkale Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa HİZMETLİ	(Bartın Üniversitesi)
Prof. Dr. Muhsine BÖREKÇİ	(Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Yakup ÇELİK	(Yıldız Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet DEMİRTAŞ	(Bitlis Eren Üniversitesi)
Prof. Dr. Abide DOĞAN	(Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Halûk Harun DUMAN	(Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Abdülkadir DÜNDAR	(Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Öztürk EMİROĞLU	(Varşova Üniversitesi-Polonya)
Prof. Dr. Hacı Mustafa ERAVCI	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. İlhan ERDEM	(Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet Dursun ERDEM	(Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa ERDOĞAN	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Dilek ERGÖNENÇ AKBABA	(Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa GENÇER	(Abant İzzet Baysal Üniversitesi)
Prof. Dr. G. Gonca GÖKALP ALPASLAN	(Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Hamza GÜNDOĞDU	(Sakarya Üniversitesi)
Prof. Dr. Seyfullah KARA	(Karabük Üniversitesi)
Prof. Dr. Sefer Yetkin IŞIK	(Bartın Üniversitesi)
Prof. Dr. Fevzi KARADEMİR	(Süleyman Demirel Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet KIRBIYIK	(Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Zahir KIZMAZ	(Fırat Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet KÖÇER	(Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)
Prof. Dr. Abdullah KÖK	(Akdeniz Üniversitesi)
Prof. Dr. Muhsin MACİT	(Anadolu Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet Vefa NALBANT	(Pamukkale Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa ORÇAN	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet ÖNAL	(İnönü Üniversitesi)
Prof. Dr. Ersin ÖZARSLAN	(Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Ufuk ÖZDAĞ	(Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Fatih Sultan Mehmet ÖZTÜRK	(Pamukkale Üniversitesi)
Prof. Dr. Hakan POYRAZ	(Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi)
Prof. Dr. Bilal SAMBUR	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Mete TAŞLIOVA	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali TEMİZEL	(Selçuk Üniversitesi)

Prof. Dr. Funda TOPRAK	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet Faruk TOPRAK	(Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Salih TUR	(Harran Üniversitesi)
Prof. Dr. Kemal TUZCU	(Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Sema UĞURCAN	(Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahat ÜSTÜNER	(Fırat Üniversitesi)
Prof. Dr. Cevdet YAKUPOĞLU	(Kastamonu Üniversitesi)
Prof. Dr. Aslı YAZICI	(Bartın Üniversitesi)
Prof. Dr. Sedat YAZICI	(Bartın Üniversitesi)
Prof. Dr. Talip YILDIRIM	(Uşak Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet AKKAYA	(Adıyaman Üniversitesi)
Prof. Dr. Yenal ÜNAL	(Bartın Üniversitesi)
Prof. Dr. Alsou KAMALİEVA	(Bartın Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa ARSLAN	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Hüdayar CİHAN	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Ensar ÇETİN	(Çankırı Karatekin Üniversitesi)
Prof. Dr. Ayşe DEMİR	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Mitat DURMUŞ	(Kars Kafkas Üniversitesi)
Prof. Dr. Osman DÜZGÜN	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet EFİLOĞLU	(Bülent Ecevit Üniversitesi)
Prof. Dr. Murat ELMALI	(İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Selma GÜLSEVİN	(Dokuz Eylül Üniversitesi)
Prof. Dr. Mesut GÜN	(Mersin Üniversitesi)
Prof. Dr. Galip GÜNER	(Erciyes Üniversitesi)
Prof. Dr. Gülsemin HAZER	(Sakarya Üniversitesi)
Prof. Dr. Ömer Tuğrul KARA	(Çukurova Üniversitesi)
Prof. Dr. Akartürk KARAHAN	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Bilge ÖZKAN NALBANT	(Pamukkale Üniversitesi)
Prof. Dr. Süleyman ÖZBEK	(Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Prof. Dr. Barış SARIKÖSE	(Karabük Üniversitesi)
Prof. Dr. Berdi SARIYEV	(Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. M. Emin ŞEN	(Süleyman Demirel Üniversitesi)
Prof. Dr. Hacer TOKYÜREK	(Erciyes Üniversitesi)
Prof. Dr. Özden YALÇINKAYA ALKAR	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Habibe YAZICI ERSOY	(Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Prof. Dr. Seyfullah YILDIRIM	(Gazi Üniversitesi)
Doç. Dr. Derya ADALAR SUBAŞI	(Ankara Üniversitesi)
Doç. Dr. Murat CERİTOĞLU	(Ankara Üniversitesi)
Doç. Dr. İsa SARI	(Hitit Üniversitesi)
Doç. Dr. Üyesi İbrahim Ethem ARIOĞLU	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Oğuzhan AYDIN	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Üyesi Erol KUYMA	(Hitit Üniversitesi)
Doç. Dr. Üyesi Serpil SOYDAN	(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)

BU SAYININ HAKEMLERİ / REFEREES OF THIS ISSUE

Prof. Dr. Akartürk KARAHAN	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Habibe Yazıcı ERSOY	(Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Doç. Dr. Can ŞEN	(Bartın Üniversitesi)
Doç. Dr. Selda UYGUR GÜRBÜZ	(Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)
Doç. Dr. Yaşar TOKAY	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Mehmet Cem ODACIOĞLU	(Bartın Üniversitesi)
Doç. Dr. Serkan ERTİN	(Bartın Üniversitesi)
Doç. Dr. Aysun DEMİREZ	(Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Doç. Dr. Zemzem YÜCETÜRK	(Artvin Çoruh Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Abdülkadir ERÇİN	(Bartın Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Nurdan BESLİ	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)

Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi Haziran ve Aralık aylarında olmak üzere yılda iki kez yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir. Bu dergide yayımlanan makaleler Yayın Kurulu'nun izni olmadan aynen veya kısmen yayımlanamaz. Yayımlanan yazı ve makalelerin içeriği ile ilgili tüm sorumluluk yazarlarına aittir.

İÇİNDEKİLER

Editörden	1
------------------------	---

Makaleler

Doç. Dr. Murat Yusuf Önem Kosova ve Makedonya Türk Aydınlarının Dil Devrimine Bakışı	3
Öğr. Gör. Selvin Kayahan Eugene Albert Nida'nın Eşdeğerlik Prensipleri Bağlamında Emily Dickinson'ın "Hope Is The Thing With Feathers" Adlı Şiirinin Türkçe Çevirilerinin İncelenmesi	17
Kerim Karayel Melih Cevdet Anday'ın Piyeslerinde Mekân	32
Rabia Arslan Erzurumlu Kadın Darîr'in Yüz Hadis Yüz Hikâye Adlı Eserinde Bulunan Deyimlerin Kavramsal Tasnifi Denemesi	42
Selçuk Çal III. Selim Dönemi Elçiler Gözü İle Avrupa Sahne Oyunları (Tiyatro, Opera ve Balo)	71

Bibliyografi

İlknur Koç Türkçe Metindilbilim Bibliyografyası	83
---	----

Kitap İncelemeleri

Bilge Işık Ayber Salgın ve Edebiyat	106
Yayın İlkeleri	111

Bartın Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Dergisi
ISSN: 2602-3520
E-ISSN: 2547-9865
Cilt: 9, Sayı: 1
Haziran 2024
BARTIN – TÜRKİYE

Bartın University
Journal of Faculty of Letters
ISSN: 2602-3520
E-ISSN: 2547-9865
Volume: 9, Number: 1
June 2024
BARTIN – TURKEY

EDİTÖRDEN

Değerli Bilim İnsanları,

Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi'nin 9. Cilt, 1. Sayısıyla karşınızdayız. Bu sayımızda yayın ilkelerinde belirttiğimiz doğrultuda alan uzmanları tarafından titizlikle değerlendirilip ilgili kurullarımızca onaylanmış beş makale, bir bibliyografi ve bir de kitap incelemesi olmak üzere yedi yazı yer almaktadır. Çeviribilim, Dilbilim, Tarih ve Türk edebiyatı alanlarından değerli çalışmaları yayımladığımız bu sayıya yazar ve hakem olarak katkı sağlayan bilim insanlarına teşekkürü borç biliriz.

Prof. Dr. Macit BALIK
Editör

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/buefd>

Araştırma Makalesi /
Research Article

YIL: 2024
CİLT: 9
SAYI: 1

MAKALE BİLGİSİ

Gönderildiği Tarih: 27.05.2024
Kabul Tarihi: 24.06.2024
Yayımlanma Tarihi: 28.06.2024

ARTICLE INFO

Submitted date: 27.05.2024
Accepted date: 24.06.2024
Published date: 28.06.2024

e-ISSN 2547-9865

Kosova ve Makedonya Türk Aydınlarının Dil Devrimi'ne Bakışı

*Perspective of Turkish Intellectuals from
Kosovo and Macedonia on the Language
Revolution*

Doç. Dr. Murat Yusuf Önem
Uluslararası Balkan Üniversitesi,
myonem@outlook.com,
0000-0003-4279-4059

Öz

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra, Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde gerçekleştirilen toplumsal değişimler, yeni oluşturulan siyasi düzenin felsefesini belirlemek, bunu geniş kitlelere tanıtmak ve onların sahiplenilmesini sağlamak amacıyla yapılmıştır. Türkiye'de ulus oluşturma sürecini engelleyen unsurların izlerini silmek ve modern, seküler ve tek bir ulus yaratmak amacıyla dil üzerinde de çalışılmıştır. Dil reformunun Türk toplumunu ve dilini dönüştürme başarısı, Harf Devrimi sonrasında 1932'den Atatürk'ün ölümüne kadar sınırlı düzeydedir. Yüzyılın sonunda, Türkçenin kendi bütünlüğü içinde Dil Devrimi'yle amaçlanan sürecin tamamladığı söylenebilir. Bu devrimin etkileri sadece Türkiye ile sınırlı kalmamış, aynı zamanda Türk topluluklarının bulunduğu diğer bölgelerde de hissedilmiştir. Balkanlar'daki Türk toplulukları da bu değişimden etkilenmiştir. Özellikle Kosova ve Makedonya Türklerinin yazı dili olarak Türkiye Türkçesini benimsemiş olmaları bölgedeki aydınların bu yeni durum üzerine düşüncelerini gerektirmiştir. Dil Devrimi ile ilgili olarak Türkiye'deki yayınları da takip eden Kosova ve Makedon aydınlarının Tahsin Yücel, Doğan Aksan, Ömer A. Aksoy, Suat Yakup Baydır, Adnan Binyazar, Mustafa Canpolat, H. Rıdvan Çongur, Kemal Demiray, Emin Özdemir, Talayban Soytürk, Vecihi Timuroğlu, Hüseyin Tuncer, Hamza Zülfikar gibi Türkiye'den bazı yazarları okudukları gözlenir. Türkiye'deki Dil Devrimi'nin Kosova ve Makedonya Türk yazarları üzerindeki etkileri oldukça derin ve uzun vadeli bir etkileşim şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu etkileşim, bölgedeki Türk edebiyatının gelişiminde belirgin izler bırakmıştır. Bu bağlamda, Dil Devrimi'nin Balkanlar'da Türkçenin standartlaştırılması ve ulusal kimliklerin oluşturulmasına nasıl katkı sağladığı daha geniş bir araştırma konusu olabilir. Bölgedeki bazı yazarların Dil Devrimi hakkında, genel olarak, Türkiye'deki resmî ideolojiyle paralel hareket ettiklerini ortaya koymayı amaçlayan bu nitel çalışmada içerik analizi bir yöntem olarak benimsenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Balkanlar, Kosova, Makedonya, dil devrimi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatı.

i Bu makalenin araştırma ve yayın süreci "Araştırma ve Yayın Etiğine" uygun şekilde yürütülmüştür.

Abstract

After the establishment of the Republic of Turkey, the social changes carried out under the leadership of Mustafa Kemal Atatürk were carried out in order to determine the philosophy of the newly created political order, to introduce it to the masses and to

ensure their ownership. Language has also been studied in order to erase the traces of the elements that hinder the nation-building process in Turkey and to create a modern, secular and single nation. The success of language reform in transforming Turkish society and language was limited from 1932, after the Alphabet Revolution, until Atatürk's death. At the end of the century, it can be said that the process aimed by the linguistic revolution in its entirety has been completed. The effects of this revolution were not limited to Turkey, but were also felt in other regions where Turkish communities were present. Turkish communities in the Balkans have also been affected by this change. In particular, the fact that the Turks of Kosovo and Macedonia adopted Turkish as their written language required the intellectuals in the region to think about this new situation. It is observed that Kosovo and Macedonian intellectuals, who also follow the publications in Turkey regarding the language revolution, read some writers from Turkey such as Tahsin Yücel, Doğan Aksan, Ömer A. Aksoy, Suat Yakup Baydır, Adnan Binyazar, Mustafa Canpolat, H. Rıdvan Çongur, Kemal Demiray, Emin Özdemir, Talayban Soytürk, Vecihi Timuroğlu, Hüseyin Tuncer, Hamza Zülfikar. The effects of the language revolution in Turkey on Turkish writers in Kosovo and Macedonia have emerged as a very deep and long-term interaction. This interaction has left significant traces in the development of Turkish literature in the region. In this context, how the linguistic revolution contributed to the standardization of Turkish and the formation of national identities in the Balkans may be a broader research topic. Content analysis has been adopted as a method in this qualitative study, which aims to reveal that some writers in the region generally act in parallel with the official ideology in Turkey about the language revolution.

Keywords: Balkans, Kosovo, Macedonia, language revolution, Modern Turkish Dialects and Literature.

Giriş

Dil, insan topluluklarının anlaşma aracı olarak sürekli değişir ve gelişir. Bu değişim belirli ölçüler içinde gerçekleşir ve dilin sosyal yapıya bağlı olarak gelişmesine olanak tanır. Dil, iki ana şekilde değişir: doğal gelişme ve insan müdahalesiyle. Doğal gelişme, bir dilin kendi yapısından veya dış etkenlerden kaynaklanan değişme ve gelişmeyi içerir. Bu değişimler genellikle daha iyiye ve daha zenginleşmeye doğru bir eğilim gösterir. Dil, sosyal bir varlık olduğundan, bir ulusun kültür hayatıyla sıkı bir ilişki içindedir ve evrimsel değişimler, ulusun kültür düzeyinin bir yansımasıdır. Bu nedenle, yüksek kültür seviyelerine ulaşmış uluslar genellikle yüksek kültürel dillere sahiptir.

Devrimler, Türk milletinin ilerlemesini sağlamak için eski yapıları yıkıp yerine modern müesseseleri koyan bir süreçtir, genellikle kısa süre içinde insan müdahalesiyle gerçekleşir. Türk toplumunda dil sorunu, ulus olma bilincinin en önemli göstergelerinden biri olarak kabul edilmiş ve belirli dönemlerde değişime uğramıştır. Özellikle 19. yüzyılın başlarında Osmanlı toplumunda başlayan Batılılaşma hareketleri, dil konusunda da önemli bir dönüşümü beraberinde getirmiştir. Osmanlı'nın çöküşü ve ardından Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte, Mustafa Kemal Atatürk liderliğinde dilde Türkçeleştirme ve modernleşme çabaları hız kazanmıştır. Türk Dil Kurumu aracılığıyla yönetilen Dil Devrimi, millî bir dilin gelişmesini ve zenginleşmesini sağlamak amacıyla yapılan, daha uzun bir süreçte doğal gelişmeye yön veren bir atılımdır (Korkmaz, 1970).

Tanzimat Dönemi ile dil üzerine düşünceler, modernleşme sürecinin bir yansıması olarak ele alınır (Şavkay, 2002 s.28). Bu dönemde dil, ulusal kimliğin oluşturulması ve modernleşme ideallerinin gerçekleştirilmesi bağlamında önem kazanır. Aydınlar, dilin temizlenmesi, basitleştirilmesi ve standartlaştırılması gerektiğini savunurken, Batı'daki dil reformlarıyla paralellik gösteren düşünceler geliştirirler (İmer, 1976, s. 32). Dil, eğitimde ve yazılı iletişimde etkili bir araç olarak görülürken, halkla ilişkilerde de önemli bir rol oynaması gerektiği vurgulanır. Tanzimat Dönemi Türk edebiyatı dilin dönüşümünün ve modernleşmenin gerektiğini ilan ederken kendisinden sonraki süreçte bu noktada bir duraklama yaşanmıştır. Edebiyatta sosyal fayda anlayışının dönemin siyasi etkisiyle değişmesi üzerine sanatı ve bireyselliği esas alan edebî faaliyetler ön plana çıkar. Bu da dilin eski alışkanlıklar üzerine devam etmesine sebep verir. Tanzimat Edebiyatının birinci döneminde gündeme gelen dilde yenilik konusu, Yeni Lisan Hareketi ile uygulamanın esas alındığı bir programa dönüşmüştür. Buna göre: Türkçeye yerleşmiş herhangi bir yabancı dilbilgisi yapısı veya sözdizimi terkedilmelidir. İstanbul ağzı temel alınarak yazılı ve sözlü dil arasında bir uyum sağlanmalıdır. Bu dil, edebî ve bilimsel eserlerde kullanılmalı ve halk ile entelektüel kesim arasındaki dil farklılığı ortadan kaldırılmalıdır. Dilimize yerleşmemiş ve Türkçe karşılığı olan yabancı kelimelere itibar edilmemelidir. Halk arasında yaygınlaşmış yabancı kelimelere, kendi dil

yapılarına bakılmaksızın yer verilmelidir (Perviz, 1911, s.52-55). *Genç Kalemler* dergisinde Yeni Lisan anlayışına dair tartışmaların sürdüğü görülür. Konu üzerine yapılan itirazların dergi yazarları tarafından cevaplandığı birçok yazı ile karşılaşılır. Balkan Savaşları'na denk gelen bu süreçte Anadolu'ya dönmek ve Türkleşmek arzusunun dilde de artık inkâr edilemez bir eğilime dönüşmesi kaçınılmazdır. Öyle ki Millî Edebiyat Dönemi'nde yazılan bazı eserler sonrasında yazarları tarafında daha sade bir Türkçe ile tekrar yayımlanmıştır. Çanakkale, I. Dünya ve akabinde Kurtuluş Savaşı'nda bütün varlığını ortaya koyan bir milletle yaşayan dil halkına dönmek zorundadır. Cumhuriyet'in ilanından sonra yeni devlet köklü değişiklikleri kademeli olarak uygulamaya sokmaktadır. Öncesinde de tartışılan Arap harfleri yerine 1928'de Latin harflerine geçilir. Geçiş süreci birkaç yıl sürse de sert bir dönüşümdür. Bu, Ortadoğu ya da Batı toplumu olmak noktasında yapılan bir tercihin önemli göstergelerindedir.

Harf devrimi, ülkede okuma-yazma öğrenmeyi kolaylaştırarak eğitim ve öğretimin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Ayrıca, Arap alfabesinin terk edilmesiyle birlikte, Türkçenin ses kurallarına uygunluğu sağlanarak Arapça ve Farsça kelimelerin Türkçeye uyum sağlaması teşvik edilmiştir. Bu değişim, yabancı kelimelerin gerçek bağlamlarını ortaya çıkararak, kelimelerin daha bilinçli bir şekilde sarf edilmelerini sağlamış ve bu yabancı kelimelerin rahatsızlık yaratmasını önemli ölçüde azaltmıştır. Harf devrimi, öncelikle dilin güncel durumuyla uyumlu olmayan yabancı sözcük ve deyimlerin Türkçe karşılıklarını tercih etmeyi teşvik etmiştir. Ayrıca, yabancı kökenli ve karmaşık terimler azaltılarak, Türkçeyi daha bilimsel, felsefi, hukuki ve idari terimlerle donatmayı hedeflemiştir. Bu dönüşüm aynı zamanda Batı bilimlerinin ve düşüncesinin terimlerini Türkçeye çevirerek, Türkçeyi bilimsel ve felsefi alanda güçlendirmeyi amaçlamıştır (Yücel, 2007, s.184-185). Tahsin Yücel, Dil Devrimi'nin başarısı ve geldiği nokta hakkında özet olarak şöyle düşünmektedir: Yeni sözcüklerin hızlı bir şekilde dilde yer edinmesi, belirli bir doyum noktasına ulaşıldığında dildeki uyumun artmasını sağlamıştır. Konu üzerindeki tartışmalar azalarak Dil Devrimi genel olarak kabul görmüş ve kişisel tercihlere bakılmaksızın, dildeki değişikliklere uyum sağlanmıştır (Yücel, 2007, s. 192).

Gerek Harf Devrimi gerekse Dil Devrimi'ne karşı çıkan aydınlar da olmuştur. Bunların ana dayanak noktası; Arapça ve Farsça kelimelerin yerine Türkçelerinin kullanılmasıyla birlikte ifade imkânlarının ve böylece dilin daralmasıdır. Bunun yanı sıra devrim adına dilin kendi evrimine uymayan bazı zorlama sözcüklerin dayatılması da muhalifler tarafından itiraz edilen konulardandır. Dil konusunda muhafazakâr bir tutum göstererek gelenekten yana olanlar devrim taraftarlarını komünist, sosyalist ve sol görüşlü olarak nitelerler. Bu dünya görüşlerine sahip olan aydınların büyük çoğunluğu gerçekten devrime hızla uyum sağlayarak çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Bunda toplumcu düşüncelerin halka ulaşma istekleri görülür. Diğer taraftan konuşma diliyle yazı dili arasında büyük fark demokratik bir toplumun önündeki en büyük engeldir. Halkın eğitilmesi, aydınlanması, ekonomiye katılması ve gelir dağılımında dengenin sağlanması ve huzurlu bir toplum için dilde birliğin olması gereklidir.

Balkanlar, İstanbul'a yakın olması, Avrupa'ya açılması ve bereketli topraklara sahip olmasından dolayı Osmanlı'ya geniş bir alanda kaynaklık etmiştir. Beşerî ve doğal kaynaklar, tarım ve hayvancılık, ticaret, kültür ve askerî faaliyetler bunlar arasında sayılabilir. Bu bereketli topraklarla ilişkilerin yoğun olması İstanbul ile birlikte olan ve ona paralel hareket eden bir edebî geleneğin oluşmasını da sağlar. Türklerin Balkanlardaki varlığı Osmanlı'dan çok öncesine gitmektedir. Buna rağmen Balkanlarda Türk edebiyatı Osmanlı'dan sonra yükselişe geçer (Gönel, 2012, s. 101). ve bölgede birçok şair yetişir. Böylece Balkanlar, edebiyat alanında da, özellikle klasik dönemde, varlığını hissettiren bir etkiye sahiptir (Koç, 2023, s. 42).

Balkan Savaşları'ndan sonra İstanbul ve Anadolu ile bağları büyük oranda kopan bölgedeki Türkler edebî faaliyetlerinde yine Türkiye'deki gelişmeleri takip ederler. İkinci Dünya Savaşı'na kadar Sırp Krallığı hakimiyetinde olan bugünkü Kuzey Makedonya'daki Türkler 1944 yılına kadar Arap alfabesini kullanmışlardır. Aynı yıl Üsküp'te Türkçe eğitimin Latin Alfabesi ile başladığı 21 Aralık günü, Makedonya'da yaşayan Türkler için millî bayram olarak kutlanmaya başlanır (Keskiner, 2022). 23 Aralık'ta ise bölgenin ilk Latin harfli gazetesi *Birlik* yayın hayatına başlar. Sırp yönetiminin sonlanmasıyla birlikte Arap alfabesinden Latin alfabesine geçilmesinin ardındaki temel motivasyonun Türkiye'yi, anavatanı, takip etme arzusundan kaynaklandığı söylenebilir. On altı yıllık bir gecikmeyle de olsa Makedonya Türklerinin Latin alfabesine geçmiş olmaları önemlidir. Bölgede birlikte yaşadıkları Osmanlı tebaası Arnavutların 1908'de Latin alfabesinden uyarlanan bir alfabeyle geçtikleri düşünülünce bu durumun önemi daha anlaşılacaktır. Makedonların da yine Latin alfabesinden geliştirilmiş Kiril'i benimsemeleri Makedonya Türklerinin Latin alfabesine Türkiye'den çok daha önce aşına olduklarını gösterir. Bu yönüyle de geç kalış farklı boyutlarda ele alınabilir. Arap harflerinin kullanılmasına rağmen bölgedeki Türkçe Türkiye'de dilin sadeleşme serüveniyle paralellik gösterir. Türk Dil Kurumu'nun kurulmasıyla başlayan Türkçedeki devrim hareketi Makedonya Türklerinin gerek Arap gerekse Latin harfli yazı dillerinde etkisini göstermiştir.

Çağdaş Makedonya ve Kosova Türk Edebiyatı'nın birinci kuşağının Dil Devrimi ile yakından ilgilendiği ve Türkiye'deki yayınları yakından takip ettiği görülür. Tahsin Yücel, Doğan Aksan, Ömer A. Aksoy, Suat Yakup Baydır, Adnan Binyazar, Mustafa Canpolat, H. Rıdvan Çongur, Kemal Demiray, Emin Özdemir, Talayban Soy Türk, Vecihi Timuroğlu, Hüseyin Tuncer, Hamza Zülfikar gibi yazarların yayınlarından tıpkı basımlar yapılarak devrimdeki maksadın doğru anlaşılmasını isterler. Kendi yazılarıyla da Dil Devrimi'ni desteklerler. Bu çalışmanın amacı, uzun bir aradan sonra bölgede yeniden yapılanan Türk edebiyatının temsilcilerinin Dil Devrimi'ne bakışlarını ortaya koymaktır. Bu konuda fikir beyan eden Necati Zekeriya, Veli Ahmet, Avni Abdullah, Arif Ago, Recep Murat Bugariç, Salih Lika, İskender Muzbeg ve Yusuf Süreyya'nın yazılarından hareket edilerek çalışma sürdürülecektir.

Kosova ve Makedonya Türk aydınlarının Dil Devrimi'ne bakışı

Necati Zekeriya

Necati Zekeriya, Kuzey Makedonya ve Kosova bölgesinin en tanınmış yazarlarından. Başta şiir ve hikâye olmak üzere çeşitli türlerde verdiği eserlerden farklı dillere çevrilenler vardır. Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin bünyesindeki halklara tanıdığı özgürlüklerden en üst seviyede faydalanmak amacıyla Türkçe yayın faaliyetlerini sürdürmüştür. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bölgede şartlar bellidir. Dönemin aydınları Türklerin varlığını koruma ve yok olmama gayreti içinde bir denge politikası izlemişlerdir. Eserlerinde dili titizlikle kullanmaya çalıştığı görülen Necati Zekeriya, Dil Devrimi'ne gönülden bağlıdır. Sosyalist realizmin etkisiyle halkının faydasını önceler ki bu faydanın da en iyi şekilde sağlanmasının şartı Türkiye'den kopmamaktır. Bu kopuşun en kritik noktası ise Türkçedir. Bütün şartlar düşünüldüğünde en pratik yol anavatana yazı diliyle doğrudan bağlanmaktır.

Necati Zekeriya, dilde tam anlamıyla bir devrimin gerçekleşmesinin uzun bir süre alacağını farkındadır. Bunun zorla kabullenilemeyeceğini ancak eğitimle bilinçlenerek olacağını vurgular. Türkçe asırlardır yabancı dillerin boyunduruğu altında kalarak halk dilinden uzaklaşmıştır. Bu duruma dikkat çekmek için Yunus Emre'den şu dizeler ile:

İndim harman yerine
Kar düşmüş üzerine
Karı deştim el ile
Yarım çıktı gül ile

Tevfik Fikret'ten şu dizeler arasındaki farka işaret eder:

Kimseden ümmid-i feyz itmem, dilenmem perr ü bal
Kendi cevvim, kendi eflâkımda, kendim tairim.¹

Cumhuriyet'in ilanına kadar şair ve yazarlarımızın halkın konuştuğu dilden uzaklaşma çabası içinde olduklarını bunun da dilimizi "soysuzlaştırdığını" belirtir.

Kendi ifadesiyle "Dil Devrimi davayı daha doğduğu günden beri kazanmıştır." Necati Zekeriya Dil Devrimi'ne gönülden inanmaktadır. Bu harekete karşı olanları ise gerici olarak niteler. Yugoslavya halkının bu konuda devrimden yana bir tavır aldığını çünkü halk doğal olarak anlayabildiği dille konuşup yazmak ve o dille yazılmış metinleri okumak isteyecektir. Bu da aslında Dil Devrimi'nin ana ilkesini oluşturmaktır. Dolayısıyla Yugoslavya'da yaşayan Türkler, 1944'ten sonra Latin alfabesine geçilmesiyle birlikte devrimin gereğince bir dil anlayışını benimsemişlerdir. 1944'te *Birlik* gazetesinin ilk sayılarından itibaren sadeleşme yolunda mesafe almış bir dille karşılaştığı gibi 1965'ten sonra yayımlanan *Sesler* dergisinde

¹ Necati Zekeriya'nın metnindeki bazı yazım yanlışları düzeltilerek bu mısralar aktarılmıştır.

devrimle tam uyumlu bir dillin hâkim olduğu görülür. *Pioner* çocuk gazetesi, *Tomurcuk*, *Sevinç* gibi çocuk dergilerinde de devrim doğrultusunda bir dil tercih edilmiştir.

Necati Zekeriya'nın dil konusunda itiraz ettiği bir nokta da Yugoslavya'da kendine özgü bir Türkçe arayışında olunmasıdır. Dile dikkat etmeyen bazı yazar ve öğretmenlerin alışkanlıkları üzere metinlerini bölge ağızlarına göre oluşturmalarını yadırgar. Özellikle yazı dilinde Türkiye Türkçesinin tüm kaidelerine uyulması gerektiğini şiddetle savunur. Bunun dışında eğitim dili ve radyo televizyonlardaki yayınlarda da bazı eksiklikler olsa da bunların da geliştirilerek uygulamada birliğin sağlanmasını savunur. "Bizim Türkçemiz başkadır." Diyerek hareket edenleri gülünç bulur. Yazar, Türkçeyi bilmek noktasında Türkiye'ye örnek olabileceklerine dair bir tez ileri sürer. Bölgede yayın işleriyle uğraşan Türkler birçok yabancı dili de doğal olarak öğrenmektedirler. Bu dillere zaman zaman günlük konuşmalarında da başvururlar. Türkçeyi kusursuz bilen birisinin diğer yabancı seçenekler arasından Türkçe olanı seçmesi noktasında bir bilincin Yugoslavya Türkleri arasında yayılmasının Türkiye'yi de olumlu etkileyeceğini düşünür. "Neden faktör, amil, etken sözcüklerinden Türkçe olanını *Birlik* ve *Tan* gazetelerinde, kitaplarımızda, çevirilerimizde, radyo-televizyon yayınlamızda kullanılmasın?... optimist, nikbin, iyimser... Tradisyon, anane ve gelenek..."

Necati Zekeriya'nın konu hakkında söyledikleriyle kendi yazılarının nasıl bir uyum içinde olduğunu göstermek ve Dil Devrimi'yle ilgili düşüncesinin özünü yansıtmak amacıyla bir pasajın küçük düzeltmelerle doğrudan aktarımı uygun olacaktır.

"Dil canlı bir varlıktır, eytişime bağlıdır. Onu değiştirmeler içinde yaşatmak bir gereksinmedir. Bu yüzden de yaptıklarımızla asla övünmemeliyiz. Onu her gün daha iyiye, daha güzele itelemek zorundayız. Yapıtlarımızın gelecek kuşaklara da armağan kalmasını istediğimiz için, bunu bir tarihi zorunluk olarak benimsemeliyiz. Ancak sürekli çalışmalarımızla olabilir bu. Öyle ki, biz de dil sorununu sürekli olarak eğitecek Küçük Bir Dil Kurultayı kurmalıyız, sık sık dil üstüne karşılaşmalar, seminerler düzenlemeliyiz, Türkiye Dil Kurultayı ile sıkı iş birliği yapmalıyız, karşılıklı iş birliğini hızlatmalıyız. Dil bizim ortak davamızdır ve Dil Devrimi'ne bilinçli her Türkün pay sunması bir zorunluktur. Çünkü bizi yakınlaştıran, yaşatan dildir. Dil aracılığı ile kendi yazınımız yanı sıra, Yugoslav, dolayısıyla Makedon yazınını da ana ülkede daha geniş çapta tanıtmış olacağız." (Zekeriya, 1972, s. 30-35)

Veli Ahmet

Başta *Birlik* gazetesi olmakla birlikte *Sesler* ve diğer süreli yayınlarda sosyal ve dil konulu yazılarıyla karşılaştığımız Veli Ahmet, Dil Devrimi taraftarı olmanın yanı sıra bazı yanlış uygulamaların üzerinde durur. 12. yüzyıldan sonra Arapça ve Farsça kelimelerin Türkçe içinde dengesiz bir şekilde çoğalmasını kabul etmez. Dîvânü Lugâti't-Türk'ten aldığı "Alp Er Tunga Öltü mi" ile başlayan şiirle 15. yüzyıl şairi Necati'nin meşhur gazelini "Nice kâkül nice mü

sünbül-i gül-bûdur bu / Dil-i uşşâkı perişân idici budur bu” (Yılmaz, 2015, s. 373) karşılaştırarak bu dengesizliği kanıtlamak ister. Veli Ahmet, Dil Devrimi'ni desteklerken bu dengesizliğe dayanılarak yapılan sadeleştirmelerde halkın yüzlerce yıldır sarf ettiği bazı kelimelerin dilden çıkarılmasıyla oluşan başka bir dengesizliği de eleştirmek istemektedir.

Yugoslavya'da yaşayan Türkçe de yabancı kelimelere karşı kendini açmıştır. Bölgede birkaç dilin konuşulması bazı yabancı kelimelerin Türkçe karşılığı olsa bile dile girmesine sebep olmaktadır. Bunun önüne ancak bir bilinçle geçilebilir. Veli Ahmet'e göre Dil Devrimi böyle bir bilincin oluşmasına hizmet etmelidir. Ancak yabancı dillerden gelen bazı sözcükler yüzyıllar boyunca halk tarafından tercih edilmesi dilde etrafiyla birlikte kendi kavram dünyasını oluşturur ve bunlar yerine önerilen bazı Türkçe kelimeler kavramları tam karşılamaz. Dilde sadeleşme adına halkta karşılığı oturmuş bu yabancı kelimeleri dilden uzaklaştırmayı Veli Ahmet devrimin mantığına aykırı bulur. Ziya Gökalp'ın *Türkçülüğün Esasları* kitabında Lisani Türkçenin Umdeleri'nin yedinci maddesinde esas alınan düşünceyi “Türk halkının bildiği ve kullandığı her kelime Türkçedir.” (Gökalp, 1976, s. 131) bir ilke olarak kabul eder (Ahmet, 1979, s. 15-21).

Avni Abdullah

Kosova doğumlu olan Avni Abdullah'ı döneminin yazarlarından ayıran en önemli özelliği bölgede yazarlar genellikle şiirle edebiyata başlarken o öyküyle başlayıp öyküyle devam etmiştir. Bir çalışmasından bahsetse de bunu yayımlamayı başaramamıştır. Aksi hâlde bu bölgenin ilk romanı olacaktır (Önem, 2023, s. 88-89). Hikâyelerinde devrime uygun olarak sade, anlaşılır bir dil hâkimdir. Zaman zaman eski sözcükleri ifadesine katsa da genel dil tavrı içinde önem arz etmez.

Dilimizin Arılaşmasına Uyum başlıklı yazısına Konfüçyüs'ten aktardığı şu epigrafla başlar. “Dil kusurlu olursa, sözcükleri düşünceyi iyi anlatmaz. Düşünce iyi anlatılmazsa yapılması gereken şeyler doğru yapılmaz, Ödevler gereği gibi yapılmazsa, töre ve kültür bozulur. Töre ve kültür bozulursa, adalet yanlış yola sapar. Adalet yoldan çıkarsa şaşkınlık içine düşen halk ne yapacağını, işin nereye varacağını bilmez. İşte bunun içindir ki hiçbir şey dil kadar önemli değildir.” (Abdullah, 1972, s. 80-85) Buradan anlaşıldığı üzere Avni Abdullah, dili bir milletin varlığı için en önemli unsur olarak görür.

Avni Abdullah, dilde ilerleme için harcanan emek ve çabaların bireysel kaldığından, halkın dil konusunda eğitilmesine önem verilmediğinden ve böylece farklılıkların ortaya çıktığından şikâyet eder. Bazı yazar ve aydınların herhangi bir konuyu anlatırken Arapça ve Farsça kelimelerde ısrarcı davranmalarını kınar. Duruma bir eğitimci gözüyle bakarak birer tomurcuk olarak nitelediği çocuklara ders anlatırken “meyletmek, müspet, beyan olmak” gibi Arapça sözcüklerin tercih edilmesini öğretmenlere yakıştıramaz. Sadece öğretmenlerin değil eğitici rolü olan gazete, radyo ve televizyonların da dil konusunda çok dikkatli olmaları gerektiğini

savunur. Bu alanlarda yapılan dil yanlışları ile ilgili belirli örnekler vererek konunun önemine vurgu yapar. Dilde özleşmeye önem veren ancak dilin bütününe bilmeyen bazı kişilerin özleşmeyi yeni Türkçe sözcükleri kullanmaktan ibaret sandığını ve böylece bazı anlatım bozukluklarına yol açtıklarını yine belirli örneklerle açıklar.

Kosova ve Makedonya'yı "halkların harman yeri" olarak niteleyen Avni Abdullah, Slav dillerinin bizdeki etkisi ve bunlardan kaçınmanın yolları üzerine de düşünür. Slav dillerinin etkisini iki açıdan ele alır. Birincisi dilimize karışan yabancı sözcükler, ikincisi ise cümle yapısında oluşan bozukluklardır. Günlük hayatta diğer halkların kaynaşmasından dolayı halk ağzındaki yabancı tesirini bir miktar hoş görse de yazarları, öğretmenleri ve radyo ve televizyon programcılarının açıkça kınanmasını ister. Yazınla ilgilenen bir kimsenin her şeyden önce Türkçeyi çok iyi bilmesi gerektiğini tekrarlar. Özellikle yazarların Dil Devrimi'nden esinlenerek kelime türetmek istediklerinde, Avni Abdullah çok dikkatli davranmalarına dair onları uyarır. Zira Slav dillerinden Türkçeye geçen kelime ve cümle yapılarının yerleşmesini bazı yazarların kolaylaştırdığını ifade eder.

Avni Abdullah, bütün olumsuzluklara rağmen Yugoslavya Türk yazınında Dil Devrimi'nin önemli aşama kaydettiği düşüncesindedir. Bunun aksini iddia edenler olsa da onları önemsemeksizin şu iki noktaya işaret eder: *Birlik* ve *Tan* gazetelerinin, *Tomurcuk*, *Sevinç* ve *Sesler* dergisinin, Türkçe radyo yayınlarının dil konusunda belirli bir titizlikle çalıştığını vurgular. Bu kuruluşlarda çalışan gençlerin dil konusunu sahiplendiklerini belirtir. İkinci olarak o dönemde yapılan çeviri eserlerdeki dilde buna uygun hareket edildiğine dikkat çeker. Sonuç olarak Avni Abdullah dil konusunda gerçekçi bir yaklaşımdadır. Hiçbir dilin yüzde yüz saf olamayacağını bilir. Ama Türkçesi varken yabancılarının tercih edilmesini keyfi bulur.

Arif Ago

Öğretmen olarak başladığı meslek hayatına akademisyen olarak devam eden Arif Ago, Makedonya'da yüksek okul ve fakültelerde Türkçe öğretmenlerinin ve Türkologların yetişmesinde özveriyle çalışır. Bugün onun yetiştirdiği öğretmenler ve akademisyenler bölgedeki Türkçe eğitimi için çalışmaktadırlar. Hem Türkler hem de yabancılar için Türkçe ders kitapları hazırlayan Ago, 1982'de tamamen Türk alfabesine uygun olarak *İlk Okuma ABECE* ders kitabını yayımlar ve bu kitap 25 sene boyunca eğitime hizmet eder (Abdula, 2018). ABECE kelimesinin özellikle tercih edilmesi Dil Devrimi'nin ne denli içselleştirilmiş olduğunun başlıca göstergelerindedir. Ago'nun diğer aydınlar gibi devrim hakkında üst bir bilince sahip olduğu açıktır. Ancak onda farklı olarak bir eyleme geçme, çözüm üretme gibi daha uygulamaya yönelik bir yaklaşım hissedilir. Bunda onun temelden bir eğitmen ve sonrasında özellikle öğretmen yetiştiren bir akademisyen olmasının etkisi vardır. *Türkçede Dilbilgisi Terimlerinin Uygunluk Önermesi* isimli makalesinde onun bu yaklaşımı bütünüyle görülür. Yazıyı yazmasındaki amacın öğrencilerine ve Türkçe öğretmenlerine ders vermek

olduğu fark edilir. Bu yazıda Arif Ago, dildeki özleşme hareketinin yabancı dillerden aktarılarak mevcut dil bilgisi terimlerini bütünüyle ortadan kaldırmak gibi anlayışının olmadığını vurgular. O, Türkçede uygun bir karşılığı bulunmadıkça zorlama sözcüklerle bu işin çözülemeyeceği düşüncesindedir. Örneğin; kelime, söz ve sözcük terimlerinin birbirinin yerini her zaman alamayacağını bundan dolayı Arapça olduğu için 'kelime'yi atamayacağımızı savunur. 'cümle ve tümce' terimlerinin de bir müddet birlikte kullanılmaya devam edilmesi gerektiğini önerir. Arif Ago'ya göre daha birçok dil bilgisi terimi yerlerine önerilen özleştirilmiş terimlerle birlikte verilmelidir. Ago, Dil Devrimi'nin zaman alacağı düşüncesindedir ve bu süre içinde yazı dilinin öğretilmesinde ve öğrenilmesinde kavram kargaşasının önüne geçmek istemektedir (Ago, 1970, s. 27-30).

Recep Murat Bugariç

Recep Murat Bugariç, edebî çalışmalarının temelini hikâyeler oluşturur. Şiirle ilgilendiği bir dönem geçirmiş olsa da bu alanda belirgin bir başarı elde etmemiştir. Bugariç'in öğretmenlik kariyerinin başlangıcında eğitim sorunları üzerine düşündüğü gözlemlenir, zira eğitimci kimliği ön plandadır. Ayrıca dil konusunda da bazı meseleler üzerine düşünmüştür (Önem, 2023, s. 86). Dil Devrimi de bunlar arasındadır. Devrime kadar Türkçenin geçirdiği değişime ve neden bir dil devrimine gerek duyulduğuna dair bilgi ve birikimi ileri seviyededir (Bugariç, 1981, s. 46-52).

Bugariç, Balkan Savaşları'ndan Dil Devrimi'ne kadar olan dönemi dil ve eğitim açısından aktarması bölgede sürecin nasıl geliştiğine dair fikir vericidir.

“Balkan Savaşlarından sonra yalnız anayurttan değil, anadilimizden de koptuk. Tabii bunun acısını biz çektik, biz Balkanlar'da kalan Türkler. Devlet Okulları elimizden gitti; iptidai mektepler, rüştiyeler, idadiler kapandı. Yeni açılan okullar Makedonca da değil, Sırpçaydı, biz mi bu okulları tercih etmedik, Slavca diye kendi onurumuza mı yediremedik yoksa bize engeller mi çıkarıldı bilmiyorum. Üsküp'te 1919'da Tefeyyüz ile İrfan (Mehmet Sokoloviç adıyla) yeniden çalışmaya başladı. Bu okulları istemeyenler çocuklarını mahalle yani sibyan mekteplerine verdiler. 1928'de Türkiye'de yapılan Harf devrimi bu sibyan okullarına girmedi, eski dil, eski yazı 1944'e kadar devam etti. Medreselerde okutulan Türkçe de eskiydi. Buna göre Üsküp'te konuşulan Türkçe de Osmanlıca sözcüklerle yüklü bir Türkçeydi, ama sağlam bir Türkçeydi, bugün konuşulan Türkçe kadar yoksul değildi. 1952'de başlayan ikinci büyük göç de Türkçemize darbe indirdi, mahalle dili değişti, çarşının dili değişti, çünkü biz Türkler küçük bir azınlık durumuna düştük...1944'te daha savaş tümüyle bitmeden Türk azınlığı (Batı Makedonya dışında) kendi anadiliyle okuma hakkını kazandı ve bu işe yeni harflerle başladı. Köy ve kentlerde açılan Türk okullarında binlerce çocuk, hiç zorluk çekmeden kısa bir zaman içinde Türk alfabesini söktü, ders yılı daha bitmeden hepsi okur yazar oldu. Kurslar yoluyla

büyükler de bunu kolaylıkla yaptı. Eğitim ve kültür alanında attığımız ilk adımlar, dev adımlardı, bugünün temelinde tuğlası var o adımların.” (Bugariç, 1997, s. 45).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bölge ile Türkiye'nin ilişkileri sınırlı düzeydedir. Türkiye'de 1950'de Adnan Menderes hükümetinin kurulmasıyla Balakanlar'daki Türklere kapılar açılır ve Balkan Savaşları'ndan sonraki ikinci büyük göç başlar. Bugariç, bu göç dalgasının 1955-56'da bitmesiyle birlikte Türkiye'den kitap ve dergilerin geldiğini belirtir. Bu yayınlar arasında *Türk Dili* ve *Varlık* dergileri önemli çoğunluktadır. O zamana kadar bilinmeyen Dil Devrimi'yle de böylece tanışıldığını kaydeder. “Dil konusunda Atatürk gözlerimizi açtı, Ataç'ın da etkisi oldu. Bizim gibi küçük bir azınlık yok olmamak için direnç verirken diline sarılmak zorundaydı. Başta şair ve yazarlarımız, öğretmenlerimiz, bunların ardından gelen gençlerimiz bu yeni anadili bilincini benimseyerek özleşmenin yolunu tuttular. Burada ne siyaset vardı ne baskı, yalnız ve yalnız Türklüğümüzü korumak vardı. Evet, anadili bilincimiz yeni bir nitelik kazandı. Her türlü kavram ve terimlerin Öz Türkçelerini öğrenmek isteği her gün biraz daha artıyor, bugün de içimizde taşıyoruz bu isteği, tabii Türklüğümüzden vazgeçmediyse...” (Bugariç, 1997, s. 45).

Bugariç, devrimden maksadın ne olduğu anlaşıldıktan sonra yabancı kelimelerin yerine geçen Türkçe kelimeleri örnekleriyle aktarır. Burada diğer aydınlardan farklı olarak çocuklara verilen isimlerdeki değişime işaret ederek dilde özleşmenin geldiği seviyeyi gösterir.

“Çocuklarımıza verdiğimiz adlardan da Anadili bilincimiz görülebilir: Erol, Şenol, Bilgin, Ertan, Onur, Özcan, Ercan, Yüksel, Türker, Tunçel, Güngör, Barış, Oktay, Taner, Sevim, Sevil, Severcan, Oya, Ten, Dilek, Deniz, Gülşen, Gülserer, Gönül, Şencan, Türkan gibi... Birçok yıllar önce bu adlar bizde yoktu, anlamlarını bile bilmediğimiz Arapça adlar da gün geçtikçe azalmaktadır.” (Bugariç, 1997, s. 46).

Salih Lika

Kosovalı eğitimci, yazar Salih Lika bölgede Türkçe eğitimine katkısı açısından önemli bir şahsiyettir. Özellikle hazırladığı Türkçe ders kitaplarının Türkçe bilen nesillerin yetişmesini sağlamıştır. Salih Lika'da Dil Devrimi'ne dair düşünceye Avni Abdullah'ın *Sesler* dergisinde çıkan *Dilimizin Arılaşmasına Uyum* isimli makalesini eleştirdiği bir yazıda rastlarız. Avni Abdullah makalesinde bazı yazarların Dil Devrimi'nden etkilenecek yeni sözcükler türettikleri ve bunların dilde yeri olmadığını belirtir. Bu sözcüklerden biri de *irdemen*'dir. Lika'nın yazısından anlaşıldığına göre bu sözcüğü kendisi türetmiştir. Sözcüğü *irde* isim kökünden *-men* eki getirerek türettiğini ve bunun dil kurallarına uygun olduğunu kanıtlarıyla ortaya koyar. Lika *irdemen* sözcüğünü “üniversite öğrencisi” olarak anlamlandırarak önerir ve yazılarında kullanır. Avni Abdullah'ın makalesindeki diğer hususları da şiddetle eleştirerek onu devriminin özünü kavrayamamakla suçlar. Slav dilleri ve Arnavutçadan Türkçeye geçen kelimelerin tespiti noktasında da Avni Abdullah'ı dikkatsiz olarak niteler. Ayrıca anlatımında yabancı kelimeleri

fazla bulur (Lika, 1973, s. 54-58). Lika'nın yazısı bölgede Dil Devrimi'nin entelektüel düzeyde tartışıldığını ve sahiplenildiğini gösterir. 50 yıl sonra bugüne gelindiğinde dilimizde *irdemen* kelimesinin olmaması belki Avni Abdullah'ı haklı çıkarmıştır ancak verilen mücadele çok değerlidir.

İskender Muzbeğ

Kosova doğumlu bir şair ve yazar olan İskender Muzbeğ hukuk öğrenimi görmüştür. Bölgedeki çeşitli gazete ve dergilerde yazı hayatını sürdürmüştür. Hikâye ve şiir kitapları mevcuttur. Türkiye'deki yayınları yakından takip eden yazarın Dil Devrimi ile ilgili okumalar yaptığı görülür. Atatürk devrimlerine gönülden bağlı olan Muzbeğ'in Dil Devrimi ile ilgili temel düşüncesi, devrimin Türkçeyi yabancı dillerin boyunduruğundan kurtarma projesi olduğudur. Bölgedeki yayınlarda özleşen bir Türkçeyi olumlu görse de özellikle Türkçe eğitiminde eski ve yeni sözcüklerin birlikte verilmesinin bir karmaşa yarattığını ifade eder. Karmaşa yaratan bu durumdan kaçınmak için daha titiz bir yaklaşım sergilenmesi gerektiğini savunur (Muzbeğ, 1982, s. 41-43). Kendi çalışmalarında da devrime uygun bir dili tercih ettiği görülür.

Süreyya Yusuf

Belgrad'da Şarkiyat Fakültesi'nden mezun olduktan sonra öğretmenlik yapan ve akabinde Kosova'da pedagoji ve filoloji fakültelerinde öğretim görevlisi olarak Türk gençlerinin yetişmesinde önemli rol oynadı. Tiyatro oyunları, hikâyeler ve dil üzerine eserler yazdı.

Süreyya Yusuf, dil konusunda her ne kadar devrimden yana olsa da bölgede yabancı dillerin etkisi altındaki yazarlar ve katı bir şekilde öz Türkçeyle yazmaya çalışanların oluşturduğu karmaşadan rahatsızdır. Artık Türkçenin devrim yolunda ilerlediğinin ve özleşme noktasında büyük bir aşama kaydedildiğinin öz güveni içindedir. Süreyya Yusuf, devrimle ilgili gelişmeleri ve tartışmaları yakından ve kaynağından takip etmektedir. Dil konusunda gelenekçi bir yaklaşımı sürdüren Hamdullah Suphi'ye devrimden yana olan Nurullah Ataç arasındaki tartışmalarda Ataç'ın yanındadır. Osmanlı geleneğinden gelerek kendini kabul ettirmiş Ataç alışkanlıklarını ve okurlarını terk etmek pahasına özleşmiş bir Türkçenin gereğine inanmıştır. Bu da Süreyya Yusuf'u çok etkilemiştir. Aziz Nesin'in de dil konusunda aynı şekilde bir dönüşüm geçirmesini bölgede bu konuda ikilem yaşayanlar için aktarır. "On üç yıl önce bir gazeteye yazdığım fıkrada *ivedilik* kelimesiyle alay etmiştim... Bu fıkram o zaman çok beğenilmişti. Hele birkaç eski yazar eline sağlık diye beni kutlamışlardı. Beğenilen bu fıkram, bende bir tepki yarattı. İlk o zaman dilimiz üzerinde düşünmeye başladım. Ben ne yapmıştım? *ivedilik* kelimesini yermiştim. Hem de *müstaceliyet* kelimesine karşı. *İvedilikle* diye yazılmayıp *müstaceliyetle* diye mi yazılmalıydı? Yaptığım yanlışı çabuk anladım. Dün dil bayramıydı. Türk Dil Kurumu'nun kuruluşunun 26. yıldönümünde, *ivedilik*'e karşı *müstaceliyet*'i nasıl

savunduğumu utanarak düşündüm.” (Yusuf, 1965, s. 48-49) Hem Ataç'ın hem Nesin'in yaşantılarını hâlâ eski dil anlayışını sürdürmekte olanların direncini kırmak amacıyla kullanır.

Süreyya Yusuf'un Türkçe dil becerisi bölgedeki yazarlar arasında ilk sıralarda yer alır. Tercih ettiği bazı yabancı kelimeler halk tarafından kolayca anlaşılabilir artık Türkçe olmadığı akla gelmeyen kelimelerdir.

“Bizde bugün ne Osmanlıcanın geleneği yeterince kalmış ne de dil devriminin etkisi gereğince duyulmuştur. Fakat memleketimizde kısa bir zaman içinde olagelen devrimlerin etkisiyle tüm toplumumuzda gelişen bilinç, dilimizin devrimine de kolayca uyup bize düşen payı sunacağımıza en güvenilir bir etkidir. Bizim bu gerçeğimize en çok dayanarak dil sorununun henüz başlangıcında bulunduğumuza karşın, bu olumlu duruşmayı yavaşlatacak gerici direnimlerin acısını tatmadan gerekli başarılar elde edeceğimize inanmaktayım.” (Yusuf, 1965, s. 49)

Bu pasajda da görüleceği üzere “memleket, fakat” gibi yabancı kelimelerin yanı sıra devrimle birlikte gelen kelimeler de dikkat çeker. Buna rağmen uzun cümlelerde özleşmiş Türkçenin anlamı aktarmakta henüz başarılı bir şekilde uygulanamadığı da fark edilir.

Sonuç

Cumhuriyet'in ilanından sonra Türkiye'de dile dair gelişmeleri 25-30 yıl geriden takip edebilen Makedonya ve Kosova bölgesi Türk aydınları aradaki farkı kapatmak için büyük bir çaba içinde olmuşlardır. Balkan Savaşları'ndan İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar bölgede Türkçe eğitiminin sınırlı olduğu düşünülünce verilen mücadelenin büyüklüğü de daha açık bir şekilde anlaşılacaktır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan ve Çağdaş Makedonya Türk Edebiyatı olarak adlandırılan bu dönemin aydınları, Türkiye'deki gelişmeleri takip ederek kültürel bağların kopmaması noktasında bilinçli bir tavır sergilemektedir. Muhalifleri tarafından gelenekten kopuşun simgesi olarak da nitelendirilen Dil Devrimi, aslında sosyalist bir düzen içinde yeniden yapılanan Türklerin Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti politikalarıyla uyum içinde olmalarına da imkân sağlar. Halk diline yaklaşma ve halkı eğitme pratiklerini esas alan Dil Devrimi, sosyalist bir oluşumun tarafından olumlu karşılanmıştır. Devlet Başkanı Tito'nun halkların özgürlüğüne dair uygulamaları da bölgede kendi insanına ulaşarak Türk varlığını korumaya çalışan aydınlar tarafından değerlendirilmiş, Türkçe yayın faaliyetlerinin hızlanmasını sağlamıştır.

Bugün Dil Devrimi kendi sürecini tamamlamış ve Türkçenin kendi dinamikleriyle var olabilen bir dengeye ulaşmasını sağlamıştır. Türkiye Türkçesini esas alan bölgenin yazı dilinde hâlâ birtakım eksiklikler vardır ancak 1950'ye kadar iki neslin eğitimsiz kalması bunun makul bir durum olarak kabul edilmesini gerektirir.

Kaynakça

Abdula Furkan (21.12.2018). Burada bir Türk kalmasa bile Türk kültürü yine yaşayacaktır. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/burada-bir-turk-kalmasa-bile-turk-kulturu-yine-yasayacaktır/1343983#>

Abdullah, A. (1972). Dilimizin arılaşmasına uyum. *Sesler*, (70), 80-85.

Ago, Arif (1970). Türkçede dilbilgisi terimlerinin uygunluk önermesi. *Sesler*, (49), 27-30.

Ahmet, V. (1979). Sadeleşme. *Sesler*, (132-133), 15-21.

Bugariç, R. M. (1981). Türkçenin özleşmesi ve bizdeki özellikle Üsküp ağzındaki etkisi, *Sesler*, (161), 46-52.

Bugariç, R. M. (1997). Dil Devrimi'nin bizdeki etkisi. *Sesler*, (314-315), 45-51.

Gökalp, Z. (1976). *Türkçülüğün esasları*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Gönel, H. (2012). Balkanlarda klâsik Türk edebiyatının hazırlayıcıları Osmanlı kurumları. *Dede Korkut Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 100-106.

İmer, K. (1976). *Dilde değişme ve gelişme açısından Türk Dil Devrimi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Keskiner, Nihal (21.12.2022). Makedonya Türklerinin dil bayramı. TRT Haber. <https://www.trthaber.com/haber/kultur-sanat/makedonya-turklerinin-dil-bayrami-732208.html#:~:text=15%20Şubat%202007%20tarihinde%20%27Bayramlar,Türklerin%20milli%20bayramı%20kabul%20edildi.>

Korkmaz, Z. (1970). Dilde doğal gelişme ve devrim açısından Türk Dil Devrimi. 15 Mayıs 1970 tarihinde Türk Dil Kurumu'nda verilen bir konferans metnine dayanmaktadır. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/650274>

Koç, R. (2023). Kuzey Makedonya Kalkandelen ağzının ses özellikleri. *Temel Eğitim* (18), 41-48.

Lika, S. (1973). 'Dilimizin anlaşmasında uyum' yazısındaki kimi düşünceler üzerine. *Sesler*, (74-75), 54-58.

Muzbeğ, İ. (1982). Atatürk devrimlerinden biri: Dil Devrimi. *Sesler*, (170), 41-43.

Önem, M. Y. (2023). Birinci ve ikinci kuşaktan şair ve yazarlar. İçinde Balkan Türk edebiyatı. (Ed. Sibel Üst Erdem, Seyhan Mürteza). Üsküp: Balkan Üni. Yay., 81-105.

Perviz (Ömer Seyfettin). (1911). Gençlik kavgası: Beni Terk Et şiirine Dair. *Genç Kalemler*, 2(3), 52-55.

Şavkay, T. (2002). *Dil Devrimi*. İstanbul: Kurtiş Matbaası.

- Yılmaz, O. (2015). *Necâti Bey divânı*, Ankara: AKM Yayınları.
- Yusuf, S. (1965). Dilimizin tutumu üzerine. *Sesler*. (1), 46-49.
- Yücel, T. (2007). *Dil Devrimi ve sonuçları*. İstanbul: Can Yayınları.
- Zekeriya, N. (1972). Dil Devriminin 40. yılı ve Dil Devrimi ışığında biz. *Sesler*, (68), 30-35.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/buefd>

Araştırma Makalesi /
Research Article

YIL: 2024
CİLT: 9
SAYI: 1

MAKALE BİLGİSİ

Gönderildiği Tarih: 05.05.2024

Kabul Tarihi: 10.06.2024

Yayımlanma Tarihi: 28.06.2024

ARTICLE INFO

Submitted date: 05.05.2024

Accepted date: 10.06.2024

Published date: 28.06.2024

e-ISSN 2547-9865

Eugene Albert Nida'nın Eşdeğerlik Prensipleri Bağlamında Emily Dickinson'ın "Hope is the Thing with Feathers" Adlı Şiirinin Türkçe Çevirilerinin İncelenmesi

Analysis of Turkish Translations of Emily Dickinson's Poem "Hope is the Thing with Feathers" in the Context of Eugene Albert Nida's Principles of Correspondence

Öğr. Gör. Selvin Kayahan
Milli Savunma Üniversitesi,
selvinkayahan@gmail.com,
0000-0002-2557-7573

Öz

Bu çalışmanın amacı Amerikalı şair Emily Elizabeth Dickinson'ın "Hope is the Thing with Feathers" adlı İngilizce dilindeki şiirinin Türkçe çevirilerini Eugene Albert Nida'nın eşdeğerlik prensipleri üzerinden incelemektir. Bu çalışmada Selahattin Özpabalıyıklar'ın 2006 yılında yayınlanan çevirisine ve bu çalışma kapsamında bu makalenin yazarı tarafından bu çalışmanın veri toplama aracı olarak yapılan daha önce hiç yayınlanmamış iki yeni çeviri de incelenecek ve Eugene Albert Nida'nın "biçimsel eşdeğerlik" ve "devingen eşdeğerlik" prensipleri üzerinden değerlendirilecektir. Eugene Albert Nida, çeviride eşdeğerlik prensiplerine odaklanan önemli bir dilbilimci olarak bilinir. Bu çalışma, Nida'nın prensiplerini kullanarak yapılan çevirilerin incelenmesini amaçlamaktadır. Şiirin biçimsel ve anlamsal özellikleri, çeviride zorlukların artmasına neden olmaktadır; çünkü şiir, dilin ses estetiği ve ritmik özelliklerini kullanarak anlam oluşturur. Bu bağlamda, Dickinson'ın şiirindeki ballad biçiminin ve içeriğin çevirmenler tarafından hedef dile ve kültüre nasıl aktarıldığını tespit edebilmeyi amaçlamaktadır. Çalışma, çevirinin zorluğunu ve şiirin özgünlüğünü göz önünde bulundurarak, çevirinin Nida'nın eşdeğerlik kavramlarına ne kadar uygun olduğunu değerlendirecek ve çeviriler arasındaki farkları ortaya koymaya çalışmıştır. Araştırmanın bulguları kaynak eserin çevirilerinin Eugene Albert Nida'nın devingen eşdeğerlik prensipleriyle uyum içinde olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Eugene Albert Nida; şiir çevirisi; biçimsel ve devingen eşdeğerlik; Emily Dickinson.

Abstract

The aim of this study is to analyze the Turkish translations of American poet Emily Elizabeth Dickinson's English poem "Hope is the Thing with Feathers", based on Eugene Albert Nida's principles of correspondence. This study will analyze Selahattin Özpabalıyıklar's translation published in 2006, and within the scope of this study, two new translations that have never been published before, made by the author of this article as a data collection tool for this study, will be analyzed according to the Eugene Albert Nida's "formal equivalence" and "dynamic equivalence" principles. Eugene Albert Nida is known as an important linguist who focused on the principles of equivalence in translation. This study aims to analyze the translations made using Nida's principles. The formal and semantic features of poetry cause difficulties in translation; because poetry creates meaning by using the sound aesthetics and rhythmic features of the language. In this context, it aims to determine how the ballad form and content of Dickinson's poem are transferred to the target language and culture by translators. Taking into account the difficulty of translation and the originality of the poem, the study will evaluate how compatible the translation is with Nida's principles of equivalence and tried to reveal the differences between the translations. The findings of the research show that the translations of the source work are in compliance with Eugene Albert Nida's principle of dynamic equivalence.

Keywords: Eugene Albert Nida; poetry translation; dynamic and formal equivalence; Emily Dickinson, principles of correspondence.

i Bu makalenin araştırma ve yayın süreci "Araştırma ve Yayın Etiğine" uygun şekilde yürütülmüştür.

1. Giriş

Şiir, dili sıradan anlamlarının ötesinde kullanarak, ses estetiği, ritim ve sembolizm gibi estetik özelliklerle yeni anlamlar oluşturmayı amaçlayan bir edebiyat türüdür. Bu türde, kelimelerin sesleri ve düzeni önemlidir ve genellikle metaforlar, imgeler ve sembollerle doludur. Ölçü, kafiye ve ses tekrarları gibi dilin yapısal özellikleri şiirin ritmik yapısını oluşturur ve okuyucuya duygusal veya estetik bir deneyim sunar. Bu yolla, şiir, sözcüklerin basit anlamlarının ötesine geçerek derin ve etkileyici duygusal katmanlar yaratır. Biçim ve edebi araçlar söz konusu olduğunda çeviri düzyazıda olduğundan daha zor bir eyleme dönüşmekte, hedef dilde aynı etki sağlanması güçleşmekte ve yapılan çeviriler daha fazla eleştiri oklarına maruz kalmaktadır.

Dilbilimsel yaklaşımların çeviri söz konusu olduğunda en önem verdikleri prensip eşdeğerlik olmuştur. Roman Jakobson çeviride eşdeğerliğin mümkün olmadığını, ancak, farklı dillerin çeviriyi olanaksız kılmayacağını, anlamın farklı yöntemlerle aktarılabilceğini belirtir. Şiir çevirisi ise istisnadır. Jakobson'a göre, "Sözcük oyunu, ya da, bana daha keskin görünen ve daha çok uzmanlara özgü bir terim kullanacak olursak, ses benzeşmesi şiir sanatına egemendir; bu egemenlik mutlak ya da sınırlı olsun, şiir, tanımı gereği çevrilemezdir. Sadece yaratıcı değiştirme olanaklıdır" (Jakobson, 2012, s. 66).

Çeviribilimde dilbilimsel yaklaşım, 1970'lerin sonlarından itibaren, yaygın olarak kullanılan kelime kelime çeviri metodunu değiştirerek yeni bir gelişme olarak kabul edildi. Nida, bir Kutsal Kitap çevirmeni olarak, çevirinin orijinal alıcılar ile hedef alıcılar arasındaki ilişkinin benzer olması gerektiğini savundu (Nida, 1991, s.26). Ancak, Nida sadece yerel dil kullanım alışkanlıklarına odaklandığı ve diğer sosyal ve kültürel unsurları dikkate almadığı yönünde eleştirilere maruz kaldı. Ardından, Hans J. Vermeer skopos teorisini geliştirdi ve çeviriyi bir tür niyetli ve amaçlı insan davranışı olarak tanımladı (Vermeer, 1996, s.9-10). Christiane Nord ise skopos teorisine sadakati ekledi ve çevirmenlerin yazar ve hedef alıcıya karşı sahip oldukları sorumluluklarını vurguladı (Nord, 2018, s.115). Bu teoriler ışığında çeviribilimde sosyal unsurlar dikkate alınmaya başlandı. Itamar Even-Zohar'ın çoğul dizge kuramı sanat, siyaset, kültür, edebiyat ve dil gibi birçok alanın birbirinin etkileyerek değiştirebildiği dinamik bir sistemi tanımlamıştı. Eşdeğerlik kavramının bu çoğuldizgesel konumları hesaba katarak ele alınabileceğini öne sürmüştü (Even-Zohar, 2004, ss.197). 1992'de, Susan Bassnett ve Andre Lefevere tarafından yazılan "Çeviri, Tarih ve Kültür" kitabı, kültürel dönüş fikrini resmi olarak ortaya koydu ve çeviri çalışmalarında kültürel yaklaşımı teşvik etti. Nida'ya göre çevirmen, sadece kelime kelime çevirmemeli, aksine hedef dilin okuyucularının dil alışkanlıklarını ve kültürel bağlamını göz önünde bulundurmalıdır. Hedef dilin okuyucularının anlayabileceği ve kabul edebileceği doğal bir dil kullanmaya çalışmalıdır (Gao, 2023, s. 204.) Eugene A. Nida'nın çeviriyi kültürün bir parçası olarak konumlandığı "devingen eşdeğerlik" kavramı saf dilbilgisel düzey olarak düşünülmemelidir. Gürçağlar'ın (2019) da belirttiği gibi "çeviriye dilbilimsel yaklaşımlarla

kültürel yaklaşımlar arasında önemli bir geçiş noktası olarak görülebilecek Eugene Nida'nın 'devingen eşdeğerlik' üzerinde durmadan işlevci ya da betimleyici çeviri araştırmalarını kapsamlı biçimde anlamak olası değildir" (s. 117).

2. Çalışmanın önemi

Bu çalışmada Eugene Nida'nın prensiplerine güncel ve geçerli olması gereken bir teori olarak yaklaşılmamıştır. Çeviribilim tarihinde mevcut konumunu koruyor olması nedeniyle uygulamaya alınarak bu prensipler üzerinden şiir çevirileri ve incelemesi yapılmıştır. Edebi türler arasındaki şiir çevirisi kendine özgü dili, dil kullanımı ve kuralları olması nedeniyle diğer türlerden farklıdır. İçeriğin önemli olduğu kadar şiirde ahenk, kafiye, ölçü, ritm söz konusudur. Nida'nın prensipleri açısından ele alınan şiir ve çevirileri incelenecektir. Çevirmenler ve çeviri eğitimi alan geleceğin çeviribilimcileri için özellikle şiir çevirisinde eşdeğerlik konusunda bir kaynak olması bakımından yararlı olacağı umulmaktadır.

3. Yöntem

Araştırmada nitel araştırma yöntemi uygulanacaktır. Çeviri eserler üzerinden bir inceleme yapılarak yorumlayıcı yaklaşım izlenecektir. Araştırmacı izleyen, katılımcı, yorumlayıcı olarak rol alacaktır ve kendisi de çeviri yaparak veri toplama aracı olarak kullanılacaktır. Bu çalışmada Amerikalı şair Emily Elizabeth Dickinson'ın "Hope is the Thing with Feathers" şiirinin özgün İngilizce dilinden Türkçe diline yapılan çevirisi incelenerek devingen ve biçimsel eşdeğerlik kavramlarına uygun şekilde yeni çevirileri yapılacaktır.

Emily Dickinson'ın "Hope is the Thing with Feathers" şiiri balad türündedir. Balad en basit tanımı ile "müziğin şiire uyarlanmış halidir" (Childs ve Fowler, 2006, s.15). Baladlar şairler arasında farklılıklar göstermekle beraber genellikle ABCB uyak düzenindedir. Dickinson'ın şiiri dizelerindeki toplam hece sayısına dikkat edilerek yazılmış, hem vezin hem uyak düzeni açısından balad türünün başlıca özellikleri korunmuştur. Dickinson'ın ilk mısrasından ismini alan "Hope is the Thing with Feathers" şiiri 1999 yılında Harvard University Press tarafından yayınlanan *The Poems of Emily Dickinson: Reading Edition* kitabından alınmıştır. Bu şiirin Selahattin Özpalabıyıklar'a ait olan Türkçe çevirisi İş Bankası Yayınları tarafından 2006 yılında yayınlanan *Emily Dickinson Seçme Şiirler* adlı kitabından alınmıştır. Diğer iki çeviri, Selvin Kayahan tarafından bu çalışma özelinde Eugene Albert Nida'nın "biçimsel eşdeğerlik" ve "devingen eşdeğerlik" prensiplerine uygun olacak şekilde çevrilmiştir. Bu çeviriler daha önce hiçbir yerde yayınlanmamıştır. Bu çalışmada Türkçe'ye yapılan çeviriler Eugene Albert Nida'nın Eşdeğerlik Prensipleri açısından değerlendirilirken uyak düzeni, ses efekti, hece sayısı, noktalama işaretleri ve edebi söz sanatları incelenecektir.

4. Literatür

4.1. Eugene Albert Nida ve Eşdeğerlik Prensipleri

Eugene A. Nida, çeviri sürecinde kaynak ve hedef kültürlerin anlaşılmasının önemini vurguladı. Daha detaylı bir yaklaşım benimseyerek, dilin yanı sıra kültürel ve sosyal bağlamların da göz önünde bulundurulmasını destekledi. Bu yaklaşım, çevirmenlerin dillerin kültürel bağlamlarına derinlemesine entegre olduğunu ve etkili çevirinin sadece dil bilgisinden ibaret olmadığını anlamalarına yardımcı oldu. Orijinal metnin iletişimsel amacını ve kültürel inceliklerini kavramanın, etkili çeviri için kritik öneme sahip olduğuna inanıyordu (Wang, 2023, s. 106).

Eugene A. Nida, eşdeğerlik kavramına yeni bir bakış açısı getirmiştir. Nida'ya göre önce anlam, ardından da biçim açısından kaynak iletiye en yakın sözcük tercih edilmelidir. Nida'nın teorisinin büyük ölçüde Noam Chomsky'nin üretici dilbilgisi kuramına dayandığı görüşü hakimdir (Felber, 2012, s. 254-255). İnsanın doğuştan gelen ve diğer bilişsel yetilerden bağımsız olan bir yetisi olan dil yetisi, Chomsky'ye göre, sınırsız sayıda cümlelerin biçimini ve anlamını sınırlı sayıda sözcükle olanaklı kılan kuralların oluşturduğu bir sistemdir. Bu sistem, her cümlelerin anlamsal temelini oluşturan bir derin yapı ile sözdizimsel ve sesçil biçimini oluşturan somut bir yüzey yapısından oluşur. Dönüşüm kuralları, derin yapıdan yüzey yapıya nasıl dönüştürüldüğünü düzenler. Ancak derin yapılar her zaman tam olarak yüzey yapıya çıkmaz (Müldür, 2016, s.59). Nida için çevirmen öncelikle hem hedef dilin hem de erek dilin yapılarını çok iyi kavramış olmalı, söz konusu dilin cümleleri nasıl ürettiğini, bu yapıların birbirleriyle nasıl bağlantı kurduklarını bilmelidir (Nida, 2004, s.67). Nida, tüm dillerin yaklaşık altı ila bir düzine temel çekirdek yapıya sahip olduğunu ve daha ayrıntılı yapılardan ziyade çekirdek düzeyinde anlaştıklarını iddia etmektedir. Nida'nın ifadesi aslında tüm insan dillerinin ortak bir kategori, mekanizma ve kısıtlama sistemine sahip olduğuna inanan Chomsky'nin Evrensel Dilbilgisi kuramının etkisi altındadır. "Nida'ya göre tüm diller derin yapılarında aktarılabilir çünkü çekirdekleri paylaşırlar" (Wu ve Xu, 2011, s.397).

Şiirde biçimsel unsurlar normalde düzyazıda olduğundan çok daha büyük bir önem taşır. Bu, şiir çevirisinde içerikten ödün verildiği anlamına gelmese de içerik belli biçimsel özellikler için azaltılabilir. Çok nadiren şiir çevirilerinde hem biçim hem de içerik aktarılabilir ve genellikle içerik uğruna biçim kurban edilir. Diğer yandan, düzyazı gibi çevrilmiş lirik bir şiir, orijinalinin yeterli bir eşdeğeri değildir. Nida çevirinin uygun tanımlarından birinin Jackson Mathews'ın tanımı olduğunu söyler (Nida, 1964a, s. 157). Jackson Mathews'e göre "Şiir çevirmek demek, bütünüyle yeni bir şiir yazmak demektir." Çeviri, şiirin özüne sadık kalarak kaynak şiirin biçimini korumalıdır. Böylece kendisi yeni bir hayat bulacaktır; bu da çevirmenin sesidir (Mathews, 1964, s.67).

Nida eşdeğerlik prensibinde farklı çeviri türlerinin önemini vurgular. Çeviride farklılıklar genellikle üç temel faktör ile belirlenir: (1) Mesajın doğası, (2) Yazarın amacı ve çevirmenin amacı, (3) Okuyucu/dinleyici türü. Ona göre bir mesajın içeriği asla tamamen biçiminden ayrı tutulamaz; ancak bazı mesajlarda içerik ön planda iken diğerlerinde biçime daha fazla öncelik verilmelidir (Nida, 1964b, s.127). Nida'ya göre, çevirmen çeviri sürecinin tamamında çeşitli faktörleri de dikkate almalıdır. Bunlar, hedef dilin dil yapısı, hedef okuyucuların kültür seviyesi ve o dönemin tarihsel arka planı gibi unsurları içerir (Qin Qin ve Mingze, 2022, s.838). Nida iki farklı eşdeğerlikten bahseder: "Biçimsel eşdeğerlik" ve "Devingen eşdeğerlik". Biçimsel eşdeğerlik temelde kaynak metinde doğrudan içerik, dilbilimsel yapı ile ilgilidir. Kaynak metindeki yapı ve içerik doğrudan, mümkün olduğu en yakın şekilde aktarılmıştır. Devingen eşdeğerlikte kaynak okur ile kaynak metin arasında kurulan etkinin aynısı erek okur ile erek metin arasında yaratılmalıdır (Nida, 1964a, s. 165).

5. Bulgular ve Değerlendirme

5.1. Nida'nın Eşdeğerlik Kuramı Açısından Emily Dickinson'ın "Hope is the Thing with Feathers" Şiirinin Çevirilerinin İncelenmesi

5.1.1. Nida'nın "devingen eşdeğerlik" prensibi açısından çevirilerin incelenmesi

Kaynak şiir boyunca şair umut kavramını insanların içinde yaşayan bir kuş olarak tasvir ediyor. Bu kuş, hiç ara vermeden sürekli öten bir kuş. Şair, metaforlar ile kuşun fırtınada bile ötmekten vazgeçmediğini anlatıyor. Şairin yanından hiç ayrılmayan bu kuş en zor koşullarda bile ondan bir kırıntı dahi istemiyor. Şiirin bu basit özetinden yaklaşıldığında aşağıda Tablo 1'de incelenen üç çeviri de okuyucuya aynı mesajı iletmektedir. Üç çeviride de umut metaforik bir şekilde kuş simgesiyle anlatılmaktadır. Kuşun her ne koşulda olursa olsun yılmadan öttüğü, şairin umudunu kaybetmediği mesajı üç çeviride de iletilmektedir. Her bir çeviriyi birbirinden bağımsız özetlediğimizde aynı ya da yaklaşık anlamlı cümlelere ulaşabiliriz. Her biri okunduğunda gerçekçi, betimsel mesajı iletmektedir.

Çevirilerde kaynak şiirin balad türüne sadık kalınarak lirik, duygulu, masalımsı özellikler korunmuştur. Nida'nın devingen eşdeğerlik prensibinde kaynak metindeki tüm sözcükler aynı şekilde erek metinde yer almak zorunda değildir. Nida'ya göre devingen eşdeğerlik amaçlayan bir çeviride kaçınılmaz olarak birçok biçimsel düzenleme yapılır çünkü "hem biçimsel pasta alıp hem de dinamik şekilde yiyemeyiz. Birinden fedakarlık yapmalıyız" (Nida, 1964a, s. 170). Burada önemli olan etkidir. Kaynak dilde kaynak metin okurda hangi etkiyi yaratıyorsa erek dilde de erek metin aynı etkiyi yaratmalıdır. Bu açıdan bakıldığında üç çevirinin de kaynak şiirin kaynak dilde yarattığı etkiyi erek dilde yarattığından emin olabiliriz. Kaynak eserin verdiği mesajı aktarmak için sözcüklerin hedef dildeki birebir karşılığında ödün vermeden, aynı mesajı iletme çabası her üç çeviride de görülmektedir. Erek dilde yeniden üretilen eserde sözcük seçimleri bazen hece

sayısını ve uyak düzenini tutturmak için aynı anlama gelen farklı kelimeler ile değiştirilmiştir. Örneğin, kaynak şiirin 3. dizesindeki "the tune" Özpallabıyıklar tarafından "ezgi", Kayahan tarafından yapılan çevirilerde "nağme" ve "melodi" şeklinde ifade edilmiştir. 5. dizedeki "Gale" sözcüğü özel isim olma özelliğini koruması için Özpallabıyıklar tarafından "Bora" olarak çevrilmiştir. Kayahan ise hece sayısı tutturmak için "Fırtına" olarak çevirmiştir. 10. dizedeki "strangest" sözcüğü, Özpallabıyıklar tarafından "en yabancı", Kayahan tarafından ise "en yeni" ve "en uzak" olarak çevrilmiştir. 11. dizedeki "Extremity" sözcüğü, Özpallabıyıklar tarafından "Cefa", Kayahan tarafından ise "Sıkıntı" ve "en zor zamanda" olarak çevrilmiştir. Çevirilerdeki bu sözcükler biçimsel eşdeğerlik sağlamak amacıyla farklılık gösterse de anlam olarak veya iletilen mesaj olarak farklı değildir.

Emily Dickinson	Selahattin Özpallabıyıklar	Selvin Kayahan	
		Bıçımına göre / Sözcüğüne Göre / Bıçımsel Eşdeğerlik	Anlamına Göre /Etkisine Göre /Devingen Eşdeğerlik
"Hope" is the thing with feathers –	"Umut" o tüylü şeydir -	"Umut" o şey işte tüylü -	"Umut" ruha tünemiş
That perches in the soul -	Ki ruha tünür	O, ruhta tüneyen -	Hiç ama hiç durmadan
And sings the tune without the words -	Ve şakır durur sözsüz bir ezgiyi -	Ve sözsüz nağme şakıyan	Sözsüz melodiyi şakıyan
And never stops - at all -	Ve hiç durmaz – hep öter -	Asla bitirmeden	Tüylü şeydir
And sweetest -in the Gale- is heard -	Ve – Borada - en tatlı - duyulur sesi -	Ve en hoştur - Fırtınada –	En tatlısı fırtınada duyulur
And sore must be the storm -	Fırtına nice şiddetli olmalı -	Ve sertse fırtına -	Şiddetli bir fırtına olmalı ki
That could abash the little Bird	Ki yıldırın bunca insanı ısıtan	utançtır bu minik Kuşa	Birçok kişiyi ısıtan
That kept so many warm -	Bu küçük Kuşu -	Bunca ısıtınca -	Bu küçük Kuşu mahçup edebilsin
I've heard it in the chilliest land -	En soğuk ülkede işittim onu -	En soğuk ülkeden duydum -	En soğuk ülkede duydum
And on the strangest Sea -	Ve en yabancı Denizde -	en yeni Denizden -	Ve en uzak Denizde
Yet - never - in Extremity,	Ama – ne Cefalar çekti de - yine	Oysa – asla – Meseleden,	Yine de en zor zamanda bile,
It asked a crumb - of me.	İstemedi – tek kırıntımı bile.	Dilenmedi benden.	Asla benim bir kırıntımı istemedi.

Tablo 1: Emily Dickinson'a ait İngilizce şiir ve Türkçe çevirileri

5.1.2. Nida'nın "biçimsel eşdeğerlik" prensibi açısından çevirilerin incelenmesi

Nida için biçimsel eşdeğerlik hem biçim hem de içerik açısından mesaja odaklanır. Bu tür bir çeviride şiirin şiir olarak, cümlelerin cümle ve kavramın kavram olarak çevirilmesi üzerinde durulmalıdır. Biçimsel eşdeğerlik çevirisi birçok biçimsel unsuru yeniden yaratmaya çalışır (Nida, 1964, s. 165). Bunu yaparken dilbilimsel yapılar, kelime kullanımındaki tutarlılık ve kaynak içerikteki anlamlar gibi bazı biçimsel unsurlar yeniden üretmeye çalışılır. Dilbilgisel yapıları yeniden üretmek arasında isimleri isimle, fiilleri fiil ile çevirmek, tüm cümleleri ve deyimleri olduğu gibi (bölmeden, uyarlamadan) tutmak ve noktalama, paragraf araları ve şiirde girintiler gibi tüm biçimsel göstergeleri korumak olabilir. (Nida, 1964a, s. 165). Şiir çevirisinde düzyazıya göre daha fazla biçimsel düzenleme yapılır. Estetik açıdan da yaklaşıldığında belli ritmik kalıplar başka kalıplar ile değiştirilebilir. Bu nedenle en kabul gören bazı kafiyeli şiir çevirileri serbest nazım kullanılarak başarılmıştır (Nida, 1964a, s. 170). Şiirde ses efektleri ve uyaklı olsun olmasın ritmik konuşma sesleri çok az ihtimalle yeniden üretilebilir. Diller kullandıkları sesler ve bu kullanımlara yükledikleri değerler açısından farklılık gösterdiğinden bir dildeki ses efektinin diğer bir dilde eşdeğer veya aynı şekilde taklit edilmesi tamamen tesadüfidir (Nida, 1964a, s. 176). Şiirde olduğu gibi mesajı birimlere bölerek iletmeye çalışıldığında çevirinin içeriğinin eşdeğer olması nadiren gerçekleşir. Bu şiirsel yapının farklı dillerde oldukça çeşitli olması nedeniyle şiir çevirisinde biçimsel eşdeğerlik gözardı edilerek devingen eşdeğerlik için uğraş verilmelidir. Ayrıca, şiirin asıl amacı günlük gerçeklerden ziyade hislerin aktarılmasıdır. Bu nedenle, çevirmen aynı duyguyu açığa çıkarabilen bir başka şiir yaratma konusunda kendini özgür hissetmelidir (Nida, 1964a, s. 177). Çeviri eleştirisinde devingen ve biçimsel eşdeğerlik açısından üç önemli kritere bakılmalıdır. Bunlar: 1. iletişim sürecinin etkili olması, 2. mesajın anlaşılabilirliği ve 3. etkinin eşdeğerliği (Nida, 1964a, s. 182).

Emily Dickinson'ın "Hope is the Thing with Feathers" şiiri biçimsel olarak uyak düzeni, ses efekti, hece sayısı, noktalama işaretleri ve edebi söz sanatları açısından incelenecektir. Kaynak şiir ABCB / ABAB / ABBB uyak düzenindedir. Tablo 2 'de görüldüğü üzere şiirlerde dizelerin son sözcükleri incelendiğinde Özpalyabıyıklar'ın *Umut o tüylü şeydir* şiiri ABCB / ABCD / ABCC uyak düzenindedir. Şiir ve balad olma özelliğini koruduğu için biçimsel eşdeğerliğini korumuş, ancak uyak düzeni yeniden üretilememiştir. Bağımsız değerlendirildiğinde bir balada uygun uyak düzeni vardır ancak kaynak şiirdekiyle birebir örtüşmemektedir. Kayahan'ın biçimsel eşdeğerliğe göre yaptığı çeviride uyak düzeni kaynak şiirdeki ABCB / ABAB / ABBB uyak düzeniyle aynıdır. Kayahan'ın devingen eşdeğerliğe göre yaptığı çevirideyse herhangi bir uyak düzenine uyulmamıştır. Kaynak şiirin uyak düzenini yeniden üretme çabasına girilmemiştir.

Her ne kadar çevirilerde uyak düzeni eşdeğer tutulmaya çalışılsa da şiirdeki ses efektini korumak mümkün olmamıştır. Böyle bir yeniden üretim olsaydı bile rastlantısal olacaktı. Kaynak dildeki sözcüğün bir başka sözcük ile uyaklı olarak kullanılması ve o sözcüklerin

okunuşları veya son hecelerindeki harfler ile uyumlandırılmaları bir ses efekti yaratmaktadır. Kaynak şiirin son dördlüğündeki sea / extremity/ me sözcükleri ses ile uyaklandırılmıştır. Aynı uyak düzeni bu üç çeviriden yalnızca bir tanesinde yeniden üretilmiştir. Selvin Kayahan'ın biçimsel eşdeğerliğe göre yaptığı çeviride aynı dördlükte son üç dizede denizden / meseleden / benden sözcükleriyle uyak düzeni sağlansa da kaynak dildeki ses efekti yeniden üretilmemiştir.

Emily Dickinson (1830-1886)	Selahattin Özpalabıyıklar	Selvin Kayahan	
		Biçimine göre / Sözcüğüne Göre / Biçimsel Eşdeğerlik	Anlamına Göre / Etkisine Göre /Devingen Eşdeğerlik
A ... feathers	A ... şeydir	A ... tüylü	... tünemiş
B ... soul	B ... tüner	B ... tüneyen	... durmadan
C ... words	C ... ezgiyi	C ... şakıyan	... şakıyan
B ... all	B ... öter	B ... bitirmeden	... şeydir
A ... heard	A ... sesi	A ... Fırtınada	... duyulur
B ... storm	B ... olmalı	B ... fırtına	... olmalı ki
A ... Bird	C ... ısıtan	A ... Kuşa	... ısıtan
B ... warm	D ... Kuşu	B ... ısıtınca	... edebilsin
A ... land	A ... onu	A ... duydum	... duydum
B ... Sea	B ... Denizde	B ... Denizden	... Denizde
B ... extremity	C ... yine	B ... Meseleden	... bile
B ... me	C ... bile	B ... benden	... istemedi

Tablo 2: Şiirlerdeki uyak düzeni

Tablo 3' te verilen şiirlerdeki dizelerin hece sayısına göre, kaynak şiirde ritmik uyum yakalamak amacıyla 1 ve 3. (tek) dizelerde toplam 8 hece vardır. 2. ve 4. (çift) dizelerde ise 6 hece vardır. Kayahan'ın biçimine göre yaptığı çeviride kaynak şiirdeki ile aynı şekilde tek mısralarda 8 hece, çift mısralarda 6 hece kullanılmıştır. Hece sayısı birebir örtüşmektedir. Kaynak şiirdeki mesajın etkisini aynı şekilde sürdürmek için eşanlamlı sözcükler kullanılmış

fakat hece sayısını anlamına göre uydurabilmek için sözcük sayısı değiştirilmiştir. Balad biçimi açısından değerlendirildiklerinde Özpabalıyıklar'ın çevirisinde ve Kayahan'ın devingen eşdeğerlik sağlamak için yaptığı çeviride sadece mısra sayıları örtüşmektedir. Biçem, hece sayısı açısından korunmamıştır, bütünüyle eşdeğer değildir.

Emily Dickinson (1830-1886)	Selahattin Özpabalıyıklar	Selvin Kayahan	
		Biçimine göre / Sözcüğüne Göre / Biçimsel Eşdeğerlik	Anlamına Göre / Etkisine Göre /Dvingen Eşdeğerlik
8	7	8	7
6	5	6	7
8	11	8	9
6	7	6	4
8	12	8	11
6	11	6	11
8	12	8	8
6	5	6	11
8	11	8	8
6	8	6	7
8	11	8	10
6	11	6	13

Tablo 3: Dizelerdeki hece sayıları

Kaynak şiirdeki noktalama işaretleri kullanımı Özpabalıyıklar'ın çevirisinde ve Kayahan'ın biçimsel eşdeğerlik açısından yaptığı çevirilerde korunmuş, aynı şekilde kullanılmıştır. Dickinson'ın vurgu yaratmak için kullandığı kısa tireler, özel isimleri ifade etmek için kullandığı tırnak işaretleri ve büyük, küçük harfler erek dilde de yeniden kullanılmıştır. Ancak, Kayahan'ın devingen eşdeğerlik prensibine uygun şekilde kaynak

eserdeki etkinin aynısını yaratmak açısından yaptığı çeviride noktalama işaretleri yeniden üretilmemiştir.

Söz sanatları açısından incelendiğinde kaynak eserde ilk harflerin tekrarı ile başvuru aliterasyon (ses tekrarları) çeviri eserlerde uygulanılmaya çalışılsa da hiçbir çeviride şiir ile eşdeğer olmamıştır. Şiir okurken hissedilen ritim ve müzik korunamamıştır. Kaynak şiirde 3. dizedeki "withouth the words", 6. dizedeki "sore must be the storm", 10. dizedeki "strangest sea" ile yaratılan aliterasyon çeviri eserlerde hiçbir dizede yakalanamamıştır.

Kaynak eserdeki ulantı (bir cümlenin iki farklı mısra da anlatılması), metafor (umut ve kuş), anafor (birden çok mısranın "ve" ile başlaması) Özpallabıyıklar'ın çevirisinde ve Kayahan'ın biçimsel eşdeğerlik prensibine göre yaptığı çevirisinde yeniden üretilmiştir. Kayahan'ın biçimine dikkat etmeden yaptığı çeviride ise bu araç yeniden üretilmeye çalışılmadığı için bu bağlamda incelenmemiştir.

Tablo 4'te gösterildiği üzere kaynak eserde başvuru toplam 8 tane olmak üzere 5 "and" ile 3 "that" sözcüklerinin yinelenmesiyle başvuru aliterasyon sanatı tabloda yeniden üretilmiştir. Özpallabıyıklar kaynak eserdeki "that" sözcüğünü "ki" ile tekrarlamış, "and" sözcüğünü de "ve" ile tekrarlamıştır. 8 tanesinden 1 "and" ve 1 "that" olmak üzere toplam 2 sözcük tekrarlama yapılmamıştır. Tekrar edilen sözcüklerin kullanıldığı dizeler de kaynak eserdekiyle aynıdır. Kayahan'ın çevirisinde ise sadece "and" sözcüklerinin tekrarı "ve" sözcüğü ile yapılmıştır. 5 "and" sözcüğü 3 "ve" sözcüğü ile yenilenmiştir, "that" sözcükleri çevrilmemiştir. Burada Kayahan "ve" ile "ki" sözcüklerini karşılık geldikleri dizelere ekleyebilir ve dizelerin anlamını bozmayacak bu kelimeleri de çeviriye ekleyerek aliterasyon yapabilir. Ancak, o durumda hece sayısının eşdeğerliği bozulacağından bu aracı yeniden üretmektense şiirin ritmine hizmet eden hece sayısını eşdeğer çevirmeyi tercih etmiştir. Özpallabıyıklar'ın çevirisine bakıldığında ise hece sayısı kaynak eserdeki hece sayısının oldukça üzerinde olduğundan ötürü, hece sayısı açısından bir kaybı ya da kazancı olmayacağı için aliterasyon yöntemi uygulanmıştır.

Emily Dickinson (1830-1886)	Selahattin Özpallabıyıklar	Selvin Kayahan
"Hope" is the thing with feathers –	"Umut" o tüylü şeydir -	"Umut" o şey işte tüylü -
That perches in the soul -	Ki ruha tünür	O, ruhta tüneyen -
And sings the tune without the words -	Ve şakır durur sözsüz bir ezgiyi -	Ve sözsüz nağme şakıyan
And never stops - at all -	Ve hiç durmaz – hep öter -	Asla bitirmeden

And sweetest -in the Gale- is heard -	Ve – Borada - en tatlı - duyulur sesi -	Ve en hoştur - Fırtınada –
And sore must be the storm -	Fırtına nice şiddetli olmalı -	Ve sertse fırtına -
That could abash the little Bird	Ki yıldırırsın bunca insanı ısıtan	utançtır bu minik Kuşa
That kept so many warm -	Bu küçük Kuşu -	Bunca ısıtınca -
I've heard it in the chillest land -	En soğuk ülkede işittim onu -	En soğuk ülkeden duydum -
And on the strangest Sea -	Ve en yabancı Denizde -	en yeni Denizden -
Yet - never - in Extremity,	Ama – ne Cefalar çekti de - yine	Oysa – asla – Meseleden,
It asked a crumb - of me.	İstemedi – tek kırıntımı bile.	Dilenmedi benden.

Tablo 4: Şiirlerde tekrar edilen sözcükler

Kaynak eserdeki dizelerin çevirileriyle aynı sırada yer alması iki çeviride de mümkün kılınmıştır. Tablo 4'te görüldüğü üzere sadece Özpallabıyıklar'ın çevirisinde kaynak eserdeki 8. ve 9. dizeler, tam tersi olacak şekilde 9. ve 8. dizeler olarak çevrilmiştir. Burada çevirmenin İngilizce ve Türkçe'deki dilbilgisi farklılıklarından dolayı mesajı daha doğru iletmek amacıyla bu yola başvurduğu görülmektedir.

Dize	Emily Dickinson	Selahattin Özpallabıyıklar
7.	And sore must be the storm -	Fırtına nice şiddetli olmalı -
8.	That could abash the little Bird	Ki yıldırırsın bunca insanı ısıtan
9.	That kept so many warm -	Bu küçük Kuşu -

Tablo 5: Kaynak şiirin ve Palabıyıklar'ın çevirisinin 7. 8. ve 9. dizeleri

6. Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada Emily Dickinson'ın "Hope is the Thing With Feathers" şiirinin Türkçe'ye yapılan çevirileri Eugene Albert Nida'nın eşdeğerlik prensibi açısından incelenmiştir. Özpallabıyıklar'ın çevirisi İş Bankası Yayınları tarafından yayımlanarak birçok okuyucuyla buluşmuştur. Kayahan ise çevirilerini bu çalışma özelinde çalışmanın amacına yönelik olarak yapmıştır. Palabıyıklar'ın çeviri yaparken belirlediği amacı veya benimsediği prensipler

bilinmemektedir ve çalışmayı etkilememiştir. Bu çalışmada sadece Nida'nın eşdeğerlik prensipleri açısından inceleme, uygulama ve değerlendirme yapılmıştır.

Emily Dickinson'ın şiiri balad türünde olduğu için ritmi ve ses efektleri açısından da değerlendirilmeli ve çevirilerinde bu özellik aranmalıdır. Şair kaynak eseri yaratırken biçimsel özelliklere özen gösterdiğinden eser erek dilde yeniden üretilirken tür, uyak düzeni, dize sayısı, hece sayısı, kullanılan sözcükler, edebi araçlar (tekrar, metafor, aliterasyon, anafor) göz önüne alınmalıdır.

Eugene A. Nida'nın "biçimsel eşdeğerlik" ve "devingen eşdeğerlik" prensipleri incelendiğinde düzyazı ve şiir için farklı yaklaşımları olduğu görülmektedir. Nida şiir çevirisinde biçim korunmaya çalışılırken mesajı/anlamı iletmekte başarısız olduğunu düşünerek, şiir çevirisinde devingen eşdeğerlik için çabalanması gerektiğini söyler (Nida, 1964b, s. 127).

"Bir çeviri metin, kaynak metnin kendi okuyucusunda yarattığı etkinin aynısını erek okuyucularda da yaratabiliyorsa işte o zaman devingen eşdeğerlikten söz edilebilmektedir" (Sarı ve Söylemez, 2022, s.1197). Sonuç olarak, Özpalabıyıklar ve Kayahan'ın çevirilerini hem biçimsel eşdeğerlik sağlanması hem de mesajın iletilmesi açısından devingen eşdeğerlik sağlamış çeviriler olarak değerlendirilmiştir.

Şiir çevirisi diğer edebi türlerle karşılaştırıldığında diğerlerine göre anlamın içerikle olduğu kadar biçimle de iletilmesinin önemini ön plana çıkarır. Kaynak eserin çevirisinde biçim içerikten daha önemli olabilir. Çevirmenlerin eşdeğerlik prensiplerine bağlı kalmaması veya şiir çevirisini biçim ve içerik olarak farklı yönlerden amaç edinmekten öte çevirmenlerin ikisini dengelemeye çalışması önerilir.

Kaynakça

- Bassnett, S. (1992). *Translation, History and Culture*. NY, Routledge.
- Bassnett, S., & Lefevere, A. (1990). *Translation, History and Culture*. London: Printer Publishers.
- Childs, P. ve Fowler, R. (2006). *The Routledge Dictionary of Literary Terms*. Routledge.
- Dickinson, E. (2006). *Seçme Şiirler*. (Selahattin Özpalabıyıklar, çev.) (s.126). İş Bankası Kültür Yayınları.
- Even-Zohar, I. (2004). "The position of translated literature within the literary polysystem", *The Translation Studies Reader*, 2nd edition (Ed. L. Venuti), Routledge, London.
- Felber, S. (2012). Chomsky's Influence on Eugene Nida's Theory of dynamic Equivalence in Translating. E.Werner (Ed.), *Bibelübersetzung als Wissenschaft* (ss. 254-262). Stuttgart.

Franklin, R. W. (1999). *The Poems of Emily Dickinson: Reading Edition*. (s. 140). [Harvard University Press](#), [Belknap Press](#).

Gao, Y. (2023). Analysis of Eugene Nida's Translation Theory. *International Journal of Education and Humanities* 10.1. (ss. 203-206).

Gürçağlar, T. Ş. (2019). *Çevirinin ABC'si*. Say Yayınları, İstanbul.

Jakobson, R. (2012). Çevirinin Dil(bilim)sel Özellikleri Üstüne (Ömer B, Albayrak, çev.) *Çeviri Seçkisi 2: Çeviri(bilim) Nedir?*. Mehmet Rıfat (Ed.). (ss. 61-66). Sel yayıncılık.

Mathews, J. (1964). Third thoughts on translating poetry. Brower (Ed.) *On Translation* içinde. (ss. 67-77).

Müldür, F. (2016). Noam Chomsky'de Üretici Dilbilgisi: Derin Yapı ve Yüzey Yapı Ayrımı. *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 27, (ss. 59-74).

Nida, E. (1964a). Toward a Science of Translating, with Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating. *American Anthologist* (C.68). doi:10.1525/aa.1966.68.3.02a00440

Nida, E. (1964b). Principles of correspondence. *The Translation Studies Reader*. (2001). Venuti, L. (Ed.). London & New York: Routledge

Nida, E. A. (1991). Theories of Translation. *TTR*, 4(1), 19–32. <https://doi.org/10.7202/037079ar>

Nida, A. E. (2004) Çeviri Süreçleri. (Salman, Y., çev.) *Çeviri Seçkisi 2. Çeviribilim Nedir? Başkasının Bakışı*. (ss. 67-76). İstanbul: Dünya Yayıncılık.

Nord, C. (2018). *Translation as a Purposeful Activity Functionalist Approaches Explained*. London and New York Routledge.

Qinqin, W. ve Mingze, S. (2022). Eugene Nida's "Functional Equivalence" and Harmonious Space of Eco-translation: Differences and Similarities. *The Educational Review, USA*, 6(12), (ss. 837-843). DOI: 10.26855/er.2022.12.007

Sarı, Z. & Söylemez, A. S. (2022). George Orwell'in '1984' romanının iki Türkçe çevirisindeki eğretilmeli ifadelerin norm ve eşdeğerlik temelli betimleyici bir incelemesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (26), (s. 1191-1207). DOI: 10.29000/rumelide.1074534

Vermeer, H. J. (1996). A Skopos Theory of Translation. (Konar, A. H., çev.) *Çeviride Skopos Kuramı*. (2008). İstanbul: Türkiye İşbankası Kültür Yayınları.

Wang, R. (2023). A Comparative Analysis of Eugene Nida's and Peter Newmark's Perspectives on Cultural Context in Translation. *Journal of Education and Educational Research*, 6(3), (ss. 106-112). <https://doi.org/10.54097/hkm7qj64>

Wu, Y. ve Xu, R. (2011). The Application of Chomsky's Syntactic Theory in Translation Study. *Journal of Language Teaching and Research*, 2, (ss. 396–399). doi:10.4304/jltr.2.2.396-399.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/buefd>

Araştırma Makalesi /
Research Article

YIL: 2024
CİLT: 9
SAYI: 1

MAKALE BİLGİSİ

Gönderildiği Tarih: 25.12.2023

Kabul Tarihi: 04.04.2024

Yayımlanma Tarihi: 28.06.2024

ARTICLE INFO

Submitted date: 25.12.2023

Accepted date: 04.04.2024

Published date: 28.06.2024

e-ISSN 2547-9865

Melih Cevdet Anday'ın Piyeslerinde Mekân

The Place in Melih Cevdet Anday's Plays

Kerim Karayel
Bartın Üniversitesi,
Yüksek Lisans Öğrencisi,
kerim.karayel@gmail.com,
0000-0002-6126-1701

Öz

Mekân, olayların ve olguların ayrılmaz bir parçasıdır. Metin türlerine göre çeşitli işlevler yüklenir. Piyeslerde kullanımında ise mekâna çeşitli fonksiyonlar yüklenir. Mekân, zaman zaman sadece piyesin tasarlandığı alan olarak işlev görürken zaman zaman anlatıma ve olayların gelişimine katkıda bulunur, imgesel anlamlar kazanır. Melih Cevdet Anday'ın eserlerinde de mekân çeşitli işlevler yüklenir. Anday'ın piyeslerinde mekân, iletiyi destekleyen bir araç olarak kullanılır. Piyeslerde mekân tasvirleri epizotlarla verilir ve genellikle detaylı bir tasvir yapılmaz. Mekân, zaman zaman olayların gerçekleştiği yer olsa da kimi zaman özel niteliğiyle ana yapıyla ya da mekânın türüyle ilişkilendirilerek anlam kazanır. Anday'ın piyesleri, yeni arayışların ürünü olarak değerlendirilebilir. İletişimin olanağını, anlaşmayı ve uzlaşmayı arayan bir dil piyeslerde hakimdir. Araştırmamızda, Melih Cevdet Anday'ın piyeslerinde mekân unsurunun nasıl kullanıldığı, özel bir anlam kazanıp kazanmadığı üzerinde durulacak, tiyatro eserlerindeki mekânın varlığının içerik ve teknik uyumuna da değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Mekân, mekân incelemeleri, Melih Cevdet Anday, piyes, tiyatro.

Abstract

Place is an integral part of events and phenomena. It has various functions according to text types. In theatre, various functions are attributed to the place. From time to time, the place functions only as the area where the play is designed, while from time to time it contributes to the narration and the development of events, and gains imaginary meanings. Place also has an important function in Melih Cevdet Anday's works. In Anday's theatre works, place is used as a tool that supports the message. In Anday's plays, the depiction of place is given in episodes and generally a detailed description is not given. Although the place is sometimes the place where the events take place, sometimes it gains meaning by being associated with the main structure or the type of the place with its special quality. Anday's plays can be considered as the product of new searches. A language that seeks the possibility of communication, agreement and consensus is used. In our research, we will focus on how the element of place is used in Melih Cevdet Anday's plays, whether it gains a special meaning or not, and the harmony of the presence of place in the theatre works with content and technique will also be mentioned.

Keywords: Place, place studies, Melih Cevdet Anday, play, theatre.

i Bu makalenin araştırma ve yayın süreci "Araştırma ve Yayın Etiğine" uygun şekilde yürütülmüştür.

Giriş

Mekân, içinde hareket geçen olay ve olgulardan ayrı düşünülmez bir unsurdur. Parça-bütünlük ilişkisi kurguya dayalı edebî eserlerde vakanın oluşumundaki kurucu unsurlardan vazgeçilmezlerinden biridir. Anlatmaya, hikâye etmeye kısacası kurguya dayalı edebi eserlerde bir olay yahut olguya; olayı yaşayan yahut olaya tanık olan bir kahramana ve olayın-olgunun gerçekleşeceği bir mekâna, yaşananların gerçekleşmesine imkân veren bir süreye ve tüm bunların bir akış halinde oluşturduğu bütünlüğe ihtiyaç duyulur. “Edebiyatın mekân tasavvuru, bireysel ve toplumsal hassasiyetlerin; geçmiş, şimdi, gelecek düzleminde gösterdiği duyarlılığın görüntüleri olarak da düşünülebilir. Mekânlar, edebi eserlerde hatırlamanın, nostaljinin, kültürel birikimin, sosyolojik değişimin, insan ruhunu anlama çabalarının bir parçası olarak somut gerçeklikleri birer olgu yahut duyguya dönüştürür.” (Balık, 2016, s.119). Her ne kadar mekân bir vakanın kurucu unsurları arasında yer alsın da mekânın aktarımı, tasviri, olaylara ve karakterlere etkisine dair detayları verip vermemek yazarın tasarrufundadır.

Mekânlar, edebî metinlerde bir veya birden çok işlevleriyle bulunabilir. Anlatmaya ve göstermeye bağlı edebi türlerde anlatılan vakanın gerçekleştiği çevreyi verir. Bu arka planın barındırdığı ya da barındırmadığı öğeler de zaman ile ilişki içindedir. Zaman ve mekânın yarattığı imkân, kahramanın gelişiminde de büyük rol oynar. Mekân kişinin bakış açılarını, psikolojik durumunu ve maddi imkânlarıyla kahramanın kendi gerçekliğini açıklaması için çeşitli olanaklar sunar (Narlı, 2002, s. 98).

Bireyin mekanla kurduğu ilişki, zihnindeki mekân algısı ile mekânın günlük kullanımıyla pratikte kapladığı alan arasındaki farklılaşma mekânın kavramsallaşmasına neden olmuştur (Öner, 2017, s. 210). Sözelimi birey için ev imgesi, bireyin ruhsal çözümlemesi için bir “analiz aleti” olabilir. Bunun yanında evin içerdiği dolap, kilitli oda, çekmece “saklı olanın estetiği”ni meydana getirir. Nesnelere kurduğu ilişki sırasında birey kendini bir tür “düşlemeye” açar (Bachelard, 2020, s. 28-31). Bu düşleme, özellikle tabiatını ifşa ve teşhir etmede bireye bir imkân sunmaktadır. Aynı zamanda birey için korunaklı bir alandır. Örneğin, Oğuz Atay’ın “Korkuyu Beklerken” adlı öyküsünde kahraman dış tehdide karşı evin korunak olarak görmüş ve mekâna korkudan uzaklaşılan yer işlevselliğiyle bakmıştır. Bazı edebi eserlerde de karşın flanör tipiyle karşılaşılır ve bu tip sokaklarında gezindiği şehri kendisi bir eve dönüştürür. Bu bağlamda şehir aslında ev imgesini imler.

Edebi eserlerde mekân genişledikçe olay örgüsündeki çatışma ve karakter/tip sayısı da artar. Mekanlar, beraberinde bazı nesnelere ya da karakterlerin metnin içeriğine doğrudan ya da dolaylı olarak sızmasını mümkün kılar. Örneğin hastane ya da karakolda geçen bir vakada bir polisin ya da doktorun, yani mekânın doğal kahramanının bulunması olağan karşılanabilir. Bu kişilerin varlığı vak’a unsurunun da genişletilebilmesi için yazara imkânlar sunar.

Tiyatro metinlerinde mekân, piyesin icrası sırasında icranın en etkili unsurlarından biridir. Bunun yanında henüz metin halindeyken piyesin sahnelenmek için mi yahut okunmak için mi yazıldığına yönelik bir belirleyici haline de gelir. Piyesler, bazen bir bazen iki nadiren de üç perde üzerine tertip edilir. Bu tertip sahne aralarında sahne değişikliklerine imkân verir. Fakat perdeleri oluşturan sahneler arasında böyle bir mekân değişikliği yapmak çok mümkün gözükmemektedir. Sahneler arasındaki mekân değişiklikleri piyesin icrasını zorlaştırır. Buna mukabil bu tür metinler uyarılma ve/veya yeniden yazma metoduyla sahneye taşınabilir. Teknolojik gelişmeler, döner sahne kullanımı gibi teknik imkânlarla aynı sahne üzerinde birden fazla mekân algısını oluşturmayı sağlamış, tiyatro icrasında mekân kullanımında özgürlük katmıştır.

MELİH CEVDET ANDAY VE PİYES YAZARLIĞI

Melih Cevdet Anday'ın şiir ve romanlarının yanında 1940'lı yılların ortalarından itibaren piyesler kaleme almıştır. Melih Cevdet'in ilk piyesi 1945 yılında yazılmış, son piyesi olan *Ölümsüzler* ise 1986 yılında sahneye konulmuştur. Roman, şiir ve denemelerinde olduğu gibi Melih Cevdet Anday tiyatrolarında aklın egemen olduğu bir duyarlılık ortamı oluşturulmuştur. Bu duyarlılık; şiirde, romanda, denemelerde ve tiyatrolarda edebî türün ilkelerine bağlı kalınarak oluşturulmuş ve yazarın katkılarıyla zenginleştirilmiştir (Yüksel, 2022, s. 327).

Melih Cevdet'in piyeslerindeki üslupta şair kimliğinin etkisiyle şiirsellik ön plana çıkar. Bu bakımdan piyeslerini besleyen birincil kaynak şiirleri ve poetikasıdır. Anday, içinde yaşadığı dünyayı anlamaya ve anlatmaya çalışırken sosyal meselelere, siyasi eleştirilere, kadın-erkek ilişkilerine, hesaplaşmalara, toplum mekanizmalarına duyarsız kalmaz. (Yüksel, 2022, s. 238-240). Anday, Aristoteles'in "mimesis" kavramını benimseyerek kurmaca gerçekliğin imkânı içinde ideal dünya arayışını ve bu dünyada nasıl bir adaletin olmasını istediğini şiirsel adaleti benimseyerek arar. (Gökçe, 2004, s. 46)

Melih Cevdet Anday tiyatrolarının iletişimin olanağını ve iletişim yoluyla anlaşmayı ve uzlaşmayı, kurtuluşu araştıran bir dil kullandığını söylemek gerekir. Kalıplaşmış birtakım durumlar ve izleyicide beklenti oluşturmayı ön plana koyar. Ancak alışılmış kalıpları yıkarak okuyucunun beklentilerinin dışında bir olay örgüsüne sahiptir (Oktay, 1993, s. 319).

Bu bağlamda değerlendirildiğinde Melih Cevdet Anday'ın piyesleri yeni arayışlarının piyesleridir, demek hiç de yanlış olmayacaktır. Bu bakımdan yazarın tiyatro eserlerini ayrı ayrı ele almak yerinde olacaktır.

Yarın Başka Koruda

Piyes, şehrin dışında bir kırdan, ormanın yanında konumlanmış bir pansiyonun hem oturma hem de yemek odası olarak kullanılan salonunda geçer. Salonun hem girişteki odalarla hem de dışarıyla bağlantıda olması onun birden çok olayın ya da yan yana gelmez birçok kimsenin bir

araya gelmesine olanak sağlar. Ayrıca yan yana gelmez kimseleri yan yana getiren unsur, mekânın bir pansiyon olmasıdır. Mekânı dolduran oldukça sıradan eşyalardır. Bu eşyaların peyzajı oluşturmaktan başka fonksiyonlar yüklenmez. Sadece büfede bir bardağın kırılması geriye dönüş tekniğine imkân tanır (Anday, 2014b, s. 25). Yaşanmış ya da kurgusal bir anıyı hatırlatmak için kullanılır.

Piyes bir konutun iç mekânı olsa da piyes içerisinde insanın psikolojik durumuyla mekân tercihini hatırlatır. Erkek: “*Bir evin resmi içeriden de yapılabilir, bu bir seçme işidir. Kimi dışarıdan sever, kimi içeriden.*” diyerek evin ortaya çıkardığı bireysellik olgusunu ve duygusunu vurgular.

Piyesin kurgulandığı mekân bir iç mekândır, dolayısıyla konuklar için güvenli bir ortam yaratır. Piyesin birinci perdesinin sonunda Orman Bekçisi'nin gelişiyi anlaşılır ki orman azılı bir suçlunun da barınabileceği bir alandır ve tekinsizdir. Bu nedenle ormanda tüfek patlar (Anday, 2014a, s. 49). Piyeste orman, üç olayın yaşanmasına imkân tanır. Kadın ve Erkek'in aşklarını bir ağaca kazımlarına, Kız ve Öğrenci'nin cinsel birliktelik yaşayıp akabinde nişanlanmalarına ve ormanda bir azılı katil ihbarı nedeniyle Orman Bekçisi'nin piyesin dışından içine taşınmasını sağlar. Sahneye konulmayan bu dış mekân aslında görülüp tanınan dünyanın dışında pek çok olay olduğunu okura hatırlatır.

Dikkat Köpek Var

Dikkat Köpek Var, ağaçlı bir yolda üzerinde “Dikkat Köpek Var” levhası asılı demir parmaklı kapının içi ve dışı arasındaki bilinmezlikler üzerine kurulmaktadır. Kapalı mekanlarının en büyük niteliği dışarıdan bakıldığında içerisinde bilinmezlikler barındırmasıdır, bu Bachelard'ın “düşçülük” olarak nitelediği değeri kazandırır (Bachelard, 2020, s. 35-36). İnsan engelin arkasında kalan mekanlara karşı bir nevi düşleme sürecine girer. İçeride olup biteni kestirmeye çalışır. Merak unsurunu artıran öge bu tip durumlarda zamandır. Belirli zaman aralıklarıyla düşleyene birtakım veriler verip onun merakını artırmak kurgudaki başarıyı da artırmaktadır. Melih Cevdet'in “Dikkat Köpek Var” adlı piyesinde yaptığı tam anlamıyla budur.

Delikanlı, içeride bir köpek olduğu sanısıyla içeriye giremez. Ancak mekâna girip çıkanlar aracılığıyla mekânın yarattığı kavramsallıkla ilişki kurar. Onun gerçekliğine dair bilgileri edinme yolunu seçer. Ancak kapalı mekanlarda bir çekmece ya da dolabın gördüğü işlev açık mekanlarda semboller ve tabelalarla sağlanır. Tabelalar aynı zamanda korku durumu, heyecan, ümit gibi çeşitli duyguları içinde barındırır. “Dikkat Köpek Var” adlı piyeste ise piyesin kahramanı Delikanlı bu durumdan ancak tabelayı ters çevirmekle kurtulur (Anday, 2014a, s. 115).

Ölüler Konuşmak İster

İnsanın en büyük arzusu konuşmaktır. Kendi arasında geliştirdiği dil sayesinde ortak imgeleri kullanarak karşı tarafa bir göndergeler iletir. Fakat karşı tarafın bu göndergeleri, göndericinin alımladığı iletişimin gerçekleşme oranını belirler. “Ölüler Konuşmak İster”de Melih Cevdet Anday; konuşan, sadece konuşan insanların bulunduğu bir mekân tasarlar. Bir vapurun kış üstü güvertesinde gelişen piyeste bir kakofoni ortamı yaratılmıştır. Mekânın bir kamusal alan olması birbirine benzemez insanları bir araya getirmek için olanak yaratır. Bu açık ve toplumsal mekânda detaylar oldukça az verilmiş, okurun zihninde bilindik bir vapurdan farklılaştıracak herhangi bir mekân tasvirine gidilmemiştir. Mekânın kamusalılığı kakofoniyi, gürültüyü, birbirinden farklı bağlamdaki sohbetlerin birbirlerine karışmasına imkân verir.

Bu piyeste, insan için yaşamak yetmez, konuşmak ister. Konuşmak da insan için varlığını kanıtlama çabasıdır (Yüksel, 2018). Bu kakofoninin oluşmasında da bu varlığını kanıtlama çabası yatar. İnsanın varlığını kanıtlama çabası yakın çevreden tanımazlara kadar merkezden dışa sosyal çevreyi merkezine alır. Vapur, park, konser salonu, seminer gibi kamusal alanlar, insanın yansıtmak istediği ideal fikri şahsiyetini ortaya çıkartıp söylevin icrasına imkân tanıyan mekanlardır.

Müfettişler

Bir çiftin artık emeklilik hayalleriyle birtakım oyunlara giriştiği bir süreci ele alan “Müfettişler”de, baş kişi ‘Adam’ın sağlığının bozulması nedeniyle deniz kıyısında bir yere taşınması tavsiye edilmiştir. Evine bağlı olan bu çift, evden ayrılmamak için bir oyunsuluğun içine kendini yerleştirir. Kadın ve Adam’ın evin perdesinden bakmasıyla başlayan piyeste, gelen Müşteri ve Tellal’ın günlerdir evin etrafında gezmesi eve karşı arzularını ev sahibine göstermiştir. Aynı istikamette, Kadın’ın pencerenin dışına bakmasıyla sona erer.

Ev, korunaklı bir alan sunar ve güvenli alanın kahramanlar da farkındadır. Bu eksende kurulan “*Sanki bir büyü var evinizin, insanı ta yüreğinden yakalıyor, nasıl anlatsam, ruhu kanatlandırıyor insanın, havalara yükseliyor.*”, “*Ev bir kale gibidir, ev bir kuş yuvasıdır.*” ifadeleri metnin ortalarında derinleşerek devam eder (Anday, 2014a, s. 171-172).

Evin varlığı ve varlığının hissedilmesi, insanın ruhunda da bir takım değişikliğe yol açar. Güvenli bir ortam yaratan ev aynı zamanda içinde yaşayanların bazı sırlarını da taşır. Müşteri, “*Bir ev, içinde sakladıklarını dışa vurur.*” derken evin bu mahremiyetini, mahremler gidince ortada kalan anıların altını çizer. Her temas bir iz bırakır ve bir nesne olarak ev de bundan etkilenmiştir. Bu bakımdan ev, oyunun çocuksu niteliği olan mevzuya karıştırılmayan, ancak üzerinde tasarrufta bulunan bir canlı gibidir.

Güvenli alanların en büyük düşmanları ise dışarıdan gelen konuklardır. İnsanı tedirginliğe sürükler. Sözelimi misafir geldiğinde evin kendi büyüüne ait eşyaların yerine misafirler için

olan eşyalar kendini ortaya çıkartır. Güvenli alana alışan bu kimseler bu değişiklikten son derece rahatsız olurlar ki Adam da piyesin sonunda bu ziyaretten son derece rahatsız olup histerik bir nöbetin içine dalar. Kadının perde arasındaki gözleri ise bu oyunu tekrar oynayabilecek yeni bir müşteri aramaktadır (Yüksel, 2022).

Mikado'nun Çöpleri

Soğuk bir kış gecesinde belirsiz yerden belirgin mekâna taşınan bir değişimle başlayan “Mikado'nun Çöpleri”, tekrar mekânın değişimi ile sona erer. Piyesin mekanını bir apartman dairesinin giriş kapısının hemen önünde konumlanmış bir hol oluşturur. Bu hole açılan iki kapı, bunlar dış kapı ve Kadın'ın çocuğunu bıraktığı odanın kapısıdır, mekândan kaçışı simgeler. Piyes, Kadın ve Erkek arasında gece yarısından gün doğumuna kadar geçen süreyi kapsar. Mevsimin kış olduğu bu saatlerde sokaklar ıssız ve tekinsizdir.

Erkek, gece eve dönerken sokakta bekleyen Kadın ve çocuğuna rastlar. Piyesin daha sonraki kısımlarında anlaşılır ki kadın bir yere gitmek için değil çaresizliğiyle sokağa çıkmıştır. Bu yönüyle de sokak, tehlikeye ev sahipliği yaptığı gibi yeni umutlara da yol açar. Erkek, gidecek bir yeri olmayan Kadın'a anne babasının evde olduğunu ve bu geceyi evinde geçirebileceğini söyler. Ancak evde Erkek'ten başka kimse yoktur. Kadının başka gidebilecek başka bir yeri yoktur. Kaldı ki Kadın'ın bu eve gelmesinin sebebi de çocuğunu korumak istemesidir. Burada sokak “kaçınılan mekân”, yabancıların evi ise “sığınılan mekân” olarak sınıflandırılabilir.

Kadının çocuğu başka bir odaya bırakması, vakanın gelişimi ve kahramanların söylencelerini daha rahat ifade etmeleri için kolaylaştırıcı bir etkidir. Kadın gitmek için her hamle yaptığında çocuğunu düşünür ve kalmaya karar verir. Böylelikle vaka gelişmeyi sürdürür.

Ölümsüzler ya da Bir Cinayetin Söylencesi

“Ölümsüzler”, perdeler halinde değil de “Tablo” başlığı altında 6 kısımdan meydana gelmiş bir piyestir. Her tablo ayrı bir mekânda geçer. İlk beş mekân Paris'tedir ve olaylar kahvede, otel odasında, meyhanede, parkta ve akıl hastanesinde kurgulanmıştır. Son tabloda kent değişir ve Roma'da bir ‘Forum’ alanı piyesin son mekânı olur. Piyesin kahramanları, milattan önce birinci yüzyılda yaşamış Roma İmparatoru Jül Sezar, eşi Calphurnia ve ölümünden sorumlu tutulan Brutus, yirminci yüzyılın ortalarında gezinir. Yaşadığı günlerde ünü ve ilgiyi arayan Jül Sezar, gezindiği her ortamda tarihi yeniden yazmaya çalışır, piyes başladığı mekânda geriye döner ama yine de aradığı tarihi bulamamış, tarihi de değiştirememiştir. Dördüncü tabloda Jül Sezar'ın “*Size kendi tarihim anlatacaktım.*” sözleri buna örnek gösterilebilir (Anday, 2014a, s. 308).

Piyes, Brutus'ün Forum alanındaki konuşmasıyla başlar. Forum, Latince kamuya açık alan anlamına gelir. Brutus'ün bu ilk sözleri altıncı tabloda yerini Jül Sezar'ın sözlerine bırakacaktır. Brutus'ün sözlerinin en sonunda “Sezar’ı daha az sevdiğim içim değil, Roma’yı daha çok sevdiğimden...” diyerek sonlandırır. Buradaki kent, aslında site devleti olarak anılan Roma şehir devletini imlemektedir.

Birinci tabloda piyes, Paris’te bir kafede geçer. Yazar, kafenin bir krokisini piyesin hemen başlangıcında okurla paylaşır. Aynı zamanda bu mekân tasviri aynı mekândaki diğer kahramanlarının da yerlerini belirtmek için kullanılır.

Piyesin ikinci tablosunda Roma İmparatoru Jül Sezar, ikinci sınıf bir otelde sıradan bir odada kalır. Bu da modern zamandaki Jül Sezar imgesine verilen değeri gösteren bir işaret sayılabilir. Yazar bu mekânın bileşenlerini sayarken sadece eşya mevcudiyetini okura iletir. Eşyaların yeri hakkında bir detaya yer vermez. Yatak odaları, bir mahremiyet alanı oluşturur. Bu en içten ve en saklı sırların ortaya çıkmazına izin veren bir zemin oluşturur. Jül Sezar ile Calphurnia'nın birbirlerini muhatap aldıkları ve böylesine uzun söyleştikleri bölüm bu kısımdır.

Üçüncü tabloda mekân bir meyhaneye dönüşür. Zaman “Ulusal Bayram Günü”dür fakat bir zamanlar bu toprakları fetheden Jül Sezar çevredeki çoğunluk tarafından tanınmaz. Jül Sezar'ın “*Halkın içine ilk kez giriyorum. Kimse beni tanımıyor, unutulmuşum. Ne çabuk!*” diye hayıflanmasının sebebi de budur (Anday, 2014a, s. 296). Karısı ile artık ilgi bağı iyiden iyiye kesilmiştir. Piyes Jül Sezar'ın çevredekileriyle iletişimi üzerine kurulur. “*Senden ayrılıyorum Jül. Çünkü başkasını seviyorum, onunla gidiyorum. (...) Ben ölümsüzlükten bıktım, seni tarihle baş başa bırakıyorum.*” (Anday, 2014a, s. 299).

Piyesin dördüncü tablosunda mekânın sadece bir park olduğundan söz edilir. Kamusal bir alanda Jül Sezar ile ilk tablodaki doktor tekrar karşılaşır. Bu karşılaşma da ancak bir kamusal alanda mümkün olabilir.

Beşinci tablo Jül Sezar'ın bir akıl hastanesi başhekimi ile diyaloglarından oluşan bir bölüm. Bu bölümde Sezar, diyalog yoluyla bize düşüncelerini ve ideallerini ortaya döküyor. Bu yönüyle bir tür iç çözümleme bölümü de diyebiliriz. Mekân akıl hastanesidir ve başhekimin odasıdır.

Piyesin sonu altıncı tabloda Roma’da Forum alanında gerçekleşir. Tarihin başında ünlü bir imparator olan Jül Sezar, piyesin sonunda “dilenci” kılığında görülür. İki bin yıl boyunca ölümsüz olan Jül Sezar hem şöhretini gün geçtikçe kaybeder hem de piyesin sonunda bir cinayete kurban gider.

İçerdekiler

İçerdekiler piyesi, tek mekânda geçmektedir. Bu piyeste sahne; canlandırmadan önce bir epigrafla geniş mekânla ilişkilendirilir. Metnin geniş mekânı polisin tevkif kararı olmadan herhangi bir kişiyi süresiz tutuklayabileceği bir ülkedir (Anday, 2014b, s. 13). Mekânın detayları piyesin başında anlatıcı marifetiyle anlatılır: “*Polis müdürlüğünde siyasi kısım başkomiserlerinden birinin odası. Bir masa, iki koltuk, sağda bir kanepa, iskemleler, dosya dolapları. Masanın üstünde dosyalar, bir leblebi kâsesi, telefon, manyetolu telefon, monofon.*” (s.13).

Mekânın dar ve kontrollü bir yer oluşu piyesteki gerilimi arttıran unsurlardan biridir. İlk perdede Komiser bu alan içinde iktidarını ve gücünü sergiler. Karşısında konuşanların ayakta olup olmayacağına karar verir. İkinci perdede ise bu üstünlük Tutuklu’ya geçer, odanın kapısını kilitler ve Kadın’ın özgürlük alanını kısıtlar. Amacına ulaşmak için ikna metodunu kullanır fakat zor kullanmaz. Zor kullanmayı seçmediği için de mekânın kısıtlılığı piyesteki gerilimin sağlanmasında önemli yer oynar. Mekânın bu kısıtlayıcılığını ortadan kaldıran en büyük neden kahramanların söylemekten konuşmaya geçmiş olmalarıdır. Buradan iletişimin imkânı artar. Tutuklu başından beri söyleyen durumdadır ancak bu karşı tarafı kaçırın, korkutan, en önemlisi iletişimi aksatan bir öğedir. Tutuklu ile Kadın arasında iletişim mümkün olduktan sonra sahneye Komiser dahil olur. Kadın’ın aslında tutuklunun eşi değil de baldızı olduğunu bilmiyordur. Kadın’ı sahne odadan çıkartır ve polis devletini temsilen oradadır. Tekrar kendi hükümranlığını teşkil eder. Tutuklu’ya emirler verir. Piyes de burada sona erer.

Yılanlar

“Yılanlar”, bir seçim döneminde varlıklı biri olan Rıza Kolbaşı’nın ve okumak için kente gelen Rıza Kolbaşı’nın yanında uşaklık yapmaya mahkûm edilmiş Haydar’ın siyaset tarzlarını anlatan, halkın büyük bir kesimini idare eden insanların halktan ne kadar kopuk olduğunu ortaya koyan siyasi tarzda gerçekçi bir piyestir. Piyes üç perdeden oluşur.

Birinci perdede mekân, Rıza Kolbaşı’nın evinin salonudur. Salon oldukça pahalı cinsten eşyalarla bezelidir. Bu detayın belirtilmesi Rıza Kolbaşı’nın ekonomik durumunu ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra Haydar ile aynı mekânı paylaşırken Haydar’ın kullandığı, yaşadığı mekânın da sahibi olması mülkiyet olgusunun pratiğini göstermesi bakımından anlamlıdır. Kaldı ki Haydar, bu güzelliklerin içindedir ancak sahibi olamamıştır. Piyesin ilerleyen bölümlerinde Haydar, miting sırasında beklenen kalabalığa onlarla aynı olduğunu bildirir. Halk da zenginlikler içinde yaşar ancak bunun sahibi olamamıştır, o zenginliklerin sahibi başkalarıdır.

İkinci perde, miting alanı görüntüsüyle başlar. Miting, çarşı içinde küçük bir meydandadır. Küçük alanlar kalabalıkları birbirine yaklaştırır. Coşku, bu sıkışıklık içinde artarak sürer.

Çevrede farklı mekanların oluşu, mekânın günlük kullanımda bir önemi olduğunu, miting haricinde de burada insanların gelip geçtiğini göstermektedir. Bu canlılık hayatın içindeki halkın da canlılığını gösterir. Karşılarında kendilerinden birini görünce aynı dertler bu kez hatip tarafından söylenince topluluğun canlılığı artar.

Piyesin üçüncü perdesinde geriye dönüş mekân üzerinden şekillendirilir. Haydar, peşine kattığı kalabalıkla Rıza Kolbaşı'nın evine döner. Fakat Rıza Kolbaşı, kendisine gösterilmesini beklediği ilginin Haydar'a gösterilmesinden son derece rahatsızdır. Bu nedenle de öfkelenir. Haydar'a mevcut statüsünü hatırlatır. Haydar kendini telkin eder: *“Evlerinize dönmeniz lazım, burası sizin için benim için değil.”* der ve dönüp Gülizar'a ekler *“Gidiyor.”* der (Anday, 2014b, s. 172-173). Artık Haydar, bu mekâna sığamaz. Mitingde konuşmasıyla kendinin farkına varır.

Sonuç

Mekân, eylemlerin gerçekleştiği ve eylemlerin oluşlarına imkân tanıyan bir unsurdur. Bir olayın ya da olgunun gelişimi sırasında olayı başlatan bir kahraman, olayın gerçekleşeceği bir mekân, gerçekleşmesine imkân veren bir süre ve tüm bunların bir akış halinde oluşturduğu bütünden müteşekkildir. Mekânın edebi metinlerde birçok işlevi vardır. Bireyin mekânla kurduğu ilişki, zihnindeki mekân algısı ile pratikte kapladığı alan arasındaki farklılaşma mekânın kavramsallaşmasını sağlar. Böylece mekân olgusu karakterlerin, olay örgüsündeki çatışmanın göstergelerinden birine de dönüşebilir. Mekân, olayların ve karakterlerin metnin içeriğine doğrudan veya dolaylı olarak sızmasına imkân verir. Tiyatro metinlerinde mekân, piyesin icrası sırasında piyesin en büyük etki unsurlarından biridir. Hem dekor olarak hem de metnin iletisini desteklemek için kullanılabilir.

Melih Cevdet Anday, şiir ve romanlarının yanı sıra tiyatro eserleri de yazmıştır. İlk piyesini 1945'te yazılmış, son piyesi olan *“Ölümsüzler”* ise 1986'da sahnelenmiştir. Eserlerinde aklın egemen olduğu bir duyarlılık ortamı oluşturmuş ve şiirsel bir dil kullanmıştır. Anday, toplumsal meseleleri, siyasi eleştirileri, kadın-erkek ilişkilerini ve toplum mekanizmalarını mekanların imlendiği kurgularla ele almıştır. Ayrıca, kurmaca gerçekliğin içinde ideal bir dünya arayışı ve -şiirsel adaleti benimseyerek- adalet kavramını da işlemiştir. Anday'ın tiyatroları iletişimin olanağını ve anlaşmayı araştıran bir dil kullanmış ve alışılmış kalıpları yıkarak izleyicinin beklentilerinin dışında bir olay örgüsüne sahip olmuştur. Melih Cevdet Anday'ın piyeslerini yeni arayışların ürünü olarak değerlendirilebilir.

Melih Cevdet Anday piyeslerinde mekân tasviri bakımından oldukça az detaya verilir. Buna rağmen mekanlara dair sunulan ayrıntıların niteliği mekânın okur zihninde karakterleri tanımasını ve çatışma unsurunu anlamasını kolaylaştırır. Bu mekân tasviri epizotlarla verilir. Anlatıcı mekâna dair detayları okura iletmede ekstra bir gayrete girişmez.

Melih Cevdet Anday'ın piyeslerinde mekân bazen kurgunun vazgeçilmez unsurlarından olduğu için yer alır, kurguya katkı sunmaz. Adlandırılmış mekanlara rastlanmaz. Tıpkı isimlerin çoğu piyeste olmaması gibi parklardan bir park, apartman dairelerinden herhangi bir daire, karakollardan herhangi bir karakoldur. Bu soyutlama Anday'ın mekân unsurunu da piyeslerin sorunsalını göstermede aracı olarak kullandığına işaret eder.

Kaynakça

- Anday, M. (2014a). *Toplu Oyunlar I*. İstanbul: Everest.
- Anday, M. (2014b). *Toplu Oyunlar II*. İstanbul: Everest.
- Bachelard, G. (2020). *Mekânın Poetikası*. İstanbul: İthaki.
- Balık M. (2016). Edebiyat ve Mekân Bağlamında Safiye Erol'un Ülker Fırtınası Romanı Üzerine Bir İnceleme. *International Journal of Cultural and Social Studies*. s.119-128
- Gökçe, Y. (2004). *Melih Cevdet Anday Tiyatrosunda Şiirsel Adalet*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Bilkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Narlı, M. (2002). Romanda Zaman ve Mekân Kavramları. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(7), s. 91-106.
- Oktay, A. (1993). *Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı 1923-1950*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Öner, H. (2017). *Bir İstanbul Mekânı Vapur ve Edebiyatımız*. Sobider: Sosyal Bilimler Dergisi, s. 209-219.
- Yüksel, A. (2018). Ölüler Konuşmak İster 'Madam'. *Cumhuriyet Gazetesi*: <https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/aysegul-yuksel/oluler-konusmak-ister-madam-1152530> adresinden erişildi.
- Yüksel, A. (2022). *Melih Cevdet Anday Tiyatrosu | Yapısalcılık ve Bir Uygulama*. İstanbul: Habitus.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/buefd>

Araştırma Makalesi /
Research Article

YIL: 2024
CİLT: 9
SAYI: 1

MAKALE BİLGİSİ

Gönderildiği Tarih: 24.03.2024
Kabul Tarihi: 04.05.2024
Yayımlanma Tarihi: 28.06.2024

ARTICLE INFO

Submitted date: 24.03.2024
Accepted date: 04.05.2024
Published date: 28.06.2024

e-ISSN 2547-9865

Erzurumlu Kadı Darîr'in Yüz Hadis Yüz Hikâye Adlı Eserinde Bulunan Deyimlerin Kavramsal Tasnifi Denemesi

*An Attempt at Conceptual Classification
of Idioms Found in Erzurumlu Kadı
Darîr's Work 'Yüz Hadis Yüz Hikâye'*

Rabia Arslan
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi,
Yüksek Lisans Öğrencisi,
rabiaarslan1452@gmail.com,
0009-0008-4025-8184

Öz

Anlatımı etkili kılabilmek için toplum tarafından kullanılan ve kabul gören deyimler az sözle çok anlam ifade eden birimler olması sebebiyle günlük konuşma dilinin yanı sıra edebi eserlerde de tercih edilmiştir. Mecaz anlama sahip kalıplaşmış kelime öbeği olarak özetleyebileceğimiz deyimlerin varlığı dilin zenginliğine işaret eder. Türk dilinin en eski döneminden itibaren görülen deyimler, dilin gösterdiği değişim doğrultusunda değişikliğe uğramıştır. Eski Anadolu Türkçesi döneminde kaleme alınmış olan eserlerde deyimler hakkında birçok çalışma yapılmıştır. Bu dönemde Erzurumlu Kadı Darîr'e ait olan Yüz Hadis Yüz Hikâye, Anadolu sahasında yazılan ilk hadis kitabı olması yönüyle önemlidir. Yine topluma hadislerin aktarılması noktasında dilin inceliklerinden faydalanması da dikkat çekicidir. Bu çalışmada Yüz Hadis Yüz Hikâye adlı eserdeki deyimler tespit edilmeye çalışılmıştır. Tespit edilen deyimlerin kavramsal olarak sınıflandırılması amaçlanmıştır. Böylece dilimizdeki deyimlerin zenginliğini ortaya koyan çalışmalara katkıda bulunmak hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Erzurumlu Kadı Darîr; Yüz Hadis Yüz Hikâye, deyim tasnifi; kavramsal tasnif.

Abstract

The idioms used and accepted by the society to make the expression effective were preferred in literary works as well in daily spoken language, as they are units that convey a lot of meaning with few words. The existence of idioms, which we can summarize as formulaic phrases with metaphorical meaning, indicates the richness of the language. Idioms that have been seen since the earliest period of the Turkish language have changed in line with the changes in the language. Many studies have been conducted on idioms in works written during the Old Anatolian Turkish period. Yüz Hadis Yüz Hikâye, written by Kadı Darîr from Erzurum during this period, is important as it is the first hadith book written in Anatolia. It is also noteworthy that he made use of the subtleties of the language in conveying the hadith to the society. In this study, the idioms in the work called Yüz Hadis Yüz Hikâye were tried to be identified. It is aimed to conceptually classify the identified idioms. Thus, it is aimed to contribute to studies that reveal the richness of idioms in our language.

Keywords: Kadı Darîr from Erzurum; Yüz Hadis Yüz Hikâye; idiom classification; conceptual classification.

i Bu makalenin araştırma ve yayın süreci "Araştırma ve Yayın Etiğine" uygun şekilde yürütülmüştür.

Giriş

Yazıda ve günlük konuşma dilinde farkında olarak ya da olmayarak kullandığımız deyimler, anlatımın ayrılmaz bir parçasıdır. Deyimler, bütün dillerde olduğu gibi Türk lehçelerinde de az sözle çok anlam ifade eden birimlerdir. Edebî türlerde ifadeye canlılık katmak amacıyla deyimlerden yararlanılmıştır.

Dil zenginliğinin çarpıcı göstergelerinden olan deyimler, Eski Türkçenin söz varlığı içinde önemli bir yer tutar. İlk kez Türk runik harfli yazıtlarda görülen deyimleşmiş anlatımlar, Eski Uygur ve Karahanlı Türkçesi metinlerinde artarak devam etmiştir (Şen, 2022). Klasik döneme kadar sade bir dil anlayışıyla devam eden Eski Anadolu Türkçesi, Türkçeye katkısını zengin deyim ve atasözleri ile göstermiştir.

Topaloğlu, deyim tanımı, çekici bir anlatım özelliği taşıyan, genellikle gerçek anlamından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış kelime öbeği olarak verirken Korkmaz, gerçek anlamından farklı bir anlam taşıyan ve çekici bir anlatım özelliğine sahip olan kelime öbeği olarak açıklamıştır. Doğan Aksan ise belli bir kavramı, belli bir duygu ya da durumu dile getirmek için birden çok sözcüğün bir arada, seyrek olarak da tek bir sözcüğün yan anlamında kullanılmasıyla oluşan söz olarak tanımlamıştır. Bütün bu tanımlardan hareketle deyim bir kavramı, duyguyu, düşünceyi, durumu, hayal ve istekleri, hayata dair deneyimleri dile getirmek için iki veya daha fazla sözcüğün bir araya gelmesi ve bunlardan en az birinin gerçek anlamı dışında, yan anlamla, mecaz ve benzetme unsurlarının kullanılmasıyla ortaya çıkan, yeni bir anlam taşıyan söz kalıpları olduğu söylenebilir. (Özyaşamış Şakar, 2021, s. 13)

Bir dilin ifade gücünü, zenginliğini, söz varlığını ve işlekliliğini en iyi şekilde yansıtan deyim ve atasözlerinin tespiti ise dile yönelik araştırmalar noktasında önemli bir basamağı oluşturmaktadır (Tokay, 2019). Türkiye’de deyimlerle ilgili tematik çalışmaların varlığı son derece sınırlıdır. Bu çalışmada ele alınacak olan Eski Anadolu Türkçesi Dönemine ait Erzurumlu Kadı Darîr’in Yüz Hadis Yüz Hikâye adlı eseri içerdiği deyimler bakımından ele alınarak incelenecektir.

Bu çalışmada ele alınan eserde deyimler, kavramsal olarak tasnif edilmeye çalışılmıştır. Kavram sözcüğü TDK’de, bir nesnenin veya düşüncenin zihindeki soyut ve genel tasarımı olarak verilmiştir. Doğan Aksan kavram alanını "birbiriyle ilişkili ve birbirine yakın kavramların, eşanlamlıların, içinde düşünüldükleri alan" olarak tanımlar. Karaağaç, kavramlaştırmayı, varlığı eş ve benzer özellikler ekseninde öbeklendirme eylemi olarak tanımlar. Bu tanımlardan anlaşılacağı üzere yakın kavramlar birbirini çağırıştırır ve birlikte değerlendirilebilir. Bu birlikteliğin tespiti, bir yazarın eserini oluştururken zihin yapısının ve eserin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

Deyimlerin kavramsal tasnifi hakkında yapılan çalışmalar bulunmaktadır. Yaşar Tokay'ın "Kitâbu Gülistân Bi't-Türkî'de Geçen Deyimler Üzerine Kavramsal Bir Tasnif Denemesi I,II" adlı çalışması bu anlamda önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca Fatma Kılıç'ın "Mevlâna Sekkâkî Divanı'nda Geçen Deyimler Üzerine Kavramsal Bir Sınıflandırma Denemesi" de kavramsal tasnif alanında yapılan önemli çalışmalardan biridir.

Erzurumlu Kadı Darîr

Erzurumlu Kadı Darîr'in hayatına dair kaynaklarda pek bilgi yoktur. Beygu'dan edinilen bilgiye göre "Anadan doğma kör olduğu için şiiirlerinde "Darîr", bazen da onun yerine "Gözsüz" mahlasını kullanan şairin asıl adı Mustafa'dır. Babasının Yûsuf, dedesinin Ömer olduğu künyesinden anlaşılmaktadır. Adı için kullandığı "Erzenü'r-Rûmî" nisbesi Erzurumlu olduğunu gösterir. Onun Erzurum'da Reşîdüddin lakaplı Erzurum emîrinin zamanında yetiştiği ileri sürülür (Beygu, 1936, s. 167).

Darîr Anadolu'da iken kaleme aldığı *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevisi dışında asıl büyük eserlerini Mısır ve Suriye'de, yani tamamıyla Memluk sahasında meydana getirmiştir. Bazı Kıpçak ve Azerî lehçesi unsurlarını ihtiva eden bu eserlerin dili esas itibariyle Eski Anadolu Türkçesi özelliklerini taşımaktadır. Böylece Darîr, Memluk Türkçesi'nin Oğuzçalaşmasında da etkili olmuştur (İnan, 1953, s. 53-71; Eckmann, 1965, s. 35-41; Korkmaz, 1983, s. 267-274)

Muallim Cevdet sahip olduğu Yüz Hadis Yüz Hikâye nüshasının başına şu notu yazmıştır: "Bu mühim eser, Türkçenin en eski abidelerindedir. Burada müellif ismi yoksa da hicri 790 tarihinde Mısır'da Sultan Berkuk namına *Fütûhu 'ş-Şam* ve *Siyer-i Nebî* tercümelerini yapan Erzurumlu âmâ Mustafa b. Yusuf'tur."¹

Mesnevisinden sonra yazdığı ve nesrin ağır bastığı üç eserinde sanat, hüner göstermek endişesinden uzak, sade ve tabii bir dil vardır. Kitaplarının saraylardaki sohbet meclislerinden başka halk arasında ilgiyle okunup dinlenmesi dilinin bu sadelik ve tatlılığından kaynaklanmıştır (Erkan, 2014).

Yüz Hadis Yüz Hikâye Türkçe yazılan ilk hadis kitabıdır. Arapça bir hadis derlemesinden tercüme edilmiştir.² Eserinde Darîr, önce bir hadis vermiş ardından da bu hadis ile alakalı bir hikâye eklemiştir. Özellikle hikâyelerde dilinin akıcılığı ön plana çıkmıştır.

Anadolu sahasında pek çok dini eser yazılmış ama Darîr'e kadar başka hadis kitabı görülmemiştir. Darîr'in Yüz Hadis ve Yüz Hikâye'si bu alanda ilk Türkçe eserdir. Hadis

¹ Yüz Hadis Yüz Hikâye'nin çeşitli kütüphanelerde bulunan yirmi kadar nüshasının hiçbirinde müellif ismi yer almamaktadır. Dili, üslubu; özellikle giriş bölümü müellifin diğer eserlerindeki aynı olması hasebiyle Yüz Hadis Yüz Hikâye de Erzurumlu Darîr Mustafa'ya isnat edilmektedir. (İsmail Toprak)

² Eserin başında yer alan şu ifadeler eserin tercüme olduğunu göstermektedir: [48b] Bu zâ'if kıl dâhı ol (15) işâretile, Tuhaf-ı Mekkî hadîşlerinden yüz hadîs ve yüz hikâyet yazdum. (Sarı, 2016; 30)

derleme geleneğini başlatması yanında Darîr, hadisleri hikâye ile açıklama geleneğinin de öncüsüdür. Darîr'den sonra gerek kırk hadisler gerekse yüz hadisler hayli yaygınlaşmıştır.

Bu çalışmada eserin **Ankara Üniversitesi DTCF Kütüphanesi M. Con. A-262 (48b-111a)** nüshasında bulunan deyimler tespit edilip kavramsal olarak tasnif edilecektir. Deyimlerin anlamları verilecek ve bu deyimlerin metinde geçtiği ilk cümle örnek olarak verilecek, deyim kullanıldığı diğer kısımlar da eserdeki bölümleri itibarıyla eklenecektir. Kavramsal tasnif yapıldıktan sonra deyimlerin kullanım sıklığı belirtilecektir. Deyimlerin incelenmesi sonucu göze çarpan özellikler sonuç bölümünde verilmeye çalışılacaktır.

Kavramsal Deyim Tasnifi

1. Anlatma/bildirme

Bir duyguyu, düşüncüyü aktarmak ve iletişim kurabilmek insanoğlunun temel ihtiyaçlarından biridir. Bu ihtiyacı ifade ederken deyimlerden de yararlanırız. Söz konusu eserde Darîr, 'anlatma' kavramını açıklarken aşağıdaki deyimleri kullanmıştır:

dili öğret-: Dili kullanmak.

Bir nice şâlihlerden hikâyet olundu ki halka öğüt virü dururken aydurlardı kim dilünzü eyü söze öğredünj. (58a)

haber vir-: Bildirmek, bilgi getirmek.

Gelün, bana haber virün didi. (60a)

vaşfa gel-: Tasvir etmek, betimlemek, anlatmak, dile getirmek.

Uyandum, şol kadar şâzılık hâşıl oldu kim vaşfa gelmez. (102a/7)

2. Bağışlama

Bağışlama kavramı insanın üstün özelliklerinden biri olarak görülmekte ve İslâm dininde bağışlamanın önemine sıklıkla değinilmektedir. Eserde bağışlama kavramını karşılayan deyimler şu şekilde verilmiştir:

ma' zûr dut-: Affetmek, bağışlamak, özürlü görmek.³

Bu gez ol gişi aydur: Yâ üstaz ma'zûr dut ki ğarazum seni şınamağıdı. (100b/15)

suçdan geç-: Suçu affetmek, günah bağışlamak.

Şol dem bir âvâz geldi ki şalı virüñ ol gişiyi kim ben onun dükeli yazuğın bağışladum, suçından geçdüm, didi. (86b/7)

suçı dile-: Suçun bağışlanmasını, affedilmesini istemek.

Aydur: Evet, yatlu kişiyidi; illâ uşda Tanğrı Te'âlâ ğazretine varurın ki buña şefâ'at eyleyem, suçın dileyem. (81a/4), (81a/13)

tevbe vir-: Bağışlamak, işlediği suçtan vazgeçirmek.

Uşda durdum, saña geldüm, baña tevbe vir, didi. (81a/14)

3. Bedel/karşılık

Bazı durumlarda kişilerin bedel ödemesi, hesap sorması gerekebilir. Böylesi durumları deyimlerle ifade ettiğimiz olur. Darîr eserinde bu anlamlarda kullanılan aşağıdaki deyimleri seçmiştir:

ķışâş al-: Bedel ödetmek.

Fâtıma ağlamağa başladı. Aydur: Kimdür atamdan ķışâş alan? (106a), (106a/5,10,11,12,14), (106b/6)

ķışâş vir-: Bedel ödemek.

Bilâl aydur: Resûl'ün ğöçmegi yakın geldi, ğalka ķışâş virür. (105b/15)

³ Tarihi Türk Lehçeleriyle Günümüz Türkiye Türkçesi Arasında Deyimlerin Değişimi adlı çalışmasında Toprak (2020), deyimlerin tarihi süreçteki değişimlerini vermiştir. Bu eserde de günümüze gelirken değişen deyimler olduğunu görmekteyiz. Bu örnekte olduğu gibi 'mazur görmek' şeklinde yaşayan bu deyim fiil kısmının değiştiği görülmektedir.

revâ gör-: Uygun bulmak, (ona) uygun davranmak, tercih etmek.

Şeytân işin revâ gördiler. (68b/7), (84b/8), (87a/12)

4. Dinleme

kulak ur-: Dinlemek, kulak vermek, söylenenleri dikkatle dinlemek.

Çün ol kapudan bu âvâzı işitdüm; geldüm, kulağum urdum. (54a/13)

5. Doğruluk/hakikat

İnsanoğlunun nihai amacı hakikate ulaşmaktır. Bu önemli husus eserde aşağıdaki deyimlerle dile getirilmiştir:

doğru yola şal-: Doğru olana yönlendirmek.

Aydur: Nitekim beni doğru yola şalı virdün, Tanğrı dahı seni doğru yola şalı virsün, didi. (74a/11)

hakkı dut-: Doğru olana yönelmek.

Hakkı dutar, bâıldan sakınur. (50a/4)

6. Eziyet/zarar

Başkasına zarar vermek hiçbir inanışta kabul edilmemiştir. İslam dininde de durum böyledir. Hadislerde ve anlatılarda da ifade edilen bu anlayışı aşağıdaki deyimlerde görmekteyiz:

arқasın şıd-: Birinin dayandığı, güvendiği şeye zarar vermek.

Buyurdu kim siz ol anđuğñuz gişiyi helāk eyledünñüz, anuñ arқasın şıduñuz. (89a/9)

'azābdan şakla-: Eziyetten korumak, sakınmak.

Tanğrı seni sin 'azābından şaklasun, dir. (74b/8)

'azâb gör-: Eziyet çekmek.

Kıyamete degin anlarun içinde anlarunıla bile 'azâb görür, didi. (60a/11)

'azâb vir-: Azap çektirmek, eziyete maruz kalmak.

Kıyâmete degin aña 'azâb vire. (60b/13), (69b/2-3), (89b/2-3-4)

halkuñ mazlemesin götür-: İnsanlara haksızlık yapmak, halka zulmetmek.

Çünki nefis bir iki lokma etmegile bir içim suya kana'at eylermi, n'iderem ben bu mülki ki dükeli halkuñ mazlemesin götürem, günâhkâr olam, didi. (49b/9)

zahmet çek-: Sıkıntıya katlanmak, eziyete girmek, zorlanmak.

Ol yoldaşı şordı ki yâ yigit, ne yavlağ zahmet çekersin? (79a/15), (101b/10)

zahmet vir-: Yormak, problem çıkarmak.

Aydur: Git, zahmet virme. (54b/3)

yire yutdur-: Yerin dibine sokmak, yer altına sokmak.

Ol 'âbid bidnusu anlaruñ elinden alup şalı virmedügindeñ ötüri Tanğrı Te'âlâ ol 'âbidi yire yutdurdu. (95b/7), (95b/9)

7. Hakimiyet/itaat

Deyimlerde bir kişiyi hakimiyeti altına almak olumsuz anlamda verilmişse de Allah'a itaat etmek tam tersi anlamdadır. Ayrıca eserde kölelerin efendisine itaat etmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

boyunduruğı elinde ol-: İradesi elinde olmak, etkisi altına almak.

Bunlaruñ boyunduruğları elüñüzde ola, nice gerekise bunları oynadasız. (68b/3)

boyın vir-: Kabul etmek, tabi olmak, itaat etmek.

Ne yatlu kuldur şol kul kim aza, Taŋrı'nuñ hükmine boyın virmeye, evvel neden yaradıldı, āhir ne olıyardır aŋmaya. (70a/15), (83a/15), (87a/8)

buyruĥ dut-: Emre itaat etmek, buyruĥa uymak.

Biri efendisine muŋı' olduĥundan ötüri, biri daĥı Taŋrı buyruĥın dutduĥundan ötüri. (63a/15), (84a/7), (90b/8)

güci yit-: Gücü yetmek, muktedir olmak.

Hıç kimsenüñ aña güci yitmedi, didiler. (93b/13)

hisāba dut-: Sorguya çekmek, hesap verdirmek.

Beni iñen katı hisāba dutarlar. (67a/13)

hüküm dut-: Söz tutmak, sözü yerine getirmek, kurallara uymak.

Senüñ hükmüñ dutmayalar, ħan dökeler, fesād eyleyeler. (73a/10), (74b/7)

ĥapuya gel-: Huzuruna çıkmak, makamında durmak.

Uşda ben miskīn dilenci ĥapuya geldüm. (61a/8)

öĥüt dut-: Öĥüt dinlemek, söz dinlemek.

İmdi öĥüt dutacaĥ ādemlere uşbu ĥadar öĥüt yiter. (87b/ 13)

öĥüt vir-: Telkinde bulunmak, uyarıcı söz söylemek.

Ĥalife aydur: Baña öĥüt vir, uzatma. (84b/3), (87b/2), (96b/12)

8. Hastalık

Bu eserde hastalıkla ilgili yalnızca bir deyim tespit edilmiştir:

şıtma dut-: Sıtma nöbeti gelmek, ateş ve terle titremeye başlamak.

'Ukâşe atamdan kışâş olmasun, bunlardan alsun ki gice atamı şıtma dutmuşıdı, za'îfdür, didi. (106/3), (106a/6)

9. Hata/suç

Bir kişinin yaptığı hatayı açıp yaymak, doğru karşılanmadığı gibi aksine yapılan hatayı kapatmak makbul kabul edilir. Bu anlayış aşağıdaki deyimlerde verilmiştir.

'aybı aç-: Hatayı kusuru ifşa etmek, ortaya dökmek.

Anuñçündür ki kim yalancılık, gammâzlık, münâfıklık, çekişmek, savaşmak, ğaybet söylemek, (... ..) fuzüllük, masharalık, göñül yıkmak, bühtân eylemek, müsülmânların 'aybın açmak (... ..) dükeli didüklerüm söylemekden kopar. (88a/12)

'aybı ört-: Kusur gizlemek, ifşa etmemek.

Her gişi kim bir müsülmânın 'aybın örte, Tanğrı 'âlâ kıyâmet güninde anuñ 'aybın örte. (67a/7)

eksük dut-: Eksilterek hile yapmak, çalmak.

Dağı her kankı kavüüm kim kileyi ve terâzüyü eksük duta, elbette bunların rızkı eksile. (55b/15)

sin aç-: Mezar soymak, mezarı soymak amacıyla açmak.

Yâ 'Abdurrahmân, kuluñı şat gider, sin açıcıyımış didiler. (63b/9)

10. Hüzün/keder

İnsanoğlu zaman zaman sıkıntılı, kederli durumlara düşebilir. Bu, her ne kadar istenmeyen bir durum olsa da hayatın kaçınılmazlarından. Çok sayıda bu temada verilen deyimlerin olması bu durumu kanıtlar niteliktedir.

göñli kara ol-: Hüzün ve keder içinde olmak.

Tanğrı Te 'ālā'nun rahmetinden gey irak gişi, ol gişidür kim göñli kara ola. (58b/15)

göñli karar-: Hüzün ve keder içinde olmak, hiçbir şeyden tat alamaz durumda bulunmak.

Tanğrı zikrünsüz sözüñüzi çok eylemeñ ki Tanğrı zikrinsüz söz çok olıcağ göñli karardur. (58b/15)

göñli kuru-: İmanı eksilmek, içi kararmak.

Kaçan ki gişi çok söyleye, dünyā arzūsın becid zıkr eyleye, göñli kararur, kurur. (59a/4)

göñül yık-: Kalp kırmak, söz ve davranışlarıyla karşısındakini üzme, incitmek.

Anuñçündür ki kim yalancılık, gammāzlık, münāfıklık, çekişmek, savaşmak, gaybet söylemek, (... ..) fuzūlluk, maşharalık, göñül yıkmak, bühtān eylemek, müsülmānlaruñ 'aybın açmak (... ..) dükeli didüklerüm söylemekden kopar. (88a/12)

guşşaya düş-: Sıkıntı içinde olmak.

Yavlağ guşşaya düşerin. (67a/13)

guşşaya koy-: Dertlendirmek, sıkıntı içinde bırakmak.

Vezirler aytdılar: Ol gişi ki seni bu guşşaya koydu, viribidi; biz varalum, hağından geledüm, didiler. (82b/11)

guşşa yi-: Üzülme, acı çekme, kederlenme.⁴

Çünki Tanğrı Te 'ālā senüñ rızkuña pāyenden oldı, rızkiçün guşşa yimek ne fāyidesi vardur, didi. (87b/4)

⁴ Günümüzde 'gam yemek' şeklinde yaşayan deyimın isim kısmının, yerini eş anlamlı sözcüğüne bırakarak değiştiği görülmektedir.

İçi dol-: Ağlayacak hale gelmek, duygulanmak.

Ben atamı aşıcağ içüm dolar, kıatlanımazın. (94a/10)

kayğı yi-: Endişe etmek, kaygılanmak, gam çekmek.

Çünkü dükeli nesne Tanrı'nun takdîri iledür, guşşalanmağın, kayğı yimeğün ne fâyidesi vardır? (87b/10)

oda bırağ-: Sıkıntılı ve güç bir duruma maruz bırakmak, ateşe atmak.

Resül hazreti aydur: Hiç şanur mısız ki uşbu 'avrat oğlanını oda bırağa. (83a/3), (104b/3-5)

teşvîşe düş-: Tasalanmak, kaygıya düşmek, pişman olmak.

Teşvîşe düşdüm ki şubaşı viribidigin ben neçün aldum, üleşdürdüm? (91a/7)

yüzi kızar-: Sinirlenmek, kızmak, öfkeyle bakmak.

Mübârek yüzün kızartdı, dahı benden yana bakdı, aydur: Revâ midur yâ şeyh, benüm dervîşlerümden bir dervîş senün haneğâhuña gele, senden helva dileye; sen anuñ dilegin koduñ, gendü arzün yirine getürdiñ, didi.

11. **Israr**

becid dut-: Üzerine düşmek, ısrarcı olmak.

Becid dutdılar, yalvardılar. (69a/3), (94a/4), (105b/10)

karâr dut-: Sabit kalmak.

Feriştenün ayağı öküz üstinde karâr dutmadı. (52a/11)

12. İdrak

başını aşağı kıl-: Başını önüne eğip susmak, düşünmek.

Zâhid bunu işidicek, bir dem başın aşağı kıldı. (70a)

bilmeze vur-: Bilmiyormuş gibi davranmak, bilmezden gelmek.

Eger bilürmissem dahı bilmeze vurayidum, dir. (74a/2)

13. İnanç

İnancı yansıtan eserlerde inanca ait terim, kavram ve sözcükler verilir. Anadolu sahasında yazılmış ilk hadis kitabı olarak anılan bu eserde inanca dair deyimler aşağıda verilmiştir:

âdem şuretine koy-: İnsan kılığına sokmak, insan şeklinde ortaya çıkarmak.

Tangrı beni âdem şuretine koydı, sana viribidi. (65b/2)

âhireti sat-: Ahiretini düşünmeden yaşamak, kendi ahiretini düşünmemek.

Danışman aydur: Şol gişi ki gendü âhîretün şata, ayruğ gişinüñ dünyāsın ala. (84b/2)

dîn aç-: Din öğretmek, doğru yolu göstermek.

Ol sin açıcı degülmiş, dîn açıcıymış, doğru yol göstericiymiş. (64a/15)

dîn sat-: Dünyevi zevkler için dinden vaz geçmek.

Ne yatlu kuldur şol kul kim dînin şata, dünyā arzūlarına. (70b/2)

dîn yolın göster-: Dini öğretmek, din kurallarını anlatmak.

Geldi kim saña dîniñ yolın göstere. (50b)

dîne gir-: Bir dine mensup olup onun gereğini yapmak, bir dini kabul etmek.

(...) demek ma'nâsı budur kim hâlâyık dîne girürler demek olur. (103a/3), (103a/4)

dünyâ al-: Dünyalık şeyler edinmek.

Anuñ suçu oldur kim dînin şatarıdı, 'ilmin satarıdı; dünyâ alurıdı. (57a/14), (84b/2)

îmân getir-: Allah'a inanmak, iman etmek.

Andan i'tikâdıla îmân getürdi. (98b/4)

kıyâmet kop-: Kıyamet günü gelmek, büyük felaket olmak.

..... ma'nâsı budur kim kaçan sûr urılsa, kıyâmet kopsa, hiç kimsenüñ arasında hışımlık, bilişlik qalmaya. (61b/7), (67a/12), (71b/14), (86b), (86b/14)

namâza gir-: Namaz kılmak, namaza durmak.

Andan ümîzile korku içinde hayrân olup işlemegile, miskînligile tekbîr eylerin, namâza girürin. (67b/13)

oda sür-: Cehenneme koymak, ateşe atmak.

İlâhî, beni oda sürisersin. (61a/12)

oruç dut-: Oruç ibadetini yerine getirmek.

Bu yigitcük oruç dutarıdı, Qur'ân okurıdı. (79a/14), (80a/4), (90a/2), (92b/3), 97b/15), (100b/7), (107b/2,4)

rahmet bul-: Rahmet görmek, merhamet görmek.

Tangrı'nun hükümleri yirine getürgil, tâ ki rahmet bulasın. (99b/12)

şalavât getir-: Hz. Muhammed'e saygı için salavat duası okumak.

Dilerseñüz kim Peyğamber'ün şefâ'tından mahrûm kalmayavuz, dāyim şalavât getirici oluñ. (80b/13), (80b/15), (81a/6), (81a/12)

sinden kop-: Dirilmek, haşır olmak.

Evvel sinden kopan ben olısarın. (58a/6), (66b/3), (105a/10)

şūr urıl-: Sura üflenmek.

..... ma'nāsı budur kim kaçan şūr urılsa, kıyāmet kopsa, hiç kimsenüñ arasında hışımlık, bilişlik kalmaya. (61b/7)

ta'alluk dut-: İlgili olmak, ilgilendirmek.

Ameller niyyete ta'alluk dutar. (49a/3)

Taŋrı'ya işmarla-: Allah'a emanet etmek.

Resul hazreti salla'llahu 'aleyhi ve sellem kaçan ki gazaya çeri göndürse aydurıdı kim Taŋrı'ya ismarladum, sizün dinünizi dahı emanetünüzi, diridi. (59a/9)

Taŋrı yolına gir-: Tanrının istediği gibi bir kul olmak, Tanrının buyruklarını gerçekleştirmek.

Mülki terk eyledi, gerçek niyyetile Taŋrı yolına girdi. (49b/10)

14. İstek

Makul olan isteklerin peşinden gitmek ve kişinin çevresindekilerin isteklerini görmezden gelmemesi beklenir. Bazı istekler ise kişiye uygun değildir buna engel olmak gerekir. Aşağıda bu anlayış şu deyimlerle verilmiştir:

nefs yîh-: İsteklerine söz geçirememek.

Ġarazum, senüñ sözüñ şımağ degülidi; nefsum yîhemezidüm. (54a/6)

söz şı-: Hatır saymamak, isteği kabul etmemek.

Ġarazum, senüñ sözüñ şımağ degülidi; nefsum yîhemezidüm. (54a/6), (66a/10)

yüz dut-: Yönelmek, meyletmek, rağbet etmek, biri veya bir şey tarafında olmak.

Vardum, dünyānuñ işin gücin terk eyledüm, Tañgrı Te 'ālā dergāhına yüz dutdum, tevekkül kapusunda oturdum, nevbete güyerin, didi. (90b/10), (93b/4)

15. İyileşme/mutluluk

Huzur ve mutluluğu bulmak yegâne amaçlardan biridir. Çalıştığımız bu eserde kişinin huzur bulması ve iyileşmesi gerektiği dile getirilmiş; huzurunu kaçıran şeylerden kaçınılması nasihat edilmiştir.

çerağ yandur-: ilham vermek, nasip etmek.

Kaçan ki Tañgrı Te 'ālā bir kula hayr eylemek dileye, ol kuluñ içinde bir çerağ yandurur. (50a/4)

ğaflet uykusın terk eyle-: Kendine gelmek, olanın bitenin farkına varmak, uyanık olmak.

Ya `nî şöyle didügi olur ki her kim uçmağı umarısa ve damudan korkarısa, hergiz geñince uyumasa gerek, ğaflet uykusın terk eylese gerek. (54a)

göñli dağıt-: Dikkati toplamak, kendini bir işe vermek.

Resül hazreti şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem buyurur ki kul kaçan namāza girse, edebile dursa, göñlin çevre yana dağıtmasa, çevresine bakmasa; Tañgrı Te 'ālā kudreti ve rahmeti birle ol kula karşı gelir. Çü kim göñlin dağıda, çevre yana baka; Tañgrı Te 'ālā gelü yorurken döner gider. (67b/3-4-5)

göñli divşür-: Dikkati toplamak, kendini bir olaya vermek.

Namâz kılacâğum yire gelürin, bir dem oturırın; tâ göñlümi divşüririn, endîşelerümi giderürin. (67b/8)

göñli gözi rüşen ol-: Gözü göñlü açılmak, ferahlamak, içine sevinç dolmak.

Kaçan ki kul Tanğrı'yi zıkr eyleye, göñli yumşanur. ma 'rifet nûrı artar; göñli gözi rüşen olur. (59a/3)

göñli hoş ol-: Huzur içinde olmak.

İrtelerin gicelerin bir belürsüz yirde, dağı hîç benden bay, benden göñli hoş yokdur. (89a/7)

göñli yumşa -: Huzura ermek, rahatlamak.

Kaçan ki kul Tanğrı'yi zıkr eyleye, göñli yumşanur. ma 'rifet nûrı artar; göñli gözi rüşen olur. (59a/3)

ögi diril-: Aklı başına gelmek, kendine gelmek.

Gözüm yaşı mübârek yanağı üstine damdı dağı ögi dirildi. (61a/15)

ögi gel-: Aklı başına gelmek, kendine gelmek.

'Ömer buni işidicek düşdi, uşşı gitdi; girü ögi geldi, durdı. (55a/12), (59b/11), (62a/7), (104b/4)

şifâ bul-: Sağlığa kavuşmak, şifalanmak.

'İsâ vardı, ol otula dermân idindi, şifâ buldı. (93a/10), (93a/11-13)

yazuğlarından çık-: Günahlarından arınmak, temizlenmek.

Resül hazreti şalla 'llâhu 'aleyhi ve sellem buyurur her kim Ka 'be'yi elli gez tavâf eyleye,, cümle yazuğlarından şöyle çıka kim anasından doğmuş gibi ola. (73a/5)

16. *İzin*

destūr vir-: İzin vermek, müsaade etmek.

Aydur: Ol 'avradı alayın dir. Resül hazreti destūr virmedi. (58a/15)

17. *Kazanç/fırsat*

Herhangi bir şey için en uygun zaman, uygun durum veya şart olarak tanımlanan fırsat kavramı ile yapılan bir iş veya harcanan bir emek karşılığında elde edilen getiri olarak anlamını bulabileceğimiz kazanç kavramı aşağıdaki deyimlerle ifade edilmiştir.

daş daş üstine ço-: Biriktirmek, bir şeye sahip olmak.

Dünyāda bir daşı bir daş üstine komadum. (89a/5)

elden gel-: Beklenileni yapmak, yakışanı işlemek.

İy fülān, senüñ elüñden gelenin işledüñ, biz elümüzden gelen nesneyi işlemeyüz şanurduñ. (53b/8), (105a/2), (107b/6)

ele getir-: Bir şeyi yerine getirmek, kazanmak.

Onuñ hātırın ele getürdi. (85b/12)

ele gir-: Eline geçmek, kazanmak, elde etmek.

'Amelinde niyyeti neyise, eline ol girür. (49a/3), (49a/11), (76b/7), (85a/8), (86b/13), (87b/12), (94a/8)

el şun-: 1. El uzatmak, istemek. 2. Almaya, dokunmaya çalışmak.⁵

Ben dañı birisine elüm şundum, şu diledüm. (58b/10), (75a/11)

⁵ Bazı deyimler metinde iki anlama gelecek şekilde kullanılmıştır. Bu iki anlamı içeren cümleler sırasıyla verilmiştir.

Bu gez ol kıl baña el şundi ayıtdum: Uşbunuñ gibi günde Tanğrı'dan korkmaz mısın, didüm. (83a/14)

mühlet vir-: Zaman vermek, fırsat vermek.

Geldi, zebânîlere ayıtdı: bir dem mühlet virüñ ki uşbu gişi dünyā sarāyında baña eylük eyledi idi. (86b/4), (86b/6)

yimiş vir-: Meyvesi olmak, ürün vermek.

Kaçan ki ağacı şuvaralar; yapraklanur, yimiş virür. (59a/5)

18. **Kibir/reddetme**

Kendini beğenmek, üstün görmek ve bu duyguyla başka insanları küçümsemek kötü bir huy olarak kaynaklarda zikredilmiştir. Kibir, müminlere yakışan huylar edinmeye engeller.

gendüzin gör-: Büyüklenmek, kibirli olmak.

Resül hazreti şalla llāhu 'aleyhi ve sellem buyurur ki ne çirkin kıldur şol kıl kim tekebbürlik eyleye, gendüzünü göre. (70a/13), (70b/9), (77a/6)

gendüñi yir gibi eyle-: Büyüklenmemek, alçakgönüllü olmak.

İmdi, iy oğlan, kaçan kim sen şālih gişilerile oturasın, gendüzüñi yir gibi eylegil. (50a/6]

hor dut-: Değersiz görmek, değersiz saymak.

Gücünüz yitdükce dünyāyı hor dutuñ. (100a/15)

kapu yap-: Kabul etmemek, kapı kapatmak.

Beni gördi, kaçdı, bir mescide girdi, kapusın yapdı. (75b/13)

maşharaya al- Bir kimseyle eğlenmek, birini küçük düşürerek alay etmek.

Kapudağı gişiler gördiler, ben ki yününden cübbe geyürin, gülişdiler, beni maşharaya aldılar. (82b/7)

yüz çevir- Ehemmiyet vermemek, kayıtsız kalmak, önemsememek.

Resül hazreti mübârek yüzün benden çevirdi. (111a/2,3)

19. **Korku**

Herhangi bir tehlike karşısında duyulan kaygının yol açtığı duyguları ifade etmek için eserde aşağıdaki deyimler tercih edilmiştir.

beñzi sarar- Korku ve heyecandan kanı çekilerek yüzü sararmak, rengi atmak.

Kur'an'ı işidicek beñzi şarardı, ditredi dağı düşdi. (74b/2)

heybet al- Korkmak, dehşete düşmek.

Gördüm ki sin içi od dolmuş, oddan kuşak biline şarmışlar katı heybet aldum hem esirgedüm. (75a/10)

içüne korkı düş- Çok korkmak, kaygılanmak.

Çün ben dağı bu sözleri işitdüm, içüme korkı düşdi. (82b/4)

20. **Ölüm**

Ölüm, gerek sevdiğini kaybetme gerek de ayrılma zorunluluğu sebebiyle kişilerin alışmakta zorlandıkları bir olgudur. Bunun dışında maddi hayattan ayrılmak anlamına da geldiği için 'dünya' sözcüğünün tercih edildiği görülür.

boyn ur- Başını keserek öldürmek.

Cellâda işâret eyledi, boynın ur, didi. (103b/14)

cân al-: Öldürmek, hayatına son vermek, yok etmek.

Taṅrı Te'ālā buyurdu kim ol yigidünj cānın alam, daḫı biş günden. (100a/5)

dünyādan geç-: 1. Fani işlerden el etek çekmek, dünya işlerine ilgisiz kalmak. 2. Ölmek.

Dünyādan geçince anda zikre, t̄ā'ata meşgūl oldum, didi. (56b/15)

Şahābeler, dünyādan geçdüğinden sonra daḫı bir kavūm geldügi vaḫtin, İblīs 'āleyhi'-la'ne girü çerisin divşürdi, bunları azdurmağa viribidi. (68a/12), (110a/11)

dünyādan git-: Dünyadan göçmek, ölmek.

Taṅrı'nun kudretiyile aḫa va'de irişdi şol hālde dünyādan gitdi. (79a/8)

dünyādan naḫl eyle-: Allah'ın rahmetine kavuşmak, ölmek.

Altmış üç yaşında dünyādan naḫl eyledi. (58a/11)

dünyāyı terk it-: Dünyadan göçüp gitmek, ölmek.

İmdi iy mü'min, eger sen daḫı dünyāyı terk idüp Taṅrı'yi severseñ, dünyā senünj kulun ola, uçmaḫ duraḫunj ola, dīzār nazārgahunj ola. (72a/11)

ḫan dök-: Yaralamak veya öldürmek, birinin canını almak, cana kıymak.

Senünj ḫükmünj dutmayalar, ḫan dökeler, fesād eyleyeler. (73a/10), (103b/13)

'ömür düken-: Ömrü harcamak, hayatı bitmek.

Çünki 'ömür dükene; varur, doḫrı damuya girür, ne'üzubi'llāh. (59a/8), (94b/4)

uçmağa gir-: 1. Ölmek. 2. Cennete gitmek.

Ben ayıtdum: İy ḫarıcuḫ, oḫlunj uçmağa girdi. (54b/9)

Yāsīn okuduḫumdan ötürü uçmağa girdim. (64b/12)

21. Savaş

Başkalarını öldürmek inanışta hoş karşılaşılmısa da zorunlu hallerde ve İslam'ı yaymak amacıyla kabul edilmiştir.

ğazāya çık-: Savaşmak için gitmek.

Aydur: Bir gün bir ğazāya çıkdum. (59b), (91a/5)

na'ra ur-: Bağırarak, yüksek ses çıkarmak.

Taᅇgrı'nun kudretiyile daᅇlacak Cebrā'ıl 'aleyhi's-selām geldi, Taᅇgrı Te'ālā'nun emriyle şöyle çağırdı, na'ra urdı kim ol kavüm dükelinin bir gezden öldiler. (71a/8)

22. Sevgi/aile

Eserde en çok işlenen temalardan biri de sevgi temasıdır. İnsanlar arasındaki en önemli bağ olması nedeniyle kültürümüzde büyük yer tutar.

'avrat al-: Kadınla evlenmek, zevcesi olarak almak.

Aydur: Ol 'avratı alayın, dir. (58a/15)

dostlığı kes-: En yakın arkadaşıyla ilişkisi kesmek, görüşmeyi bitirmek.

Şoᅇra Hārūnu'r-Reşīd ᅇalīfe olıcak, Süfyāni's-Sevri dostlığın kesdi. (82a/3), (82a/4)

göᅇli düş-: Âşık olmak, sevdalanmak, birine tutulmak.

Hikāyet olundu kim bir gişinüᅇ bir 'avrata göᅇli düşdi. (87a/7)

göᅇül bağla-: Gönül vermek, içten sevmek, ilgi duymak, severek bağlanmak.

Çünkü dünyā fānidür, pes bu dünyāya göᅇül bağlamaᅇuᅇ ne fāyidesi vardur. (87b/9), (99a/7)

göñül berkit-: Gönül bağlamak, kendini bir işe bağlamak.

Ben uçmağa göñül berkitdüğümünden ötüri, beni uçmağda komadılar, çıkardılar. (99a/8)

hoş dut-: Saygı göstermek, memnun etmek.

Hem atasın anasın hoş dutardı, hem mesāvī eylemezdi. (84b/13)

selām getir-: Birinin selamını iletmek.

Cebrā'îl aña Taŋrı'dan selām getirirdi. (103a/9)

selām vir-: Selamlamak, birine esenleme sözü söylemek.

Selām virdüm. (62a/5), (111a)

23. Süreç/zaman

Zaman, etkili ve verimli kullanılması gereken bir kaynaktır. Bu nedenle bir işin yapılma zamanı ve gerçekleşmesi ayrı bir önem taşımaktadır. Eserde süreci dile getiren deyimler aşağıda verilmiştir.

nevbet deg-: Sıra gelmek.

Bir gez giren ferîşteler, ayruğ girü girmege nevbet degmez. (73b/5)

tamām dut-: Tam ve eksiksiz yerine getirmek.

Ayıtı: Yā Benî İsrāîl, bu dünyâyı tamām mertebesinde ben dutdum, Taŋrı Te'ālā kuvvetiyle. (89a/2)

yirine gel-: Gerçekleşmek, olmak.

Bu miskîni yuyalum, sünnet yirine gelsün. (60b/6)

yirine getir-: Gerekeni yapmak, bir şeyi gerçekleştirmek, eda etmek.

Her kankı kavüm kim kavlin boza, 'ahdin yirine getürmeye, Tanğrı Te 'âlâ ol kavümler üzerine düşmanlar havâle eyleye. (56a/2), (63a/14), (68a/3), (90b/7-8), (99b/12), (104a/10), (111a/5,7,9,11)

yola gir-: İşe başlamak, niyet etmek, bir işe girişmek.

Her gişi kim bir yola gire 'ilim isteyü, elbette Tanğrı Te 'âlâ ol ilmile aña uçmaq yolın gehez eyleyü virür. (60b/15)

24. Şahitlik

Şahitlik hakkında eserde bir deyim kullanılmıştır.

danuqluk vir-: Tanıklık etmek, şahitlik etmek.

Andaŋ sonra kavümler geleler ki müsülmānuz diyeler; danuqluğa kığırmadın geleler, danuqluk vireler. (68a/2)

25. Şaşkınlık

Beklenmedik bir olayla karşılaşmak, doğruyu ayıramayacak durumda olmak ya da çok fazla korkmak anlamlarında kullanılan aşağıdaki deyimler şaşkınlık başlığı altında toplanmaya çalışılmıştır.

aqla sığma-: Düşünceyle açıklanamayan, aşırı derecede olan.

Daŋı ben bunda gördüğüm 'acāyibleri eger söyleseyidüm, 'aqluŋuza sığmayadı. (69a/2)

hayrān kal-: Bir şeyin karşısında şaşırıp kalmak.

Heybetden bir zamān hayrān kalmışam. (59b/11)

'ibrete kal-: Ders çıkarmak, şaşırmak.

Dükeli halāyık bunları gördiler, ağlaşdılar, 'ibrete kaldılar, Tanğrı'nun kudretinde mütehayyir oldular. (63a/11)

ser-gerdân ol-: Dehşete düşmek, çok şaşırarak.

Şöyle dut ki kıyâmet kopdı, ser-gerdân olduk. (62b/7), (64a/3), (90a/12)

uşşı git-: Kendini kaybetmek, bayılmak, şaşırıp kalmak.

'Ömer bunu işidicek düşdi, uşşı gitdi. (55a/12), (61a/13), (62b/14), (63a/10), (104b/4)

26. Uyku

Dinlenmek ve yenilenmek için en önemli ihtiyaçlarımızdan biri olan uyku hakkında aşağıdaki deyimler tercih edilmiştir.

uyku al-: Uykuya dalmak, uyumak, içi geçmek.

Beni dağı uyku aldı, uydum. (110b/ 12)

uyku dut-: Uykuya dalmak, uyumak.

Okeyu dururken uyku dutdı. (92b/10), (102a/4)

27. Yardım

Başkasına faydalı olmak ve iyilik yapmak inancımızda tavsiye edilmiştir. Dinî olan bu eserde de yardım konusunda aşağıdaki deyimler kullanılmıştır.

el al-: Elini tutmak, yardım etmek.

Aydur: Görürin ki Resül hazreti gelür, elüm alur. (81a/11), (92b/11)

îmîn dut-: Kurtarmak, korumak.

İmdi şöyle bilgil kim her kim dünyada Tanğrı'yı çok zıkr eyleye, Tanğrı buyruğın yirine getirüp zâlim pazişâhlara doğru söyleye; lâ-cirem Tanğrı Te'âlâ anı pazişâhlar şerrinden îmîn duta, damu odından dağı azâd eyleye, âmîn. (104a/10)

hâli gör-: Ne durumda olduğunu bilmek, umursamak.

'Ömer nice hâlifedür ki benüm hâlümü görmez. (55a/8)

yir vir-: Yer almasını sağlamak, bir yerde bulunmasına olanak tanımak.

Keremünden uçmak içinde başa yir vir, dir. (61a/9)

28. Yemin

Verilen söz, yapılacak işin kesinliğini belirtir ve kişi eğer sözünü tutmazsa güvenilirliğini azalır. Bu tema için eski Türkçe 'and' sözcüğünün ağır bastığı görülmüştür.

and iç-: Söz vermek, yemin etmek.

Eger bir iş üstinde Tanğrı'ya and içse, andı şınmasun diyü ol işi tamām eylerdi, didi. (66a/6), (68a/4), (95a/11), (95b/3)

andı şın-: Yemini bozulmak, sözünden caymak.

Eger bir iş üstinde Tanğrı'ya and içse, andı şınmasun diyü ol işi tamām eylerdi, didi. (66a/6)

and vir-: Yemin vermek, yemin ettirmek.

And virmedin and içmege başlayalar. (68a/4), (98a/7)

ķavli boz-: Sözünden dönmek.

Her ķankı ķavüm kim ķavlin boza, 'ahdin yirine getürmeye, Tanğrı Te 'ālā ol ķavümler üzerine düşmanlar havāle eyleye. (56a/2)

Değerlendirme

Anlatma/bildirme	3	dili öğret-, haber vir-, vaşfa gel-
Bağışlama	4	ma' zür dut-, suçdan geç-, suçu dile-, tevbe vir-
Bedel/karşılık	3	kışāş al-, kışāş vir-, revā gör-
Dinleme	1	kulak ur-
Doğruluk/hakikat	2	doğrı yola şal-, haqqı dut-
Eziyet/zarar	9	arkasın şıd-, 'azābdan şakla-, 'azāb gör-, 'azāb vir-, halkuñ mazlemesin götür-, zahmet çek-, zahmet vir-, yire yutdur-
Hakimiyet/itaat	9	boyundurugı elinde ol-, boyun vir-, buyruk dut-, güci yit-, hisāba dut-, hükm dut-, kapuya gel-, ögüt dut-, ögüt vir-
Hastalık	1	şıtma dut-
Hata/suç	4	'aybı aç-, 'aybı ört-, eksük dut-, sin aç-
Hüzün/keder	12	gönli kara ol-, gönli karar-, gönli kuru-, gönül yık-, guşşaya düş-, guşşaya koy-, guşşa yi-, içi dol-, kaygu yi-, oda bırağ-, teşvîşe düş-, yüzi kızar-
İsrar	2	becid dut-, qarār dut-
İdrak/düşünce	2	başını aşāğa kıl-, bilmeze vur-
İnanç	19	ādem şuretime koy-, āhireti sat-, dīn aç-, dīn sat-, dīn yolın göster-, dīne gir-, dünyā al-, imān getir-, kıyāmet kop-, namāza gir-, oda sür-, orūc dut-, rahmet bul, şalavāt getir-, sinden kop-, sūr urıl-, ta'alluk dut-, Tanğrı'ya ışmarla-, Tanğrı yolına gir-
İstek	3	nefis yiñ-, söz şı-, yüz dut-
İyileşme/mutluluk	11	çerağ yandur-, ğaflet uykusın terk eyle-, gönli dağıt-, gönli divşür-, gönli gözi rüşen ol-, gönli hoş ol-, gönli yumşa -, ögi diril-, ögi gel-, şifā bul-, yazuqlarından çık-
İzin	1	destūr vir-
Kazanç/fırsat	7	daş daş üstine ko-, elden gel-, ele getir-, ele gir-, el şun-, mühlet vir-, yimiş vir-
Kibir/reddetme	6	gendüzin gör-, gendüñi yir gibi eyle-, hor dut-, kapu yap-, masharaya al-, yüz çevir-

Korku	3	beñzi sarar-, heybet al-, içüne kórkı düş-
Ölüm	9	boyın ur-, cān al-, dünyādan geç-, dünyādan git-, dünyādan naql eyle-, dünyāyı terk it-, kan dök-, 'ömür düken-, uçmağa gir-
Savaş	2	ğazāya çık-, na'ra ur-
Sevgi/aile	8	'avrat al-, dostlığı kes-, gönli düş-, gönül bağla-, gönül berkit-, hoş dut-, selām getür-, selām vir-
Süreç/zaman	5	nevbet deg-, tamām dut-, yirine gel-, yirine getür-, yola gir-
Şahitlik	1	danuıkluk vir-
Şaşkınlık	5	aqla sığma-, hayrān kal-, 'ibrete kal-, ser-gerdān ol-, uşşı git-
Uyku	2	uyku al-, uyku dut-
Yardım	4	el al-, im̄in dut-, hāli gör-, yir vir-
Yemin	4	and iç-, andı şın-, and vir-, kavli boz-

Sonuç

Eser tematik olarak incelendiğinde görülmüştür ki “**inanç**” temasına ait deyimler diğerlerinin önüne geçmiştir. Bu temada 19 deyim varlığı tespit edilmiştir. Bunu 12 deyimle “**hüzün/keder**” teması, 11 deyimle “**iyileşme/mutluluk**” teması, 9 deyimle “**eziyet/zarar**” teması, 9 deyimle “**ölüm**” teması, 9 deyimle “**hakimiyet/itaat**” teması ve 8 deyimle “**sevgi/aile**” teması izlemiştir. 7 deyimle “**kazanç**” ve 6 deyimle “**kibir**” teması takip etmiştir. Ayrıca “aqla sığmamak, ögi dirilmek, uşşı gitmek” deyimlerinde görüldüğü gibi bir kavram (akıl-ög-us) farklı sözcüklerle karşılanmış olup sanatçı tarafından dönemin dil zenginliği ortaya konulmuştur.

Eserde önce hadis verilmiştir daha sonra bu hadisin daha iyi anlaşılabilmesine olanak sağlayan hikayeler eklenmiştir. İnceleme sonucunda deyimlerin, hadislerden ziyade hikayelerde daha yoğun kullanıldığı tespit edilmiştir. Belirlenen deyimlerin (toplam 141 deyim) 12 tanesinin ‘gönül’ sözcüğüyle oluşması dikkat çekicidir. Bu sözcüğün iyileşme, sevgi ve hüzün temalarını içeren deyimlerde kullanıldığı görülmektedir.

Bazı deyimler günümüze gelirken bazı unsurları değişerek gelmiştir. Örneğin *ma' zūr dutmak* deyimini bugün fiili değişerek *ma'zur görmek* haline gelmiştir. Bazı deyimlerde ise değişiklik görülmemiştir. *Zahmet çekmek* örneğinde olduğu gibi yukarıda verilen birçok örnek bugün aynı şekliyle yaşamaktadır.

Kaynakça

- AKSAN, Doğan, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1971*, TDK Yay.: 338, TTK Basım evi, Ankara, 1989.
- AKSAN, Doğan. *Her Yönüyle Dil- 3*, Ankara: TDK Yay, 1982.
- BEYGU, Abdürrahim Şerif, *Erzurum: Tarihi, Anıtları, Kitabeleri*, İstanbul 1936
- ECKMANN, Janos (1965), "*Memlûk Kıpçakçasının Oğuzcalaşmasına Dair*", Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten 1964: 35-41, Ankara: TDK Yay.
- ERKAN, M. *Yüz Hadis Yüz Hikâye*. Ankara Üniversitesi, 1979.
- ERKAN, M. (2015). *Erzurumlu Mustafa Darîr'in Edebiyat ve Kültürümüze Tesirleri*. Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (32), 65-88.
- GÖZÜTOK, Ahmet. *Eski Anadolu Türkçesinde Anlamca Kaynaşmış (Deyimleşmiş) Birleşik Fiiller*. Trakya Üniversitesi, 2009.
- İNAN, A. (1953). *XIII.-XV. Yüzyıllarda Mısır'da Oğuz-Türkmen ve Kıpçak Lehçeleri ve "Halis Türkçe"*. Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten, 1, 53-71.
- KILIÇ, F. (2020). *Mevlâna Sekkâkî Divanı'nda Geçen Deyimler Üzerine Kavramsal Bir Sınıflandırma Denemesi*. Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi (16), 83-108.
- KORKMAZ, Zeynep (1983), "*Erzurumlu Darîr ve Memlûk Türkçesinin Oğuzcalaşmasındaki Yeri*", *Şükrü Elçin Armağanı*, Ankara: Hacettepe Üni. Yay.
- KORKMAZ, Zeynep. *Grammer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yay, 1992.
- SARI, Mustafa. *Yüz Hadis Yüz Hikaye: Türk Dilinde Art Zamanlı Değişmeler*. İstanbul: TDK Yay, 2016.
- ŞAKAR, Sezer Özyaşamış. *Eski Türkiye Türkçesinin Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: DBY Yayınları, 2021.
- ŞEN, Serkan. *Eski Türkçenin Deyim Varlığı*. Ankara: TDK, 2022.
- TOKAY, Y. (2016). *Kitâbu Gülistân Bi't-Türkî'de Geçen Deyimler Üzerine Kavramsal Bir Tasnif Denemesi I*. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 5(4), 1561-1592.
- TOKAY, Y. (2017). *Kitâbu Gülistân Bi't-Türkî'de Geçen Deyimler Üzerine Kavramsal Bir Tasnif Denemesi II*. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 6(2), 611-637.
- TOKAY, Y. *Tanıklarıyla Harezmi-Kıpçak Türkçesinde Atasözleri ve Deyimler*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2019.

TOPRAK, Funda (2020). *Tarihî Türk Lehçeleriyle Günümüz Türkiye Türkçesi Arasında Deyimlerin Değişimi*. International Journal of Languages' Education and Teaching

TOPRAK, İsmail. *Erzurumlu Mustafa Darir Efendi: Yüz Hadis Yüz Hikâye: Haza Kitabı Tuhfeti'l-Mekki*. İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları, 2019.

TOPALOĞLU, Ahmet. *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ötüken Yay, 1989.

YAVUZ, O., & KÜÇÜKBALLI, F. N. (2017). *Erzurumlu Darîr'in Sîretü'n-Nebî Adlı Eserinden Eski Anadolu Türkçesinin Söz Varlığına Katkılar*. Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (38), 353-380.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/buefd>

Araştırma Makalesi /
Research Article

YIL: 2024
CİLT: 9
SAYI: 1

MAKALE BİLGİSİ

Gönderildiği Tarih: 03.06.2024

Kabul Tarihi: 24.06.2024

Yayımlanma Tarihi: 28.06.2024

ARTICLE INFO

Submitted date: 03.06.2024

Accepted date: 24.06.2024

Published date: 28.06.2024

e-ISSN 2547-9865

III. Selim Dönemi Elçiler Gözü İle Avrupa Sahne Oyunları (Tiyatro, Opera ve Balo)*

*European Stage Plays (Theater,
Opera, and Ballet) Through the Eyes
of the Ambassadors of Sultan Selim III
Era*

Selçuk Çal
Bartın Üniversitesi,
Yüksek Lisans Öğrencisi,
selcuk.cal@hotmail.com,
0000-0003-0694-7150

Öz

Sosyal hayat, devletlerin yönetimini ve meşruiyet dayanaklarını etkilemektedir. Tiyatro, opera ve balo gibi sahne oyunları bu sosyal hayat unsurlarının başında gelmektedir. İletişim hızının ve etkisinin düşük olduğu XVIII. asırda, toplumların organize olup yönetimlere tepki vermesini sağlayan yerlerden birisi sahne oyunlarıdır. Oyunlar sayesinde insanlar aynı duyguları, aynı anda hissedip yöneticilere karşı ortak tepkilerini gösterebiliyordu. Kral, kilise ve soylular gibi yönetici sınıfı, oyun konusu edilip yönetimlerin eleştirilmesine olanak sağlıyordu. Oyunlar aracılığıyla yöneticilerin alay ve eğlence unsuru haline getirilmesi, kutsallık algılarına zarar veriyordu. Ayrıca sahne oyunları sadece sahnede kalmıyordu. Cenaze törenleri, balolar ve davetlerde de icra ediliyordu. Böylece yönetimlerin kutsallığı düşüncesi, yerini dünyevi bir bakış açının var olabileceğinin anlaşılması imkanını sağlıyordu. Bu bilgilerin öğrenilmesinde, elçilerin yazdığı sefaretnamelerden yararlanılmıştır. Bu nedenle makale yazım tekniğinde, metin analizi tekniğinden yararlanılmıştır. Bu makalenin temel amacı, sahne oyunlarının Avrupa devletlerinin yönetim meşruiyetlerini sorgulamak ve dünyevi bir alana çekilmesi hususundaki katkılarını açıklamaktır.

Anahtar Kelimeler: III. Selim, Elçiler, Avrupa, Sahne Oyunları

Abstract

Social life affects the governance and legitimacy bases of states. Stage games such as theater, opera and prom among the main elements of social life. In the 18th century, when the speed and impact of communication was low, stage plays were one of the places that enabled societies to organize and react to governments. Thanks to the games, people could feel the same emotions at the same time and show common reactions to the managers. The ruling class, such as the king, the church and the nobility, were the subject of games and allowed government to be criticized. Turning the rules into an element of ridicule and entertainment through games was damaging their perception of holiness. Moreover, stage plays did not only remain on the stage. It was also performed at funerals, proms and receptions. Thus, the idea of the sanctity of governments was replaced by the possibility of understanding that a worldly perspective could exist. In learning this information, the embassy books written by the ambassadors were used. For this reason, text analysis technique was used in article writing. The main purpose of this article is to explain the contributions of stage plays in questioning the administrative legitimacy of European states and drawing them into a worldly sphere.

Keywords: III. Selim, Ambassadors, Europa, Stage Plays.

i Bu makalenin araştırma ve yayın süreci "Araştırma ve Yayın Etiğine" uygun şekilde yürütülmüştür.

* Bu makalede 819624 numaralı "III. Selim Dönemi Elçiler Gözü İle Avrupa Sosyo-Kültürel Hayatı" adlı yüksek lisans tezinden yararlanılmıştır. Tezde değinilen başlıklardan biri olan Avrupa sahne hayatı, makalede detaylandırılarak okuyucuya sunulmuştur.

Giriş

III. Selim dönemi elçileri, fevkaledede (geçici) elçiler ve daimi elçiler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Fevkaledede elçiler, geçici süre ile başka devlete elçi olarak giderlerdi. Bu elçilerin temel görevi; Osmanlı Devleti'nin kazandığı zaferleri bildirmek, barış antlaşmasının şartlarını sunmak, yeni padişahın tahta geçiş haberini duyurmak, şehzadelerin sünnet ve düğün etkinliklerini iletmekten oluşmaktaydı. III. Selim dönemi fevkaledede elçiler; Ebubekir Ratib Efendi, Mustafa Rasih Paşa, Ahmet Azmi Efendi, Asım Said Efendi, Amedi Mehmet Said Galib Efendi, Seyyid Mehmet Emin Vahid Efendi'dir. Daimi elçiler ise üç yıllığına kalıcı olarak başka devlete elçi olarak gitmekteydi. Gidilen ülke ile Osmanlı Devleti arasındaki siyasi ilişkileri geliştirmek, ülkedeki gelişmeleri başkent İstanbul'a bildirmek gibi görevleri vardı. Bu daimi elçiler; Yusuf Agah Efendi, İsmail Ferruh Efendi, Moralı Esseyit Ali Efendi, Mehmet Sait Halet Efendi, Abdurrahim Muhib Efendi, Ali Aziz Efendi ve İbrahim Afif Efendi'dir.

Avrupa devletlerine giden bu elçiler Avrupa'nın ilerleme sebeplerini anlamaya özen göstermişlerdir. Genelde elçiler sosyal konuları dolaylı bir anlatım ile hızlıca geçerken askeri, siyasi ve diplomasi konuları üzerinde sıklıkla durmuşlardır. Oysa halkın yaşam biçimi, eğlence hayatı, sağlık ve eğitim sistemi askeri ve diplomasi alanlarındaki başarılarını belirlemektedir. Sosyal hayatın üzerinde yeterince durulmadığı için kaynaklar yetersizdir. Kaynakların sınırlı ve kısıtlı olması sebebiyle sosyal hayat konusunda çalışmalar yeteri kadar yapılamamıştır. Var olan çalışmalar ise geniş kapsamlı bir zaman dilimi veya büyük coğrafyaları içerisine aldığı için tutarsız sonuçlar ortaya çıkarmıştır.

Avrupa devletlerinin en önemli sosyal hayat konularından biri sahne oyunlarıydı. Bu sahne oyunları tiyatro, opera ve balodan oluşmaktaydı. Sahne oyunları, Avrupa devletlerindeki yönetim anlayışlarının sorgulanmasına imkan sağlamaktaydı. Çünkü sahne oyunları sayesinde, toplumun iletişim hızı artmıştır. Bu sayede organize tepkiler verebilir hale gelmişlerdir. Yöneticilerin oyun konularında karikatürize edilmesi, meşruiyetlerinin sorgulanmasına zemin oluşturmuştur. Böylece yönetimlerin meşruiyetinin tanrıdan geldiğine inanılan kutsallık algısının değişmesine imkan sağlanmıştır. Oyunların konusu Avrupa coğrafyası ve Hıristiyanlık dini ile sınırlı kalmamıştır. Bu yüzden farklı coğrafyalara ve kültürlerle ait hikayeler sahnelerde icra edilmiştir. Böylece okuma yazma bilmeyen kişiler sahne oyunları sayesinde farklı kültürlerle veya dillere ait bilgileri edinmişler, dolayısıyla toplumun bilgi seviyesi yükselmiştir.

Bundan dolayı Avrupa sosyal hayatının sahne oyunları unsuru önemli bir konuma sahiptir. Sahne oyunlarının öneminin ortaya çıkarılması ile halk tarafından gelen taleplerin yönetim kademesini nasıl etkilediğini anlayacağız. Böylece askeri ve siyasi konulardaki gelişmelerin arkasındaki unsurları tespit etmiş olacağız.

Yöntem ve Teknik

Tarih bilimi deney ve gözlemlerle kanıtlanamadığı için kullanılan kaynaklar önemli bir yeri kapsamaktadır. Kaynakların birincil el kaynak olması makalenin güvenilirliğini sağlaması açısından önemlidir. Bu yüzden bu makalede dönem elçilerin sefaretnamelerinden yararlanılarak incelemelerde bulunuldu. Bundan dolayı makalede yararlanılan yazım tekniği metin analizi tekniğidir.

Makalede Avrupa sahne hayatı anlatılmaktadır. Ancak çok geniş bir Avrupa coğrafi alanın incelenmesi, sıklıkla hatalar yapılmasına zemin oluşturmaktadır. Bu yüzden makalede beş Avrupa devleti ile sınırlı kalınmıştır. Bu Avrupa devletleri; Fransa, Prusya, Rusya, İngiltere ve Avusturya'dır.

Geniş zaman döneminin alınması dolayısıyla incelemelerin ve tespitlerin tutarlı, anlaşılır olmasına imkan sağlayamamaktadır. Bu sorunu engellemek adına sadece III. Selim dönemi elçilerinin gözü ile Avrupa sahne hayatı anlatılmaktadır. Bu da yaklaşık olarak 1789-1808 yılları arasında inceleme yapmamıza olanak vermektedir. Böylece daha tutarlı, anlaşılır ve güvenli değerlendirme yapma şansımız olmaktadır.

Konunun bulgular kısmında tespitler aktarılırken, devletlerin ayırımına gidilmemiştir. Nitekim elçilerin görüşleri de ayrı ayrı sunulmamıştır. Bunların yerine Avrupa sahne hayatının ortak yönleri tespit edilerek okuyucuya aktarılması tercih edilmiştir.

Elçilerin sahne oyunlarını nasıl tarif ettikleri, sahne oyunlarını nasıl çeşitlendirdikleri ile makaleye giriş yapılmıştır. Oyunların nasıl binalarda icra edildiği ile devam edilmiştir. Ardından ne çeşit oyunların sahnelendiği aktarılmıştır. Sahne oyunlarının ekonomiye katkısı anlatılmıştır. Oyunların hangi vakitlerde oynandığının tespiti yapılmıştır. Sahne oyunlarının cenazelerde ve davetler gibi yerlerde de yapıldığı okuyucuya sunulmuştur. Sonuç değerlendirmesi yapılarak makale sonlandırılmıştır.

Bulgular

Elçiler, oyunların ve dansların sergilendiği sahnelere, 'hayalhane' veya 'komediye' adını vermektedir. Morali Esseyit Ali Efendi, Fransa'nın Marsilya şehrinde gittiği sahne için "... komediye hayalhânesine varılıp oyun ve raksları temâşâ ve avdet olundu." diyerek, hayalhane adını kullanmaktadır (Morali Esseyid Ali Efendi. *Moralı Esseyid Ali Efendi'nin Sefaretnamesi*, 1913: 12). Ahmet Azmi Efendi Berlin şehrinde "...ve (opera komediye) dedikleri hayalhanelere..." gittiklerini anlatmaktadır (Ahmet Azmi Efendi. *Sefaretname-i Ahmet Azmi*, 1790: 38). Seyyit Mehmet Emin Vahit Efendi, Varşova şehrindeki binaların özelliklerini anlatırken, doksan bin nüfuslu bir kentte "...ve iki komediye haneleri..." olduğunu belirtmektedir (Seyyit Mehmet Emin Vahit Efendi. *Fransa Sefaretnamesi*, 1806: 44). Benzer tabiri Mustafa Rasih Efendi Rusya İmparatorluğu'nda gördüğü sahneler için kullanır.

“*Memalik-i Millet-i Nasarada kumadiye adıyla...*” yerlerin mevcut olduğunu söylemektedir (Karakaya, 1996: 87).

Avrupa halkları, yemeklerden önce ve sonra bu yerlerde toplanmaktadır. Oyunları seyredip eğlenmekte ve vakit geçirmektedir. Bundan dolayı elçiler bu sahne oyunlarını Osmanlı Devleti’ndeki özellikle İstanbul’da özel günlerde sergilenen oyunlara benzetmektedir. Giritli Ali Aziz Efendi, “...*hususî olarak komedi denen çengi oyunu tertip etmişlerdir.*” diyerek benzerliğe değinmektedir (Nuri Bey, 2015: 513). Moralı Esseyit Ali Efendi de sanatçıların kıyafetleri ve hareketleri nedeniyle, “*İstanbul’da kol çengilerinin oynadıkları meydan oyununa pek şebîhdîr.*” sözleriyle benzerliği açıklamaktadır (Moralı, 1913: 29).

Bu açıdan elçiler sahne oyunlarını halkın eğlence aracı olarak görmektedir. Bu binalara gelen halk burada gösterileri izleyip boş zamanlarını değerlendirmektedir. İstanbul’da özel günlerde icra edilen yerel oyunlar ile Avrupa şehirlerindeki tiyatro, opera gibi sahne oyunlarını benzer olarak görmektedir.

Bazı elçiler tiyatro sahnesinde sergilenen oyunları konusuna göre ayırmayı başarmaktadır. Moralı Esseyit Ali Efendi, “*Komediye demek müferrih oyun demek olup trajediye mihnetli olan menâkıb misalleridir.*” diyerek sahne oyunlarını komedi ve trajedi diye ikiye ayırmaktadır (Moralı, 1913: 30). Daha sonra “...*aralık aralık opera ve komediye ve bahçe seyrine azimet olunur oldu.*” sözlerinden operayı tiyatro oyunlarından ayrı tuttuğu anlaşılmaktadır. Ebubekir Ratib Efendi “*Komedyâ dedikleri lu’b aynı ile meddah ve çengi hikayeleri şeklinde ve opera, hayal ile çengi lu’blarından müretteb olup,*” sözleriyle komediye ve opera tanımını yapmaktadır. Elçi her iki sahne türünü Sebin şehrinde izlemiştir. Temeşvar kentine geldiğinde onu karşılayan kişiler ‘komediye, opera veya tragedya’ oyunlarından hangisine gitmek istediğini sorarlar. Opera ve komediye gittiğini söyleyen elçi, tragedya oyununa gidebileceğini söyler. “*Lakin tiracedya hüzn ü bükairas edecek mesaibe dair hikayetten ibaret olup...*” diyerek trajedi oyun türünün tarifini yapar (Uçman, 2012: 30). Böylece Ebubekir Ratib Efendi’ye göre sahne oyunları opera, komediye ve trajedi olmak üzere üç türe ayrılmaktadır. Seyyit Mehmet Emin Vahit Efendi, Viyana şehrinde ‘komediye’ diyerek bir binayı tanıttıktan sonra sefaretnamesine şu notu düşmüştür; “*Komediyyeden maksad komedi, ondan meramı ise tiyatro olacak*” demiştir (Vahit, 1806: 19). Amedi Galib Efendi’nin “*Budin semtinde olan komediyeye isâl eyleyip tehiyye ettirmiş olduğu bir mahall-i mahsûs zikr olunan komediye-i drâmiyede*” sözlerinden trajedi oyununun ‘dramaya’ denk geldiği aktarmaktadır. Napolyon ile Paris’te gerçekleştirdiği sohbetinde operaya gidip gitmediği sorulmuştur. Bunun üzerine elçi, Paris’te operaya “*henüz vakit olmadığını beyan eyledim.*” diyerek, opera ve tiyatro ayırımı yatığı anlaşılmaktadır (Uzunçarşılı, 1937: 383). Amedi Galip Efendi, drama oyunu için; “*krallar dahi mahsûs gidip temâşâ iderler...*” diyerek kralların dahi katıldığı yasal bir alışkanlık olduğunu söyler (Amedi Galib Efendi. *Fransa Sefaretnamesi*, 1802: 18-A). Böylece sahne oyunları; tiyatro, opera ve drama olarak üçe ayrılmaktadır.

Avrupa toplumları tarafından tiyatroların sergilendiği yerlere önem verilmektedir. Tiyatroların güzel, büyük binalar olmasına dikkat edilmektedir. Şehirlerde farklı sanat dallarına hitap eden binalar mevcuttu. Londra'yı tanıtan Mahmut Raif Efendi, şehirde sekiz ya da dokuz tiyatro salonu olduğunu söylemektedir (Yalçınkaya, 1994: 433). Bunlar içerisinde ilk yapılan ve en büyüğü İtalya opera binasıdır. Drury Lane ve Covent Garden gibi yerlerde de bu binaya benzer güzellikte ve büyüklükte yapılar olduğunu söyler. Küçük salonlar ise yaz aylarında küçük gösteriler için kullanılmaktadır.

Oyunların içeriği sadece Avrupa coğrafyası ve Hıristiyan dini ile sınırlı kalmamaktadır. Farklı coğrafyalara ve geçmiş yıllara ait tarihi olaylar sahnelenmektedir. Ebubekir Ratib Efendi Temeşvar'da izlediği bir oyunda, Makedonyalı İskender ve İranlı Darius'un savaşının sahnелendiğini anlatmaktadır (Uçman, 2012: 30). Oyuncuların, o dönem giyilen kıyafetleri giydiklerini ve o dönem konuşulan dili kullandıklarını söylemektedir. Elçi Hz. Hüseyin'in Kerbela'da şehit edilmesinin dahi oyununun yapıldığını, Arap kıyafetlerinin ve dilinin oyunlarda kullanıldığını belirtmektedir. Gene İspanya kralının oğluna ait bir aşk hikayesi, coğrafyanın kıyafetleri ve diliyle gösterilmektedir. Ancak böyle oyunlar, Üç Kral Günü (6 Ocak) gibi özel günlerde icra edilmektedir.

Moralı Esseyit Ali Efendi de Paris'te katıldığı bir tiyatrodaki Abbasi İmparatorluğu döneminde geçen bir oyunu izlediğini aktarmaktadır. Oyunun Voltaire telifli olduğunu belirten elçi, oyunu özet olarak anlatmıştır. Bu oyun Abbasi Halifeliği'nin yıkılmasından sonra Mısır ve Şam bölgesinde ortaya çıkan karışıklığı anlatmaktadır. Papa'nın teşvikiyle altı yüz yıllarında, o dönemin Fransa kralı Mısır'a saldırır. Ancak Fransa kralı ve eşi esir olur. Kral fidye ödeyerek kendini kurtarır. Daha sonra Selahattin Eyyübi ortaya çıkar ve Kudüs şehrini Fransızlardan alır. Sonra Emir Mehmet adında bir Müslüman ile esir düşen bir Fransız generalin kızı arasındaki aşka oyun içerisinde değinilir. Esir generalin oğlu kız kardeşini kurtarmak için Kudüs'e gelir. Kardeşini kurtaracakken, kız kardeşinin Emir Mehmet ile sevgili olduğu ve gönüllü olarak Kudüs'te kaldığı anlar. Daha sonra Emir Mehmet sevgilisini, erkek kardeşi ile yan yana görür. Kıskançlık krizine girerek zehirli hançer ile sevgilisini öldürür. Ardından esir general huzura getirilir, kızının yanındaki oğlu olduğunu söyler. Emir Mehmet ise büyük bir pişmanlık ve üzüntü içerisinde kalır. Elçinin anlattığı bu kısa özetten de anlaşılacağı üzere İslam Medeniyeti'nin halifelik devleti, iç karışıklıklar, Selahattin Eyyübi'nin Kudüs'ü alışı gibi konulara oyunda yer verilmektedir. Elçi, oyuncuların Arap kıyafetleri giydiğini ve sahnenin döneme uygun yapıldığını belirtir. Sahne izleyiciye o dönemde yaşıyor hissi vermektedir (Moralı, 1913: 31).

Mustafa Rasih Efendi, Rusya'da oyunların “*camekan hamam misüllü*” sahnelerde oynandığını tarif etmektedir (Karakaya, 1996: 87). Oyuncuların kıyafetleri ve mekan tasarımı elçi tarafından beğenilmiştir. Oyunların başlangıç, bitiş ve aralarında, tavandan perdenin indiğini söylemektedir. Böylece oyuncular gelecek sahne için hazırlanmaktaydı.

Bu örneklerden de anlaşıldığı üzere Avrupa’da gösterilen sahne oyunlarında sadece Avrupa coğrafyası ve dini ile sınırlı kalınmamaktadır. Başta İslam dini coğrafyası olmak üzere İspanya, Afrika gibi farklı bölgelere ait oyunlar sahnelenmektedir. Başka kültürlerin, dinlerin hikayeleri konu edinilmektedir. Kıyafetleri konunun geçtiği bölgelere göre tasarlanmaktadır. Sahnenin dekorları hikayenin geçtiği yıla göre uygun şekilde oluşturulmaktadır. Bu gerçekçilik sayesinde gösterileri izleyen halk okuma yazma bilmese bile farklı coğrafya ve kültürlerle ait önemli bilgiler edinmektedir. Farklı dinlerin önemli kişilerin hayatını öğrenmektedir. Başka medeniyetlerin tarihi, önemli şahsiyetleri, giyimleri hakkında o medeniyet topraklarına gitmeden tiyatro ve opera aracılığıyla bilgiye ulaşmaktadır.

Oyunlarda işlenen konular aynı zamanda yöneticilerin eleştirilmesine imkan sağlamaktadır. Ebubekir Ratib Efendi “...eğer kral ve ceneral ve ricallerden birisinin bir ayıp ve kusuru dahi olursa, lu’b ve hikaye aralarında bazı fıkralarda ima ve telmih ile ikaza dahi murahhas olmalarıyla...” sözlerinden yöneticilerin yanlış yaptığı takdirde, sahnelerde konu olarak anlatıldığını belirtmektedir (Uçman, 2012: 30). Bu yıllarda yöneticiler meşruiyetlerini hala tanrı iradesinden almaktaydılar ve kendilerinde bu kutsallık vardı. O yüzden yönetimlerinin sorgulanması düşünülemezdi. Oysa tiyatro oyunlarında yanlışlarının anlatılıp, halkın eğlence konusu olmaları yöneticilerin kutsallığının sorgulanmasına imkan vermekteydi. Mahmut Raif Efendi de “*Yasalar katı bir şekilde incelense de herkesin istediğini söyleme ve yazma özgürlüğü var; yasa ihlali olmadan itibarlı kişiler isim vermeden eleştirilebiliyor. Kral da her gün karikatürlerde görülen bu aşağılamalardan muaf tutulmuyor.*” diyerek kutsal devlet algısının yıkıldığı daha ziyade sorgulanabilen bir devlet yapısının var olduğunu göstermektedir (Yalçınkaya, 1994: 430).

Yukarıda kısaca değinilen Voltaire ait hikayede Morali Esseyit Ali Efendi önemli bir durumun bilinçsiz bir şekilde tespitini yapmaktadır. Elçi, bir sahnede halkın duygu ve düşüncelerinin nasıl değiştiğini sefaretnamesinde anlatmaktadır. İhtiyar generali ve oğlu arasında dokunaklı konuşmaların geçtiğini “*ve bunun üzerine komedyaya içerisinde matem haneye döndüğü*” ifade eder (Morali, 1913: 31). General ve oğlu arasında geçen sözlerden, Fransızların aynı duyguları aynı anda hissettikleri anlaşılmaktadır. İletişim aletlerinin günümüzde olduğu gibi yaygın olmadığı bu dönemde, insanların aynı duyguları aynı zamanda hissetmeleri neredeyse olanaksızdı. Bir şehirde olan bir olaydan aylar sonra belki yıllar sonra devletin diğer bölgelerinin haberi oluyordu. Bu da organize bir tepkinin oluşmasına imkan vermemektedir. Oysa sahne oyunları sayesinde yüzlerce, binlerce insan aynı anda benzer duyguları hissetmekteydi. Bu iletişim gücü sayesinde, halk tepkisini organize bir şekilde ifade edebilmekteydi. Böylece halkın farklı kesimleri tiyatro ve opera gibi icra edilen oyunlar aracılığıyla örgütlenebilmektedir. Morali Esseyit Ali Efendi “...görölmüş şey olmaduğundan zevkiyattandır” sözüyle, oyunların zevk için yapıldığını belirtmekteydi (Morali, 1913: 29). Oysa bu açıdan sahne oyunları, Morali Esseyit Ali Efendi’nin belirttiği gibi ‘zevkiyattan’

çıkarak bir ihtiyaca dönüşmektedir. Krallar, yöneticiler oyun konusu edilip eleştirilmekte, tanrıdan aldığı kutsal egemenlik anlayışı karikatürize edilerek eğlence unsuru haline getirilmektedir. Aynı duygular aynı anda hissedilip, benzer tepkiler verilerek, halk organize hale gelmektedir.

Sahne oyunları halk için büyük bir gelir kapısıdır. Kadın ve erkek oyuncular sahnelerde görev yaparak gelir elde edebilmektedir. Oyuna gelenlerden belirli bir ücret alınmaktadır. Moralı Esseyit Ali Efendi, “*Françelinin bizi seyr için gerek bahçe olsun gerek komediye olsun girmek için akçe ile kâğıt iştirâsıyla dahil olanlar altı bin ve sekiz bin nüfus oldukları muhakkak olup gittiğimiz mahal bit pazarı gibi*” diyerek oyunlara gelenlerin ilgisini bit pazarındaki kalabalığa benzetmektedir (Moralı, 1913: 44). Esseyit Ali Efendi kendisine olan ilgi yüzünden özellikle tiyatro ve bahçe gezmelerine davet edildiğini söylemektedir. Kendisini takip eden insanlardan böyle para alınmaya çalışıldığını ifade etmektedir. “*Bir şahıstan üç franka almak âdet iken bizim için olan cemiyet gecelerinde beşer franka ki üç kuruştan ziyâde olup altı bin şahıstan bir gece zarfında alman mebâliğ ne miktara bâliğ olduğu ednâ teemmül ile âşikâr olur*” (Moralı, 1913: 42). Böylece özel gösterilerde, bilet fiyatlarında artışa gidildiği anlaşılmaktadır.

Elçilerin bazıları tiyatro biletlerini alabilmek için fazla para harcamıştır. Bu durum kendilerine ayrılan elçilik bütçesinin yetersiz kalmasına neden olmuştur. Yusuf Agah Efendi, “*bu abd-i aciz bazı kere yüz gurusı komediye ve opera seyirlerine sarf ider...*” diyerek sanat oyunlarına harcadığı miktarı aktarır (Yusuf Agah Efendi. *Havadisname-i İngiltere*, 1797: 15-B). Buradaki sözünden oyunlara ne sıklıkla ne kadar harcadığı anlaşılmamaktadır. Ancak Yusuf Agah Efendi’nin yıllık bütçesi elli bin kuruş olduğu göz önüne alındığında, bir oyuna ‘yüz gurus’ harcadığını söyleyerek şikayette bulunmaktadır.

Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere sahne oyunlarının ekonomik hayat üzerinde önemli bir yeri vardır. Sahne oyunları sayesinde sahne tasarımından, oyunculara kadar farklı meslek grupları ortaya çıkmaktadır. Ekonomik hayata katılım sağlanarak işsiz insan sayısı azalmaktadır. Oyunlardan kazanılan gelirlerle daha büyük yatırımlar yapıp, görkemli binalar ve sahneler inşa edilmektedir.

Tiyatro ve opera oyuncuları küçük yaşlarda eğitim alarak bu mesleği icra etmektedir. Özellikle yetimhanelerde asker veya çiftçi olamayacağı düşünülen çocuklar, sahne sanatları için eğitim almaktadır. Abdurrahim Muhib Efendi bu çocukları anlatırken “*...Ve bazıları dahi opera ve komedy tabir olunur rakkashanelerde oyun ve raks talim edilip, kullanıllar.*” diyerek durumu açıklamaktadır (Abdurrahim Muhib Efendi. *Küçük Sefaretname*, 1920: 52-A). Özellikle kız çocukları asker olamayacağı için buralarda eğitim almaları sağlanmaktadır. Moralı Esseyit Ali Efendi de katıldığı bir cenaze töreninde, sahne oyunları eğitimi almış öğrencilerin diploma aldıklarını aktarmaktadır. Sahneye çıkan öğrenciler aldıkları eğitime

uygun olarak danslarını, gösterilerini icra etmişlerdir. Ardından “*Cumhur tarafından birer hediye i'tâ eyledi.*” diyerek, yöneticilerin mezun olanlara keman, saz ve tülbent gibi hediyeler verdiklerini belirtir (Moralı, 1913: 43).

Küçük yaşlarda eğitim verilerek, sahne sanatçıların yetiştirilmesinin sağlanması, bu oyunlara verilen önemi göstermektedir. Diploma verilmesi oyunları icra eden sanatçıların sayılarının belirli standartlar içerisinde kalınmasına imkan sağlamaktadır. Bu belirtilmese de belki oyunları oynayan sanatçılar sıradan kişiler değil de, eğitim almış kişilerden oluşabilir. Hediyelerin cumhuriyet yöneticileri tarafından verilmesi, sahne oyunlarının üst düzey yöneticiler tarafından desteklendiğini göstermektedir.

Avrupa toplumlarında gündüzleri ve sıcak aylarda bahçeler ve mesire alanlarında vakit geçirilmekteydi. Geceleri ve soğuk aylarda ise kapalı mekanlarda bulunulmaktaydı. Akşam yemeğinden sonra tiyatro sahnelerine gidilmekteydi. Ahmet Azmi Efendi Berlin şehrinde, “*Bizi eğlendirmek için mevsimi şitada hayalhaneye gidildi*” demiştir (Azmi, 1790: 38). Buradan anlaşılacağı üzere, kış aylarında tiyatrolara gidildiği anlatılmaktadır. Benzer ifadeyi Abdurrahim Muhib Efendi de kullanmıştır. Elçi yaz aylarında bahçelere gidildiğini, kış aylarında ise opera ve tiyatroya gidildiğini söylemiştir. İki örnekten de kış aylarında tiyatro sahnelerine gidildiğinin çıkarımı yapılabilmektedir. Amedi Galib Efendi, Peşte şehrinde önce bahçeleri gezdirdiklerini, sonrasında “*...ve komediyeye âdemîsini gönderip ol gece tertîb olunan lu'biyyât sâzlarına ...*” diyerek tiyatroya gittiklerini söylemektedir (Galib, 1802: 18-A). Moralı Esseyit Ali Efendi'nin “*...gündüzleri bağ ve bağçe giceleri balolar ve komediye gidildi.*” sözünden gece saatlerinde tiyatro sahnelerine gidildiği anlaşılmaktadır (Moralı, 1913: 12).

Tiyatro, opera gibi sanat dalları yalnız sahnelerde icra edilmemekteydi. Bu gösteriler cenaze törenlerinde dahi yapılmaktaydı. Moralı Esseyit Ali Efendi'nin Fransız bir generalin cenaze töreninde karşılaştıklarıyla bu durum açıklanmaya çalışıldı. Hocha namındaki bu general Rhin nehri tarafında gerçekleşen bir savaşta ölmüştür. Vekiller ve bazı yöneticiler ile bu cenaze törenine davet edilmiştir. Elçi cenaze töreninde şu sözleri söyleyerek “*Müdirân-i hamseden mâadâ ekser nâs ve hatta süferâ dahi âdet-i zemîme-i küffâruzre siyah pûş idiler. Matem musikîsi ile hırâşende-i cân olarak gider iken esnâ-yırâhda bir yığın yeşil ağaç dalı yığıp her gelene birer dal verirler idi.*” kendisi ve bazı vekiller hariç herkesin siyah bir örtü giyindiğini ve yeşil bir dal aldığını anlatır. Siyah örtü ve yeşil dal konusunda “*Kulunuz iltifat etmedim.*” diye belirtir. “*ceneralî mesfûrun alçıdan suretini dahi yaptınp libas-ı âdi ve kılıç ve âlât-ı harbletezyîn etmişler imiş.*” Ölen generalin bir suretinin yapıldığını ve etrafının kılıç ve harp eşyaları ile süslendiğini açıklar. “*Matemli bir fasl-ı musikîcrâ ve yirmi kadar kızların başlarında al kurdela ve boyunlarında siyah bürüncükten birer yemeni âvîze etmişler idi.*” Daha sonra girişte alınan yeşil dalların generalin sureti etrafına dizildiğini ve kendisinin bu etkinliğe katılmadığını anlatır. Gördüklerinden etkilenen elçi bu durumu Hıristiyanlık ile

bağdaştıramamaktadır. “*El hâletühâzihi Françe cumhurunun tavr u revîş ve harekâtleri iki bin sene mukaddem alem-i cahiliyyette Roma tarafında zuhûr eden Yunanîleretaklîd ve hatta elbise-i acîbe-i resmîyeleri dahi onlara mahsûs olan halettedir*” (Moralı, 1913: 42). Elçi bu töreni pagan ayınlarına benzetmektedir. Aslında Paris’te gerçekleşen bu durum cenaze törenlerinde dahi Hıristiyanlık dininin referans alınmadığını göstermektedir. İnsanlar dünyevi yaşamda etkilendikleri sanat hareketleriyle ölümlerini gömmektedir. Bu tören, Avrupa toplumlarında dini hükümlerin kamu hayatından çekildiğini gösteren önemli bir örnektir.

Sahne oyunlarından önce genellikle davetlere, balolara katılmak gelenek haline gelmişti. Çeşitli balo ve davet sınıfları olmakla birlikte toplumun her kesiminden katılanlar olmaktadır. Elbette ki yönetici ve varlıklı kişilerin davetleri daha gösterişli bir hal almaktaydı. Mahmut Raif Efendi İngiltere’de törenlerin az gerçekleştiğini belirtmekle birlikte, kralın ve kraliçenin doğum günlerinin kutlandığını anlatır. “*Dışişleri Bakanı Lord Grenville, aynı gün yabancı bakanlara şahane bir yemek veriyor; akşamundaysa kraliçe bütün saray mensuplarını ve yabancı bakanları davet ettiği bir balo düzenliyor.*” (Yalçınkaya, 1994: 427). Mustafa Rasih Paşa elçilik için gittiği Rusya İmparatorluğu’nda, çariçe tarafından kendisi adına bir davet gerçekleştirdiğini anlatır. “*Düvel-i nasarada adet-i mü’lefeleleri olan bala namıyla cem’iyyetleri her diyarında vakı olduğu raykandır.*” sözleriyle balonun her yerde var olduğunu açıklamaktadır (Karakaya, 1996: 85). Giritli Aziz Ali Efendi’nin de bir akşamüzeri Reck’te çay ve baloya katıldığı ve “*Kraliçe de gelmişti.*” sözlerinden kraliçe ve soylularında bu davetlere katıldığını anlaşılmaktadır (Schmiede, 1980: 16). Ebubekir Ratib Efendi davetlere kral ve kraliçe katılıyorsa, salona girdiklerinde davetliler tarafından alkışlandıklarını “*kral baloya geldikte cümle huzzar el çırparlar...*” sözleriyle ifade eder (Uçman, 2012: 19). Elçi Peşte şehrinde Rode adlı bir karnavala katılmıştır. Rode Karnavalı ile kastedilen maskeli davettir. “*Rode dedikleri erbain eyyamında kanaval tabir ettikleri eyyamı hakıyyede ala vü edna ve zükür ve inas, kral ve cenrale varınca herkes galta çehresi gibi kimi zîşt ve kimi hubve kimi dü-ser ü çarçeşm olarak ziyade bed ve kimi mergubçehreler giyip bazı mahallerde böyle eşkali acibe cemiyet ce raks ve devr etmeleriyle ona derler. Kral ve kraliçe dahi bu kıyafetlere girer, ayıp değildir, birbirlerine latife ederler.*” (Uçman, 2012: 42). Yöneticilerin dans etmesi, farklı kıyafetler giymesi halk tarafından hoş bir davranış olarak görülmektedir. Ebubekir Ratib Efendi, “*kral ve evlarına varınca eali ve esafil raks talim etmeleriyle, beynlerinde ayb olmayup Memduh olur ve raks bilmemek ve etmemek aybdır...*” sözleriyle davetlere saraylıların katıldığını ve dans etmenin makbul bir uğraş olduğunu açıklar (Uçman, 2012: 19). Avrupa toplumlarında dans etmek marifet olarak görülmektedir. Benzer örneği Moralı Ali Efendi de vermektedir. “*Bunlarda raks marifetten olup ayıp ve ârdan değildir.*” demektedir (Moralı, 1913: 47). Tiyatro ve opera sergilenen gösterinin benzerleri davetlerde ve balolarda yönetici sınıf tarafından taklit edilmekteydi. Bu da sanatçıların yönetim tarafından maddi ve manevi olarak desteklenmesine imkan sağlamaktaydı.

Seyyit Mehmet Emin Vahit Efendi Varşova’da; “...*Ekseri balo namıyla kibar küme hanelerinde cemaat idüp, o mukavle(?) cemayitlerde ricaliyle nisvanları beraber çift çift raks ve ahenk itmek...*” ifadesini kullanmıştır (Vahit, 1806: 45). Davetlerde erkekler ve kadınlar beraber dans etmektedir. Ebubekir Ratib Efendi Sibirya şehrine vardığından sonra ikinci gecesinde “*balo dedikleri bir cem’iyyettir ki, ona mahsus mahal olmakla rical ü nisvan ve kibar ü beğzadeganından anda cem olup, bir merd ile bir zen el ele verip raksan olurlar.*” demiştir (Uçman, 2012: 19). İkişer dörder şeklinde gerçekleşen bu danslarda kırk elli çiftin dans ettiği dahi olmaktadır. Napolyon Bonapart’ın İtalya seferi dönüşünde de bir balo düzenlenmiştir. “*bir iki mahalde tertib olunan sazlar ahenge ağız eylediklerinde, dört zen ve dörtfrenk karşı karşı raks ibtidar ve bir odada iki üç takım raks ile yarım saat kadar safainasır olunduktan sonra...*” sözleriyle davet için dansın ne kadar önemli olduğunu açıklamıştır (Moralı, 1913: 46). Dans, Avrupa toplumları için gençliğin, sağlığın ve hızın simgesiydi. Askeri okullarda vücudun hızlı hareket etmesi için dans dersleri verilmekteydi. “*Esas galebe çapukluktan ibaret olmağla raks dahi çabukluğa vesile olduğundan raksı talim ederler.*” (Arıkan, 1996: 30).

Davetlere akşam yemeğinden sonra gidilir, gece yarısına kadar kalınırdı. Abdurrahim Muhib Efendi bu durumun bazen sabahlara kadar sürdüğünü şu sözlerle anlatmaktadır; “*ta’amdan sonra sayfise bağçe vesa’ir sahralara seyre ve kış ise opera ve komedy ve balo ve ba’dcem’iyet olan hanelere varubnuşf-ı leylden iki ve üç ve altı sa’atya’ni sabaha kadar güzarende-i vakt olurlar.*” (Kürelî, 1997: 195). Moralı Esseyit Ali Efendi, “*...saat dörde kadar tenavül, taam ve badel hitam dahiliyye vekili dairesinde zenanı kiberadan ibaret olan balo seyrine cümle azimet olup, gece saat dokuza kadar...*” (Moralı, 1913: 45). Ancak askeri öğrencilerin izin günlerinde ‘rakshane ve meyhane’ gibi yerlere gitmeleri yasaktır.

Bu davetlerde kural olarak kadınlar sandalyede oturarak sofrada yemek yiyebilirken, erkekler ayakta beklemekteydi. Moralı Esseyit Ali Efendi bu durumu şu sözlerle açıklamaktadır. “*...sofrada zenandan gayri bir ferdkuud etmeyip frenkler ayak üzerinde karıların ita eyledikleri taam ve meyve ile minnettar olurlar.*” (Moralı, 1913: 47). Zaten Seyyid Mehmet Emin Vahid Efendi de bu durumun Avrupa genelinde bir kural olduğunu aktarmaktadır (Vahit, 1806: 45). Kadınlar masalarda oturabilirken, erkekler ayakta beklemekteydi. Abdurrahim Muhib Efendi’de erkek ve kadın demeden Fransızların yemek yerken oturmadıklarını, hareket halinde olduklarını aktarır (Kürelî, 1997: 194). Yemek aralarında sürekli dans etmekteydiler. Gecenin geç saatlerine kadar kağıt ve dans oyunları icra edilmekteydi.

Sonuç

Avrupa sosyal hayatının en önemli unsurlarından biri tiyatro, opera ve balo gibi sahne oyunlarıdır. Sahne oyunları Avrupa coğrafyası ve Hıristiyanlık dini ile sınırlı kalmamaktadır. Bu nedenle okuma yazma bilmeyen izleyiciler bile farklı medeniyet ve coğrafyalara ait

hikayeleri öğrenebilmektedir. Bu sayede toplumun bilgi seviyesi yükselmektedir. Elçilerin gittiği yıllarda insanlar arasında iletişim kısıtlıdır. Bundan dolayı toplumların iletişim kurup, organize olması zor bir durumdur. Oysa sahne oyunları sayesinde halk, aynı anda aynı duyguları hissedip benzer tepkileri verebilmektedir. Bu sayede yöneticilerine karşı organize eylemler yapma imkanı doğmaktadır. Oyunlarda başta kral, kilise yöneticileri ve soylular olmak üzere devlet yöneticileri karikatürize edilip, oyunlar aracılığıyla eğlence unsuru edilmektedir. Bu da yöneticilerin tanrıdan aldıklarını iddia ettikleri meşruiyetlerinin sorgulanmasına zemin hazırlamaktadır. Yöneticilerin emirleri ve yönetim tarzları sorgulanmaktadır. Dolayısıyla sahne oyunları sayesinde yönetimin dini meşruiyeti zayıflamakta ve yerini dünyevi unsurlar almaktadır.

Kaynakça

Yazma Eserler

Abdurrahim Muhib Efendi, *Küçük Sefaretnamesi (Fransa Sefaretnamesi)*. (1920) Türkiye Yazma Eserler Kurumu, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Kısmı, No: 834, İstanbul.

Ahmet Azmi Efendi. (1790). *Sefaretname-i Ahmet Azmi*. Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Amedi Galib Efendi, *Sefaretname-i Amedi Galib Efendi*. (1802) Türkiye Yazma Eserler Kurumu, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Kısmı, İstanbul.

Moralı Esseyit Ali Efendi. (1913). *Moralı Esseyit Ali Efendi'nin Sefaretnamesi*. Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Seyyid Mehmet Emin Vahit Efendi. (1806). *Fransa Sefaretnamesi*. Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Yusuf Agah Efendi. *Havadisname-i İngiltere*. (1797). Türkiye Yazma Eserler Kurumu, Ali Emiri Kısmı, No: 840, İstanbul.

Bibliyografya

Arıkan, V. S. (1996). Nizam-ı Cedit'in Kaynaklarından Ebubekir Ratib Efendi'nin "Büyük Layihası". Doktora Tezi (Yayınlanmamış). *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı*, İstanbul.

Halil Nuri Bey. (2015). *Nuri Tarihi*. Hazırlayan: Seydi Vakkas Toprak, 1. Basım, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Üç S Basım Matbaacılık, Ankara.

Karakaya, Y. (1996). Mustafa Rasih Efendi'nin 1793 Tarihli Rusya Sefaretnamesi. (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul.

Schmiede, H. A. (1980). Osmanlı ve Prusya Kaynaklarına Göre Giritli Ali Aziz Efendi'nin Berlin Sefaretnamesi. 1. Baskı, Türk Dünyası Araştırma Vakfı Yayınları, İstanbul.

Uçman, A. (2012). Ebubekir Ratib Efendi'nin Nemçe Sefaretnamesi. 2. Baskı, Kitabevi Yayınları, İstanbul.

Makale

Küveli, İ. (1997). Abdurrahim Muhib Efendi'nin Paris Risalesi. *İlmi Araştırmalar*, 194:177-197.

Uzunçarşılı, İ. H. (1937). Amedi Galib Efendi'nin Murahhaslığı ve Paris'ten Gönderdiği Şifreli Mektuplar. *Belleten Dergisi*, 407: 357-410.

Yalçınkaya, M. A. (1994). Mahmud Raif Efendi As The Chief Secretary Of Yusug Agah Efendi, The First Permanent Ottoman-Turkish Ambassador To London (1793-1797). *Ankara Üniversitesi Osmanlı Araştırmaları ve Uygulama Merkezi Dergisi*. 433: 385-434.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/buefd>

Bibliyografi / Bibliography

YIL: 2024
CİLT: 9
SAYI: 1

MAKALE BİLGİSİ

Gönderildiği Tarih: 15.12.2023

Kabul Tarihi: 01.06.2024

Yayımlanma Tarihi: 28.06.2024

ARTICLE INFO

Submitted date: 15.12.2023

Accepted date: 01.06.2024

Published date: 28.06.2024

e-ISSN 2547-9865

Türkçe Metindilbilim Bibliyografyası

Bibliography of Turkish Textlinguistics

İlknur Koç
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi,
Yüksek Lisans Öğrencisi,
ilknur.koc@gmail.com,
0009-0003-0694-2971

Öz

Literatür ve araştırma çalışmaları için ikincil kaynak olarak başvuru bibliyografyalar, araştırılan konu hakkında doğrudan veya benzer türlerdeki çalışmalara yönlendiren akademik yayınlardır. Bibliyografyalar, araştırılan konu için asıl kaynağa ulaşılmasını sağlayan ve bu anlamda rehberlik eden çalışmaların başında gelmektedir. Çalışmanın amacı, Türkçe metindilbilim ile ilgili akademik çalışma, eser ve verileri toplamak, dil ve edebiyat çalışmaları sahasına tanıtmak, kaynaklık etmektir. Araştırmada, daha önce Türkçe metindilbilim üzerine bir kaynak taraması, literatür özeti, bibliyografya çalışması yapılmaması üzerine, dil ve edebi saha çalışmalarında önemli bir yere sahip olan Türkçe metindilbilim hakkında detaylı bir bibliyografya denemesi yapmak hedeflenmiştir. Bu çalışma, Türkçe metindilbilim hakkında akademik ve bilimsel yayın yapmak isteyen araştırmacılara bir kaynak niteliğindedir. Dilsel bütünlüğü arz eden metindilbilim, metnin okuyucu tarafından anlaşılır kılınmasını hedefleyerek, dilsel ifade olan metni tutarlılık, bağdaşıklık gibi başlıklar etrafında incelemektedir. Metindilbilim, belâgat çalışmalarından ayrılarak metni, kendisini oluşturan tüm unsurlarıyla beraber, bir bütün dâhilinde bilimsel açıdan ele almaktadır. Anlam ve bağlantıyı kuvvetlendiren, bu unsurları daha açık bir hale getiren metindilbilim incelemeleri, dilbilim sahasında metinlerin ve dilsel unsurların aydınlatılmasını sağlamaktadır. Bu çalışmanın yöntemi tarama modeli olarak sınırlandırılmış, Türkçe metindilbilim ile alakalı yüksek lisans, doktora tezleri, makale, bildiri, kitap, çeviri kitap şeklinde dokümanların taranması ile incelenmiştir. Metindilbilim ile ilgili ana kaynaklar edinildikten sonra incelenen eserlerin kaynakça ve referans bölümleri de taranıp bu çalışmaya dâhil edilmiştir. **Anahtar Kelimeler:** Türkçe Metindilbilim, Dilbilim, Metinbilgisi, Betikbilimi, Betiksel Dilbilim, Söylem Çözümlemesi, Bibliyografya.

Abstract

Bibliographies, which are used as secondary sources for literature and research studies, are academic publications that directly lead to similar types of studies on the subject being researched. Bibliographies are one of the leading studies that enable access to the main source for the subject being researched and provide guidance in this sense. The aim of the study is to collect academic studies, works and data related to Turkish text linguistics, to introduce them to the field of language and literature studies and to serve as a resource. In the research, it was aimed to make a detailed bibliography attempt on Turkish textlinguistics, which has an important place in language and literary field studies, since no literature review, literature summary or bibliography study had been done on Turkish textlinguistics before. This study is a resource for researchers who want to make academic and scientific publications on Turkish text linguistics. Text linguistics, which presents linguistic integrity, aims to make the text understandable by the reader and examines the text, which is a linguistic expression, around topics such as consistency and cohesion. Textlinguistics distinguishes itself from rhetoric studies and examines the text scientifically as a whole, with all its constituent elements. Textlinguistics studies, which strengthen meaning and connection and make these elements more clear, provide clarification of texts and linguistic elements in the field of linguistics. The method of this study was limited to a scanning model, and it was examined by scanning documents in the form of master's and doctoral theses, articles, papers, books and translated books related to Turkish text linguistics. After the main sources on text linguistics were obtained, the bibliography and reference sections of the examined works were also scanned and included in this study.

Keywords: Turkish Text linguistics, Linguistics, Text ology, Scripting, Script Linguistics, Discourse Analysis, Bibliography.

i Bu makalenin araştırma ve yayın süreci "Araştırma ve Yayın Etiğine" uygun şekilde yürütülmüştür.

Giriş

1. Metindilbilim Kavramı

Dilsel bir bütünlük içeren olgulardan, harflerden, hecelerden, kelimelerden, kelime gruplarından, tümcelerden ve paragraflardan meydana gelen metin kavramı, başı ve sonu belli olan anlamlı bir yapı arz etmektedir. Bir dil kullanım vasıtası olan metindilbilim kavramı, metin dil bilimi, metin dilbilgisi, betikbilimi, betiksel dilbilim, söylem çözümlemesi gibi adlarla da anılarak, sözlü dilsel ifadeleri veya yazılı metinleri, kuruluş, yapı ve anlam özellikleri açısından çözümlemeyi hedeflemektedir. Dilbilim ana dalında ortaya çıkan metindilbilim, tümcelerle bir araya gelen metnin her ögesini inceleyerek, metni daha anlaşılır kılmayı amaçlamaktadır.

Kerim Demirci metindilbilimi şu şekilde açıklar: “Metin dilbilim ‘textlinguistics’; semantik, söylem analizi, stilistik ‘üslupbilim’ gibi birçok dilbilimsel alanla iç içe bir alandır. İşin içinde metin ‘text’ olduğu için alanın edebiyat ile doğrudan ilişkisi vardır. Metin dilbilim, bir metni meydana getiren tüm unsurların belirli metotlarla dilbilimsel olarak analizini yapan dilbilim sahasıdır.”¹

Aristo’nun Poetika’sında dil üzerinde bazı söylemlerde bulunması, dili incelerken metinlerden yola çıkılması gerektiği düşüncesiyle, metindilbilimin tarihi serüveni o döneme kadar indirgenebilmektedir. Şükran Dilidüzgün, metinlerle ilgili çalışmaların M.Ö. 5.yüzyıla dayandığını, batıda retorik, doğuda ise belâgat çalışmalarıyla sözbilimin gerçekleştiğini, bu alan gelişmesinin 18. yüzyıla kadar devam ettiğini, 18.yüzyılda da biçembilim alanının ortaya çıkarak metinlerin dilsel olarak dizilişinin incelendiğini belirtmektedir.² 1950’lerden sonra Amerika’da Harris ile başlayan yeni akımla, cümlelerden daha büyük bir birim olan metin üzerinde çalışmalar da metindilbilimin temelini oluşturmuştur.³

Canan Şenöz Ayata (2005), 1950’den sonra Almanya’da ortaya çıkan bir dilbilimsel çalışmanın metindilbilim olarak Almanya’ya yayıldığını aktarmaktadır.⁴ Amerika ve İngiltere’de bu metin çalışmalarına söylem çözümlemesi; Almanya’da ise metindilbilim;

¹ Dilek Alaçam, Mustafa Kutlu’nun ‘‘Beyhude Ömrüm’’ Adlı Hikâyesinin Metindilbilimsel Açıldan Çözümlemesi, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Karabük, 2021, s. 31.

² Şükran Dilidüzgün, Türkçe Öğretiminde Metindilbilimsel Bağlamda Uygulamalı Bir Yaklaşım, İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, 2008, s. 5.

³ Nuray Küçükler Kuşçu, Şükran Dilidüzgün, Metin Dilbilim ve Türkçe Öğretimi Uygulamalı Bir Yaklaşım, Anı Yayıncılık, Ankara, 2017, s. 26.

⁴ Canan Şenöz Ayata, Metindilbilim ve Türkçe, Multilingual Yayınları, İstanbul, 2005, s. 5.

Fransa ve İtalya’da bu çalışmaların göstergebilim adı altında yapıldığını, metin çalışmalarının adlandırılmasının ülkeden ülkeye farklılık gösterdiğini aktarmaktadır.⁵

Mustafa-Yeşim Aksan (1991), metindilbilimi bir kavram ve terim olarak (text linguistics) ilk defa Coseriu’un 1955 yılında kullandığını belirtmişlerdir.⁶ 20.yüzyılın ilk yıllarından beri Batı’da görülüp yayılan bu alanın en temel gayesi, bir metni bilimsel açıdan tümüyle inceleyebilmektir. Türkiye’de ise metindilbilim çalışmaları 1980’li yıllarda başlamıştır. Ülkemizde metindilbilim çalışmalarının öncüsü Berke Vardar kabul edilirken, Canan Şenöz Ayata, Mehmet Rifat, Gül Işık, Tahsin Yücel, Süheyla Bayrav gibi isimler de araştırma ve çalışmalarıyla bu alana katkı sağlamışlardır. Metindilbilim, metnin içeriğini, metin içindeki söylemlerin birbiriyle olan bağıntı ortaya çıkartmayı hedefleyerek, metindeki okuyucu ile yazar arasında anlaşılabilirliği kılmak isteyen bir vasıta görevi üstlenmektedir.

Bir metnin, metin olabilmesi için bağdaşıklık, tutarlılık, amaçlık, kabul edilebilirlik, durumsallık, bilgisellik ve metinler arası ilişkiler gibi ölçütleri sağlaması gerekmektedir. Bu ölçütlerden yola çıkılarak, metni bilimsel olarak incelemeyi amaçlayan metindilbilim, geleneksel dilbilgisi metotlarından ve metin şerhi, tahlili gibi biçimlerden farklı bir durum arz etmektedir.

Metnin içindeki sözdizimi ve anlam düzeyi, küçük, büyük ve üst yapı şeklinde üç başlık altında incelenmektedir. Metnin küçük yapısında bağdaşıklık önemli bir yer tutarken, yinelemeler, gönderimler, eksilteli yapılar, tümceler arası bağıntı unsurları, sezdirici unsurlar, çıkarımlar gibi unsurlar metnin küçük yapısını oluşturmaktadır.⁷

Metnin büyük yapısı ise, küçük yapıdan yola çıkarak metnin tamamına ulaşarak, mantıklı bir silsile, anlamın tutarlılığı gibi unsurları ele almaktadır. Üst yapıda, metin türleri, mektup, deneme, güldürücü, dramatik anlatım gibi anlatı için belirtilen genel özellikler, anlatımda yardımcı öğeler gibi bir başka anlatımın genel özellikleri bu alanda incelenmektedir (Alemin, 2021: 29).

Metindilbilim ise metnin küçük yapısından yola çıkarak, metnin büyük yapısına genel bir bakışla metnin içerik, anlam düzeyini inceleyerek, metnin okur tarafından anlaşılabilirliğini kılmaktadır. Eksilteli yapılar, yinelemeler, gönderimler, sezdirim öğeleri, metnin türü gibi tüm unsurlar, metne ait olan dilsel ifadeler olarak bir bütün şeklinde incelenmelidir.

Canan Şenöz Ayata, metindilbilimin görevini şu şekilde aktarmıştır:

⁵ Hatice Alemin, Hasan Ali Toptaş’ın Kuşlar Yasına Gider Adlı Romanının Metindilbilim Açısından İncelenmesi, Karabük Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2021, s. 27.

⁶ Mustafa Aksan, Yeşim Aksan, Metin Kavramı ve Tanımları, Dilbilim Araştırmaları, Ankara, 1991, s. 91.

⁷ Doğan Günay, Metin Bilgisi, Papatya Yayıncılık, İstanbul, 2017, s. 70.

“Metindilbilimin en önde gelen görevleri arasında metin olanı metin olmayandan ayırmak ve metinleri sınıflandırmak için ölçütler oluşturmak yer alır. Bu nedenle metindilbilim, metinlerin yerine getirmesi gereken ölçütleri belirlemeye, metin türleri arasındaki ortak ve farklı özellikleri betimlemeye ve açıklamaya çalışır. Metinlerin belli bir bağlamda nasıl kullanıldıkları ve insanlar arasındaki bildirimdeki taşıdıkları işlevler, metindilbilimin araştırma kapsamındadır.” (Şenöz Ayata, 2005: 22-23).

Doğan Günay, Metin Bilgisi adlı eserinde, metindilbilimin şu yanlarını göstermeyi hedefler:

1. Metnin dilbilgisel yanlarını incelemek, genel bir metin içinde tutarlılık ve anlam olgusunu ele almak, son olarak da değişik metinler arasında farklı ve ortak yönleri dilsel boyutta ve anlam yaratma açısından irdelemek.
2. Yazar-metin-okur ilişkisinde yazar ile okurun işlevlerini ve sınırlarını belirlemek, bu iki kutup arasındaki dilsel ve metin yoluyla yapılan iletişimi tanımlamak.
3. Dilsel üretim olgularının işleyişini incelemek, yazma eyleminin, yaratıcılık eyleminin temeline inmek. Yaratma eylemi kadar temel bir işlev olan anlamlandırma eylemini, okuma açısından ele almak.
4. Yazın öğretiminin tek amacının yazarlar, dönemler, yazar adlarının öğretimi (ansiklopedik bilgilerin sıralanması) olmadığını kavratmak. Metin ile tarihsel zaman, metin ile yazarın yaşamı, metinde kullanılan izlekler ile yazarın yaşamı arasına sıkıştırılmış bir yazın öğretiminin, metni anlamada ve anlamlandırmada yetersiz kalacağını göstermek.
5. Yazın tarihi incelemesi ile yazınsal bir yapıtın incelemesinin aynı şey olmadığını göstermek (Alemin, 2021: 27).

Kısaca metindilbilim, bir dilsel dizgi bütünü olan metni tutarlılık, bağdaşıklık gibi unsurlarla ele alarak, metnin okuyucu ve yazar tarafından daha açık bir şekilde anlaşılması için klasik şerh, tahlil, açıklama çalışmalarından ayrılarak, metni dilbilimsel açıdan inceleyen bir bilim dalı olarak, dil sahasına girmiştir

2. Türkçe Metindilbilim Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi

2.1. Yüksek Lisans Tezleri

1. ŞENÖZ, Canan Ayata (1992). “Metindilbilim ve Yabancı Dil Olarak Almanca Öğretimi”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
2. GÜLLÜ, Nuray (1994). “Sessiz Ev Üzerine Bir Metindilbilim Çalışması”, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun.

3. KARAHAN, Hülya (1998). “Yabancı Dil Öğretimindeki Metin Kullanımına İlişkin Metindilbilimsel Çözüm ve Öneriler”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
4. GÜLTEKİN, Nilüfer (2000). “Metin Oluşum Sürecinde Gönderimsel Bağdaşıklığın Değeri”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
5. ÇELTEK, Aytaç (2003). “Türkçe Sözlü Söylem Yapısı ve Art Gönderim”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
6. TÜRKAN, Bilge (2005). “Türkçe Bilimsel Metinlerde Belirginlik ve Gönderimsel Bağdaşlık: Merkezleme Kuramı Çerçevesinde Bir Yaklaşım”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
7. BAHTİYAROĞLU, Alper (2006). “Ahmet Mithat Efendi’nin Tiyatrolarında Metindilbilimsel Görünümler”, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kars.
8. DEMİR, Tazegül (2006). “Peyami Safa’nın Yalnızız Adlı Romanının Metindilbilimsel Çözümlemesi”, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kars.
9. GÜVENDİR, Emre (2006). “İkinci Dil Ediniminde Metindilbilim Çözümlemesi”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, Edirne.
10. KOÇBAŞ, Dilara (2006). “Türkçede Kompozisyon Yazımı: Bağdaşıklık ve Bağlılığa Retorik Yaklaşım”, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
11. DEMİR, Sezgin (2008). “İlköğretim 6, 7 ve 8. Sınıflar Türkçe Ders Kitaplarındaki Öykülerin Metindilbilimsel Yöntemlerle İncelenmesi ve Bu Metinlerin Öğrencilerin Anlama Düzeylerine Etkisi (Malatya İli Örneği)”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ.
12. ERDAĞI, Sema (2008). “Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun ‘Yaban’ Adlı Romanının Metindilbilimsel Çözümlemesi”, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kars.
13. KALAFAT, Şermin (2009). “Çoktan Seçmeli Sınav Sistematiğinin Metindilbilimsel Çözümlemesi”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Edirne.
14. AKYAY, Esin (2010). “Metindilbilim Ölçütleri ve Çeviri Edimi: Çeviri Derslerinde Örnek Bir Uygulama”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Edirne.

15. HEPPINAR, Gülay (2011). “Almanca ve Türkçede Metin Türü Olarak Ölüm İlanı Metindilbilimsel Bir İnceleme”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
16. ÖZGÜDER, Birsen (2011). “Türkçe ve Almancada Düğün Davetiyeleri Üzerine Metindilbilimsel ve Kültürlerarası Bir Çalışma”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
17. BAKAN, Hande (2012). “Yabancılara Türkçe Öğretiminde Metindilbilimsel Ölçütler Çerçevesinde Bir Sadeleştirme Denemesi: Sait Faik Abasıyanık, Meserret Otel”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
18. ÇOBAN, Abdullah (2012). “İlköğretim 7. Sınıf Öğrencilerinin Oluşturdukları Öyküleyici Metinlerin Bağdaşıklık ve Tutarlılık Ölçütlerine Göre Değerlendirilmesi”, Erciyes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.
19. ÖZKAN, Fatma (2012). “Yabancı Dil Öğrencilerin Yazma Becerilerinin Metindilbilim Yoluyla Geliştirilmesi”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Edirne.
20. YILMAZ, Ömer (2012). “11. Sınıf Öğrencilerine Ait Öyküleyici Metinlerin Bağdaşıklık ve Tutarlılık Açısından İncelenmesi, Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak.
21. GÜZELHAN, Semiha (2013). “Metindilbilim ve Heinrich Böll’ün Mein Trauriges Gesicht Adlı Kısa Öyküsünün Metindilbilimsel İncelenmesi”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
22. DEMİRCİ, Songül (2014). “El-Ferecü Ba’de’s-Şidde’nin Metindilbilimsel Yapısı”, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Van.
23. NACAĞ, Neriman (2014). “Christa Wolf’un Cassandra Adlı Hikâyesinin Metindilbilimsel Açısından İncelenmesi”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
24. ÇETİN, Mustafa (2015). “Çocukların Sözel Metinlerinde Tutarlılık, Bağdaşıklık ve Tümce Özelliklerinin İncelenmesi”, Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Antalya.
25. EROĞLU, Safa (2015). “Metindilbilimsel Ölçütler Çerçevesinde Ömer Seyfettin’in “Üç Nasihat” Hikâyesinin Yabancılara Türkçe Öğretimi İçin Sadeleştirme Denemesi”, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

26. KEKEVİ, İbrahim (2015). “Erenlerin Bağından Adlı Mensur Şiir Metni Üzerine Metindilbilimsel İnceleme”, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Denizli.
27. ZÜLFÜKAROĞLU, Elif (2016). “Türkçe Öğretmeni Adaylarının Öyküleyici Metinlerinde Tutarlılık, Bağdaşıklık ve Metin Elementleri: Mersin Üniversitesi Örneği”, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Mersin.
28. EKEN, Eda (2018). “Mirze Elekber Sabir’in Hophopname Eserinde Bağdaşıklık”, Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ardahan.
29. GÜRGÜN, Hasan (2018). “Göktürk Yazısıyla Oluşturulmuş Uygur Kağanlığı Yazıtlarının Metindilbilimsel İncelemesi”, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Van.
30. GÖZLET, Davut (2018). “İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Metinlerin Bağdaşıklık ve Tutarlılık Özellikleri”, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir.
31. İPEK, Melike Erdem (2018). “Yabancılara Türkçe Öğretiminde Metindilbilimsel Ölçütler Çerçevesinde Mustafa Kutlu’nun Ya Tahammül Ya Sefer İsimli Hikâyesinin Sadeleştirilmesi”, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
32. KALA, Hatice (2018). “Ömer Seyfettin’in Hikâyelerinde Metindilbilimsel Bağdaşıklık”, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ağrı.
33. MISIRLI, Gökçe (2018). “Yabancı Dil Öğrenen Öğrencilerin Yazılı Metinlerinde Bağdaşıklık Bağıntısı Görünümleri: Bir Durum Çalışması Örneği”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
34. AKSU, Süleyman (2019). “Tarık Buğra’nın Hikâyelerinde Bağdaşıklık”, Girne Amerikan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Girne.
35. BAŞUSTA, Kasım Caner (2019). “Okuma Eğitiminde Metindilbilimin Kullanımı”, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Afyon.
36. ÇELİK, Özlem (2019). “Almanca ve Türkçe Masal Örnekleri Üzerine Metindilbilimsel Bir İnceleme”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
37. GENÇ, Şerife (2019). “Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarındaki Okuma Etkinliklerinin Okuma Eğitimi Yeterliği Bağlamında Metindilbilimsel Analizi”, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

38. ODACI, Selin (2019). “Sözcüksel Bağdaşıklığın Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğrenenlerin Yazılı Anlatımlarında İncelenmesi”, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

39. ÖZEN, Faruk (2019). “Metindilbilimi Açısından Sabahattin Ali’nin Kürk Mantolu Madonna Adlı Romanının İncelenmesi”, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Karabük.

40. ÖZKIR, Gizem (2019). “Sait Faik Abasıyanık’ın Semaver Adlı Hikâye Kitabının Metindilbilimsel Tahlili”, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Manisa.

41. DEMİR, İrem Nur (2020). “Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi İçin Seviyelendirilmiş Kurmaca Metinlerin Metindilbilimsel Açından İncelenmesi”, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale.

42. GÖZAY, Özge (2020). “Sabahattin Ali’nin Portakal Adlı Öyküsünde Bağdaşıklığı Sağlayan Görünümler”, Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Mersin.

43. ÖZTÜRK, Funda (2020). “Murathan Mungan’ın Kibrit Çöpleri-Takribi ve Vasati Kıpkısa Öyküler-Kitabından Kısa Öykülerle Metindilbilimsel Çözümleme Örnekleri”, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ordu.

44. TÜRKMEN, Polina (2020). “Daniil Hams’ın ‘Kocakarı’ Adlı Öyküsünün Metindilbilimsel Çözümlemesi”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

45. YÜKSEL, Ahmet (2020). “Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Mahur Beste Adlı Eserinde Bağdaşıklık”, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon.

46. ALAÇAM, Dilek (2021). “Mustafa Kutlu’nun ‘Beyhude Ömrüm’ Adlı Hikâyesinin Metindilbilimsel Açından Çözümlemesi”, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Karabük.

47. ALEMİN, Hatice (2021). “Hasan Ali Toptaş’ın ‘Kuşlar Yasına Gider’ Romanının Metindilbilim Açısından İncelenmesi”, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Karabük.

48. DUMAN, Esra (2021). “Türk Liselerinde Kullanılan İngilizce Ders Kitaplarının Okunabilirliği ve Metinselliği Üzerine Metindilbilimsel Bir Çözümleme”, Mersin University Institute Of Social Sciences, Master’s Thesis, Mersin.

49. TAŞDEMİR, Volkan (2021). “Mehmet Rauf’un “Eylül” Adlı Romanında Metindilbilimsel Görünümler”, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kars.

50. TUĞRUL, Fatma (2021). “Yabancılara Türkçe Öğretiminde Metindilbilimsel Ölçütler Çerçevesinde Refik Halit Karay’ın ‘Şeftali Bahçeleri’ Adlı Hikâyesinin A1-A2 Düzeyine Göre Sadeleştirilmesi”, Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kilis.

51. TÜKENMEZ, Rabia (2021). “Orhan Pamuk’un Kırmızı Saçlı Kadın Adlı Romanının Metindilbilimsel Çözümlemesi”, Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Siirt.

52. URAL, Nihal (2021). “Christian Peitz’in Marchen aus Lugabugien Adlı Kitabı Örneğinde Modern Sanat Masallarının Metindilbilimsel Analizi”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Edirne.

53. ATEŞ, Rabina Nur (2023). “Yabancılara Türkçe Öğretiminde Hikâye Edici Metinlerin Bağlıklık ve Tutarlılıkların Okuduğunu Anlamaya, Okuma Tutumuna ve Okuma Hızına Etkisi”, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

54. BELENKÖYLÜ, Fatma (2023). “İrk Bitig ve Körüm Bitig Fal Kitaplarının Metindilbilimsel Yapısı”, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Denizli.

55. KELEŞ, İrem (2023). “Sabahattin Ali’nin “Değirmen” Hikâyesinin Metindilbilimsel Ölçütler Çerçevesinde Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğrenen B1 Düzeyindeki Öğrenciler İçin Uyarlanması”, Bartın Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bartın.

56. ÖNCEL, Yunus Alperen (2023). “7. Sınıf Türkçe Ders Kitabının Bağlıklık ve Tutarlılık Açısından İncelemesi”, Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa.

2.2. Doktora Tezleri

1. UZUN, Leyla Subaşı (1992). “Köktürk Metinleri Üzerine Bir Metindilbilimsel Çalışma”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.

2. AKÇATAŞ, Ahmet (2001). “Dokuzuncu Hariciye Koğuşu Romanı Üzerine Bir Metindilbilim İncelemesi”, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Denizli.

3. COŞKUN, Eyyüp (2005). “İlköğretim Öğrencilerinin Öyküleyici Anlatımlarında Bağdaşıklı, Tutarlılık ve Metin Elementleri”, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

4. ÇELTEK, Aytaç (2008). “Türkçede Boş Art Gönderimin Söylem-Edimbilimsel İşlevleri”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir.
5. DİLİDÜZGÜN, Şükran (2008). “Türkçe Öğretiminde Metindilbilimsel Bağlamda Uygulamalı Bir Yaklaşım”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.
6. PARLAK, Hatice (2009). “Kutadgu Bilig’in Metindilbilimsel Yapısı”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.
7. LÜLECİ, Murat (2010). “Yeni Bir Disiplin Olarak Metindilbilim ve Türk Edebiyatına Metindilbilimsel Bir Yaklaşım”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.
8. BALYEMEZ, Sedat (2011). “Dede Korkut Hikâyelerinin Metindilbilimsel Yapısı”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.
9. CAN, Remzi (2012). “Ortaöğretim Öğrencilerinin Yazılı Anlatımlarında Paragraf Düzeyinde Bağdaşıklık ve Tutarlılık”, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
10. DURUKAN, Sami Oktay (2014). “Arapça Öğretiminde Metindilbilim Ölçütleri Işığında Metin İncelemesi Sa’dallah Venus’un Tiyatro Eserleri Üzerinde Bir Uygulama”, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.
11. KAN, Mustafa Onur (2014). “Sözbilimsel Yapı Temelli Bir Metindilbilim Çözümlemesi: Türkçe Eğitim Alanındaki Yüksek Lisans Tezlerinin Sözbilimsel Yapı Özellikleri”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.
12. TORUSDAĞ, Gülşen (2015). “Memduh Şevket Esenal’ın Öykülerine Metindilbilimsel Bir Yaklaşım”, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Van.
13. UZUN, Muzaffer (2016). “Nazan Bekiroğlu’nun “Nar Ağacı” Adlı Romanında Bağdaşıklık ve Bağdaşıklık Ekseninde Bir Söz Varlığı Çözümlemesi”, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Trabzon.
14. KURT, Necip Fazıl (2018). “Tercüme-i Divan-ı Ahmed-i Yesevi’nin Metindilbilim Açısından İncelenmesi”, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.
15. ERCAN GÜVEN, Aliye Nur (2019). “Üniversitelerin Dil Öğretim Merkezlerinde Türkçe Öğrenen Yabancıların Yazılı Anlatımlarının Bağdaşıklık ve Tutarlılık Düzeylerinin İncelenmesi”, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya.

16. JANG, Juyeong (2020). “Eski Uygurca Zaman Kategorisinin Metindilbilim Açısından İncelenmesi: İyi ve Kötü Prens Öyküsü Örneği”, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.

2.3. Bilimsel Dergilerde Yayımlanan Makaleler

1. KÜLEBİ, Oya (1990). Türkçede Eksilti Tümceleri, *Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (7).

2. KEÇİK, İlknur (1992). İlkokul Öğrencilerinin Özet ve Hatırlama Metinlerinde Bağdaşıklık Sorunları, *Dilbilim Araştırmaları*.

3. ORALIŞ, Meral ve ÖZİL, Şeyda (1992). Metindilbilimsel Yaklaşımla Yazınsal Bir Metni Çözümleme Denemesi, *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 7.

4. PAKKAN, Gülsev (1992). Türkçe Kısa Hikâyelere Metindilbilim Açısından Bir Bakış, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 3, Ankara.

5. BOZTAŞ, İsmail (1994). Metindilbilim Açısından Şiir, *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 5.

6. RUHİ, Şükriye (1994). İlköğretim Öğrenci Kompozisyonlarındaki Bağdaşıklık Sorunları, *Çağdaş Türk Dili*.

7. ÖZMEN, Mehmet (1996). Bir Eksilteli Cümle Tipi Üzerine, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(4).

8. KAYA, Nesrin (2002). Boğaç Han Destanı'nın Metindilbilimsel Yaklaşımla Çözümlemesi, *Türk Dili*, 607.

9. ÖZKAN, Bülent (2004). Metindilbilimi, Metindilbilimsel Bağdaşıklık ve Haldun Taner'in “Onikiye Bir Var” Adlı Öyküsünde Metindilbilimsel Bağdaşıklık Görünümleri, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13/1.

10. AŞKIN BALCI, Hülya (2006). Metindilbilim Açısından Bir Çözümleme, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 21.

11. ÇIKRIKÇI, Sevim Sevgi (2007). Metindilbilimin Temel Kavramlarının Anadili Öğretimi Süreci Açısından Değerlendirilmesi, *Dil Dergisi*, Sayı: 138.

12. ELYILDIRIM, Selma (2008). Ömer Seyfettin'in Öykülerinde Art Gönderim Kullanımı, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 36.

13. KARATAŞ, Yusuf (2008). Metin Bağdaşıklığı Açısından Arapçada Gönderim Olgusu, *Usul*, 9.

14. BAKIRLI, Özge Can (2009). Metin Bağdaşıklığında Sözcüksel Yineleme: Bir Uygulama Çalışması, *Dil ve Yaratıcılık*, Sayı: 5.
15. DUMAN, Asiye (2009). Metindilbilimi Açısından Hacı Bektaş Veli'nin Şiirleri, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Derneği Dergisi*, 51.
16. BALLYEMEZ, Sedat (2010). Bağdaşıklık ve Dede Korkut Hikâyelerinde Bağdaşıklık Görünümleri, *Turkish Studies*, 5(4).
17. BÖLÜKBAŞ, Fatih (2010). Metindilbilimsel Çözümleme: Muzaffer İzgü'nün Yedi Uygurlar Öyküsü, *Folklor/Edebiyat*, Sayı: 63.
18. DEMİR, Sezgin ve SİNAN, Ahmet Turan (2010). İlköğretim 6, 7 ve 8. Sınıflar Türkçe Ders Kitaplarındaki Öykülerin Metindilbilimsel Yöntemler Işığında Değerlendirilmesi, *Turkish Studies*, 897.
19. KARATAY, Halit (2010). Bağdaşıklık Araçlarını Kullanma Düzeyi İle Tutarlı Metin Yazma Arasındaki İlişki, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(13).
20. ÖGEYİK, Muhlise Coşkun (2010). Metindilbilim Ölçütleriyle Yabancı Dil Sınavlarının Değerlendirilmesi: ÜDS Sınavlardan Örnek Bir Betimleme Çalışması, *Milli Eğitim Dergisi*, Sayı: 186.
21. PARLAK, Hatice (2010). Artgönderim Unsurlarından Gönderge Yinelemesinin Kutadgu Bilig'deki Kahramanlar Açısından Değerlendirilmesi, *Dil Araştırmaları*, 7(7).
22. YILMAZ, Engin ve TOPAL, Zehra (2010). Türkçe Öğretiminde Metindilbilimsel Çözümleme Yönteminin Uygulanması, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, XXVII.
23. COŞKUN, Eyyüp (2011). Türk ve Göçmen Öğrencilerin Yazılı Anlatımlarında Metin Bağdaşıklığı, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11(2).
24. DEMİRBOĞAN, Burcu (2011). Metindilbilim ve Türkçe: Dilbilim, *İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2.
25. ERSOY, Asu (2011). Mahmut Kaplan'ın Görüntünün Ötesi Adlı Hikâyesi Üzerine Metindilbilim Açısından Bir Yaklaşım, *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 2.
26. ÜLPER, Hakan (2011). Öğrenci Metinlerinin Tutarlılık Ölçütleri Bağlamında Değerlendirilmesi, *Turkish Studies*, 6(4).
27. AYDIN, İlker (2012). İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabının Duygular Temasında Yer Alan Okuma Metinlerine Metindilbilimsel Bir Yaklaşım, *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7(3).

28. ERUZ, Sakine (2012). Metindilbilim ve Türkçe, *Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Sayı: 17.
29. ŞENÖZ, Canan Ayata (2012). Metindilbilim ve Yabancı Dil Olarak Almanca Öğretimi, *Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Sayı: 8.
30. DİLİDÜZGÜN, Şükran (2013). Yeni Eleştiri Bağlamında Metindilbilimsel Çözümlerle Cevat Şakir'i Anlamak, *Electronic Turkish Studies*, 8(13).
31. GÖKÇE, Bekir (2013). Kanıtlayıcı Metinlerin Metin Dil Bilimi Açısından Çözümlemesi: "Bilgisayar Yalnızlığı" Örneği, *International Journal of Languages Education and Teaching*, 1(1).
32. GÜMÜŞATAM, Gürkan (2013). Kıbrıs Türkleri'nin Eşkîyalık Destanı Hasan Bulliler'in Metindilbilimsel Tutarlılık ve Bağdaşıklık Görünümleri, *Electronic Turkish Studies*, 8(13).
33. GÜMÜŞATAM, Gürkan (2013). Eksiltim (Ellipsiz) ve Türkçede Eksiltim Türleri, *Turkish Studies*, 8(1).
34. KAHYA, Hayrullah (2013). Hive Hanı Muhammed Rahim Bahadır'un (1806-1825) 1809 Tarihli Bir Tarhanlık Yarığının Üslubu ve Metindilbilimsel Yapısı, *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2).
35. KEKLİK, Saadettin ve YILMAZ, Ömer (2013). 11. Sınıf Öğrencilerine Ait Öyküleyici Metinleri Bağdaşıklık ve Tutarlılık Açısından İncelenmesi, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(4).
36. ÖLKER, Perihan ve AKTAŞ, Tuğba (2013). Tanzimat Fermanının Metindilbilimsel Çözümlemesi, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 13(2).
37. TORUSDAĞ, Gülşen (2013). Metindilbilime Genel Bir Bakış ve Metindilbilimsel Bir Çözümleme Örneği Olarak Ömer Seyfettin'in "İlk Cinayet'i", *Yüzyüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 24.
38. CAN, Remzi (2014). Ortaöğretim Öğrencilerinin Bağdaşıklık Araçlarını İşlevlerine Göre Yazılı Anlatımlarında Kullanma Becerileri, *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(2).
39. GÖKÇE, Bekir (2014). Reşat Nuri Güntekin'in Aşk Mektupları Adlı Öyküsüne Metindilbilimsel Bir Yaklaşım, *Electronic Turkish Studies*, 9(3).
40. GÜVEN, Ahmet Zeki (2014). Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Bağdaşıklık ve Tutarlılık, *International Journal of Language Academy*, 2(4).

41. KARAHANCI, İbrahim (2014). Şarkı Sözlerinden Hareketle Dilde Bağdaşıklık Sorunları, *Turkish Studies*, 9(9).
42. KARTAL, Hülya ve BOZKURT, Metin (2014). Okuma-Yazma Öğreniyorum Ders Kitabında Yer Alan Metinlerin Bağdaşıklık ve Bağdaşıklık Yönünden İncelenmesi, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(18).
43. KURTUL, Kamil (2014). Metindilbilimin Çeviri Öğretimine Yansımaları, *Dil Dergisi*, Sayı: 163.
44. OTAN, Ozan (2014). Metinsel Bağdaşıklığın Sağlanmasında Sözcüksel Bağdaşıklığın Rolü, *International Journal of Language Academy*, 2.
45. SEÇKİN, Pelin (2014). Bağdaşıklık ve Tutarlılık Bakımından Lise ve Üniversite Öğrencilerinin Yazılı Anlatım Becerileri, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 3(1).
46. TOSUN, İbrahim (2014). Sait Faik'in "Sinağrit Baba" Adlı Öyküsüne Metindilbilimsel Bir Yaklaşım, *Electronic Turkish Studies*, 9(3).
47. BİÇER, Nurşat ve ÇOBAN, İsmail (2015). Yabancılara Türkçe Öğretimi Ders Kitaplarındaki Öyküleyici Metinlerin Tutarlılık Düzeylerinin Değerlendirilmesi, *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 4.
48. ÇELEBİ, Sefa ve GÖKÇE, Bekir (2015). Türkçe Öğretmeni Adaylarının İkna Edici Konuşmalarında Bağdaşıklık ve Tutarlılık, *International Journal of Language Academy*, 3(4).
49. ÇOBAN, Abdullah ve KARADÜZ, Adnan (2015). 7. Sınıf Öğrencilerin Öyküleyici Metinlerinin Bağdaşıklık ve Tutarlılık Ölçütlerine Göre Değerlendirilmesi, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(19).
50. GÜL, Meltem (2015). Sait Faik Abasıyanık'ın Semaver Adlı Hikâyesinde Metindilbilimsel Bağdaşıklık Görünümleri, *Journal Of Academic Social Science Studies*, Sayı: 31.
51. KARADENİZ, Abdulkerim (2015). Metindilbilim Temelli Metin Çözümlemesinin Bağdaşıklık Araçlarını Kullanma ve Tutarlı Metin Oluşturma Becerilerine Etkisi, *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(1).
52. YILDIZ ÇINTAŞ, Derya (2015). 8. Sınıf Öğrencilerinin Sözlü Anlatımlarında Bağdaşıklık Kullanımları, *International Journal of Human Sciences*, 12(2).
53. ÇOBAN, Abdullah ve KARADÜZ, Adnan (2016). Türkçe Öğretmen Adaylarının Metinlerinde Tutarlılık, *Uluslararası Türkçe Eğitimi ve Öğretimi Dergisi*, 1(1).

54. DEMİRDÖVEN, Gökhan Haldun (2016). Memduh Şevket Esendal'ın "Mendil Altında" Hikâyesi Üzerine Metin Dil Bilimsel Bir İnceleme, *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(11).
55. GÜRGÜN, Hasan (2016). Metindilbilimsel Yöntem İle Çözömlenen Sait Faik'in Dölger Balığın Ölümü'nde İnsanın Doğaya Tahakkümü ve Ötekileştirilmesi, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5(4).
56. KALSIN, Şirvan (2016). Bağdaşıklık ve Kutadgu Bilig'de Sözcük Bağdaşıklığı, *Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Edebiyat Dergisi*, Cilt: 22, Sayı: 88.
57. LÜLECİ, Murat (2016). Edebi Metinlerde Bağdaşıklık ve Tutarlılık: "Sisler Bulvarı", "Tutunamayanlar" ve "Müthiş Bir Tren" Örneğinde Türk Edebiyatına Metindilbilimsel Bir Yaklaşım, *Turkish Studies*, 11(4).
58. SEFER, Hasan (2016). Metindilbilimsel Bir Çözömleme: 12 Eylül 1980 Darbe Bildirisi, *HUMANITAS Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(8).
59. UYSAL, Başak ve ATMACA, Çağla (2016). Üniversite Sloganlarının Bağdaşıklık Açısından İncelenmesi, *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 4(4).
60. AŞKIN BALCI, Hülya (2017). İnternetteki Metinlerin Özellikleri ve Metindilbilim, *Electronic Turkish Studies*, 12(7).
61. KILIÇ, İlknur (2017). Mustafa Balbay'ın Seçilen Makalelerinin Metindilbilim Açısından Bir Çözömlemesi, *Sakarya University Journal of Education*, 7(1).
62. MELANLIOĞLU, Deniz (2017). Leh Öğrencilerinin Türkçe Yazılı Anlatımlarının Tutarlılık Ölçütleri Bağlamında Değerlendirilmesi, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten*.
63. POLAT, Adem (2017). Lala Müldür'ün Kenan İllerinde Bir Adam Şiiri Üzerine Metindilbilim Açısından Bir Okuma Denemesi, *Journal of World of Turks/Zeitschrift für die Welt der Tüken*, 9(3).
64. TARAKÇI, Gülsüm (2017). Metindilbilimsel Yaklaşımla Mustafa Kutlu'nun Red Cephesi Adlı Hikâyesi Üzerine Bir İnceleme, *Journal of Turkish Studies*.
65. ÜÇKARAKAYA, Nuray (2017). Ali Ekrem Bolayır'ın Nazariyat-ı Edebiyye Dersleri Adlı Kitabının Cümleler Bölümünün Bağdaşıklık ve Tutarlılık Açısından Değerlendirilmesi, *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 5(4).
66. ARAMAK, Kürşat (2018). Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimine Yönelik Hazırlanan Temel Seviye Ders Kitaplarındaki Karşılıklı Konuşma Metinlerinin Tutarlılık Bağlamında İncelenmesi, *Uluslararası Türkoloji Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi*.

67. ÇİNİCİ, Ümmügülsüm ve ÖZBAY, Hüseyin (2018). Ali Akbaş'ın Gökte Ay Portakaldır Masalı Üzerine Metindilbilimsel Bir Çözümleme, *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(20).
68. ÇOLAK, Kübra (2018). Kısas-ı Enbiya'daki Hz. Musa Kıssası'nda Sözcüksel Bağdaşıklık, *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 1.
69. HÜSEYİNZADE, Aysel (2018). "Saatlerin Tıkırtısı" Hikâyesi Üzerine Metindilbilimsel Bir İnceleme, *Sakarya University of Journal of Education*, 8(4).
70. ÖZTÜRK, Bilge (2018). Tartışma Metinlerinde Dilbilgisel Bağdaşıklık Kullanımı, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 58(1).
71. TEKŞAN, Keziban (2018). Ferhunde Kalfa Hikâyesinde Bağdaşıklık ve Tutarlılık Görünümleri, *TEKE Dergisi*, 7(1).
72. TÜRK BEN, Tuncay (2018). Beşinci Sınıf Türkçe Ders Kitabı Metinlerinin Metinsellik Ölçütleri Açısından İncelenmesi, *İlköğretim, Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 6(4).
73. AKŞİT, Eyyüp (2019). Abdullah B. Revâha'nın Hz. Hamza'nın Şehadetine İlişkin Şiirinde Bağdaşıklık Ögeleri, *Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5(1).
74. EKŞİ, Pelin (2019). Metindilbilim Açısından Karşılaştırmalı Şiir İncelemesi Örneği: Nabi'nin Tahmisi ve Fuzuli'nin Gazeli, *International Journal of Language Academy*, 3(7).
75. GEDİK, Sadi (2019). Necip Fazıl Kısakürek'in Sakarya Türküsü Şiirinin Metin Dil Bilimsel Görünümü, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2).
76. GÜL, Meltem (2019). Sait Faik Abasıyanık'ın Semaver Adlı Hikâyesinde Metindilbilimsel Bağdaşıklık Görünümleri, *The Journal of Academic Social Science Studies*, 1(31).
77. ÖZDEN, Erkan (2019). Güneri Civaoglu'nun Köşe Yazılarında Bağdaşıkların Kullanımı: Metindilbilimsel Bir İnceleme, *Sakarya University Journal of Education*, Cilt: 9, Sayı: 3.
78. SARAR, Tülay Kuzu ve SOYTÜRK, Ekin (2019). Ortaöğretim Kompozisyon Yazma Çalışmalarının Metindilbilimin Metin Üretim Evreleri Açısından İncelenmesi, *Uluslararası Çocuk Edebiyatı ve Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 3(1).
79. ŞEREF, İzzet ve KARAGÖZ, Beytullah ve KAŞAVELİKOĞLU, Goncagül (2019). Bir Akademisyenin Çocuk Edebiyatına Katkısı: Yeşil Gözlü Kardan Adam'da Bağdaşıklılık, Bağdaşıklılık ve Üst Yapı Görünümleri, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 8(2).
80. UZUN, Muzaffer (2019). Atabetü'l-Hakâyık'ta Bağdaşıklık Unsurları, *Yeni Türkiye İlk Dönem Türkçe İslami Eserler Özel Sayısı II*, Sayı: 106.

81. USTA, Mustafa. Niyâzi-i Mısri'nin Bi-Haber Redifli Şiirinin Metindilbilimsel Yaklaşım ile İncelenmesi.
82. AKSU, Süleyman (2020). Bağdaşıklık Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi, *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 13.
83. ARMAĞAN, Sebahat (2020). Ömer Seyfettin'in Başını Vermeyen Şehit Hikâyesinde Sözlüksel Bağdaşıklık, *Hars Akademi Uluslararası Hakemli Kültür Sanat Mimarlık Dergisi*, 3(1).
84. İBİŞ, Mustafa (2020). Metin Dil Bilimi ve Ortaya Çıkışı, *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(2).
85. HİRİK, Seçil (2020). Türkçede Bağdaşıklık ve Bağdaşıklık Unsurları: Kürk Mantolu Madonna İncelemesi, *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(1).
86. KARADUMAN, Ruken ve İŞİMTEKİN, Soner (2020). Fuzuli'nin Bir Murabbasının Metindilbilimsel Açısından İncelenmesi, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Eğitim Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 4.
87. YILDIRIM, Onur (2020). Metindilbilimsel Bağdaşıklık ve Tutarlılık Temelinde Haldun Taner'in "Neden Sonra..."sı, *Journal of History School*.
88. BAKAN AKTAŞ, Hande (2021). Yabancı Dil Öğretiminde Geleneksel Metin Sadeleştirme Yaklaşımına Karşı Metindilbilimsel Sadeleştirme Önerisi: Bağdaşıklık ve Bağdaşıklık Kavramları, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1).
89. CİN ŞEKER, Zeynep (2021). Türkçe Öğretmeni Adaylarının Metindilbilim Dersine İlişkin Görüşleri, *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 9(4).
90. DEMİREL, Ezgi (2021). Karahanlı Türkçesi Eserlerinden "Atabetü'l-Hakayık"ın Metindilbilim Ölçütlerine Göre Değerlendirilmesi, *Söylem Filoloji Dergisi*, 6(1).
91. DİLEKÇİ, Atilla (2021). Metin Tutarlılığı Değerlendirme Çerçevesi Önerisi, *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 9(4).
92. ESKİMEN, Ayşe Derya (2021). Oğuz Atay'ın "Demiryolu Hikâyecileri-Bir Rüya" Öyküsünü Metindilbilimsel Bağdaşıklık ve Tutarlılık Görünümlerinden Hareketle İnceleme, *International Journal of Languages Education and Teaching*, 3(3).
93. ÖZDEMİR, Haydar (2021). Memduh Şevket Esendal'ın "Bu Yollar Uzar" Adlı Kısa Öyküsünün Metindilbilimsel Açısından İncelenmesi, *Rumeli'de Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*.

94. PARLAK KALKAN, Gülşah (2021). Metindilbilimsel Bir Çözümleme: Bağlaşıklık Unsurları Bakımından Rasim Özdenören'in Öyle Bir Gece Hikâyesi, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.
95. SARI, Fatih (2021). Metindilbilimsel Bir Analiz: Kalem Suresi'nde Eşdizimler, *Din ve Bilim – Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 4(2).
96. YILMAZ, Engin (2021). Ömer Seyfettin'in Yüksek Ökçeler Adlı Hikâyesi Üzerine Metindilbilimsel Bir İnceleme, *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 7(15).
97. YILMAZ, Engin (2021). Sabahattin Ali'nin "Kırlangıçlar" Hikâyesinin "Tutarlılık Görünümleri" Bakımından Çözümlemesi, *Disiplinler Arası Dil Araştırmaları Dergisi*, 3(3).
98. ALAN, Nazmi (2022). Vesiletü'n-Necât'ta Bağımsız Gönderim Ögeleri, *Disiplinler Arası Dil Araştırmaları*, 5(5).
99. BASATEMUR, Ahmet (2022). "Metindilbilim, Metinsel Bağlaşıklık ve Türkiye Türkçesinde Değiştirim" Adlı Eser Üzerine, *Disiplinler Arası Dil Araştırmaları Dergisi*, 5(5).
100. ÇETİN, Sadık Ahmet (2022). Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Sözlü Anlatımlarının Tutarlılık Açısından İncelenmesi, *TEKE Dergisi*, 11(2).
101. DEMİR, Erdal (2022). Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Bir Şehit Mezadı Adlı Öyküsünün Metindilbilim Açısından İncelenmesi, *JOSHAS*, 7(37).
102. KUYMA, Erol (2022). Bir Art Gönderim Ögesi Olarak Zamir ve İşaret Sıfatlarının Atabetü'l-Hakayık'taki Görünümleri, *TEKE Dergisi*, 11(1).
103. ÖZDEMİR, Abdullah Tahir (2022). Metindilbilimsel Bir Ölçüt Olan Bağlaşıklık Bakımından Su Kasidesi, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 10(33).
104. UYAR, Yunus Emre ve AYDIN, İlker (2022). 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki 'Erdemler' Temasında Yer Alan Etkinliklerin Metindilbilimsel Çözümleme Bağlamında Değerlendirilmesi, *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 1(13).
105. UZUN, Muzaffer (2022). Kısaltılmış Metinde Bir Tutarlılık Çözümlemesi: "Demiryolu Hikâyecileri-Bir Rüya Hikâyesi", *Tarih Okulu Dergisi*, 15(56).
106. AKIN, Cüneyt (2023). Cengiz Aytmatov'un Birinci Mugalim Adlı Eserine Metindilbilimsel Bir Yaklaşım Denemesi, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, Sayı: 55.
107. ÇAYIR, Elif Dilara (2023). Orhun Yazıtları'ndan Bilge Kağan Yazıtı'nın Kuzey Yüzünün Metindilbilimsel Açısından İncelenmesi, *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 8(1).
108. ERENOĞLU, Neşe (2023). Yeni Uygur Türkçesinde Bağlaşıklık Ögeleri: Süt Renglik Könglek "Beyaz Elbise" Örneği, *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 13.

109.GÖRE, Zehra ve ÖZKAN, Fatma Betül (2023). Ömer Seyfettin'in "Kaşığı" Hikâyesi Üzerine Metindilbilimsel Bir İnceleme, *International Journal of Language Academy*, 11(5).

110.GÜLER, Emine (2023). Cümcümenâme'de Gönderimsel Bağdaşıklık, *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 7(2).

111.KARADEMİR, Serap ve ÇETİN, İsmet (2023). Öğrencilerin Metin Dilbilim ve Metinsellik Ölçütlerine Yönelik Görüşleri Üzerine Bir Değerlendirme, *Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(2).

112.KIZILTEPE, Bekir (2023). Kültür Konulu Haber Metinleri Üzerine Metindilbilimsel Bir İnceleme, *Kocatepe Beşeri Bilimler Dergisi*, 2(2).

113.ÖKTEN, Celile Eren ve ÖZGÜR, Necla Bayraktar (2023). Türkçe Dersinin Yeni Öğrenme Ortamlarıyla Bütünleşmesine Metindilbilimsel Etkinliklerin Etkisi, *Turkish Studies*, 1(18).

114.SARIGÜL, Fesih ve ÇİFTÇİ, Selcen (2023). Refik Halit Karay'ın "Şeftali Bahçeleri" Adlı Hikâyesinin Metindilbilim Yönünden İncelenmesi, *International Social Sciences Studies Journal*, 9(58).

115. UZUN, Muzaffer (2023). Bir Metindilbilimsel Çözümleme: Yusuf Atılgan'ın "Tutku" Adlı Hikâyesinde Bağdaşıklık ve Tutarlılık, *TEKE Dergisi*, 12(3).

2.4. Bildiriler

1. DEMİRCAN, Ömer (1986). "Türkçede Bağlam İşlevleri ve Bağlayıcılar", *Türk Dilbilimi Konferansı Bildirileri*, İstanbul Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

2. UZUN, Leyla Subaşı (1990). "Türkçede Bazı Metinbilimsel Görünümler Üzerine", *IV. Dilbilim Kurultayı Bildirileri*, İstanbul Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

3. KARABAĞ, Seda ve İŞSEVER, Selçuk (1995). "Edinim Sürecinde Bağdaşıklık", *IX. Dilbilim Kurultayı*, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yayınları.

4. OKTAR, Lütfiye ve YAĞCIOĞLU, Semiramis (1996). "Türkçede Söylem Yapısı ve Artgönderim", *VIII. Uluslararası Türk Dilbilim Konferansı Bildirileri*, Ankara.

5. MUSAOĞLU, Mehman (2002). "Türkçenin İşlevsel Dilbilgisinin Sözdizimsel-Metindilbilimsel Düzeyinin Düzenlenmesi Üzerine", *V. Dünyada Türkçe Öğrenimi Sempozyum Bildirileri*.

6. YILMAZ, Engin ve JAHİÇ, Nadira (2005). "Vire Hikâyesi Üzerine Metindilbilimsel Bir İnceleme", *V. Uluslararası Dil, Yazın, Değişibilim Sempozyumu*, İstanbul.

7. YILMAZ, Engin (2005). "Karanfiller ve Domates Suyu Hikâyesine Metindilbilimsel Bir Yaklaşım", *Sait Faik Abasıyanık'ı Anma Günleri-Bildiriler*, Sakarya Üniversitesi Yayınları.

8. ŞENEL, Mustafa ve ERDAĞI, Selma (2008). “Ömer Seyfettin’in Pembe İncili Kaftan ve Diyet” Adlı Öykülerinin Metindilbilimsel Açıdan Çözümlemesi”, *II. Düünden Bugüne Ömer Seyfettin Sempozyumu*, Basılmamış Bildiri, Balıkesir.

9. KARATAŞ, Yusuf (2010). “Metindilbilim ve Yabancı Dil Olarak Arapça Öğretimi”, *Türkiye’de Yabancı Dil Eğitimi Ulusal Kongresi Bildiriler*, Çanakkale.

10. AYAZ, Eyüp Sertaç (2012). “Aytül Akal’ın Dilek Ağacı Masalı Üzerine Metindilbilimsel Bir Çözümleme”, *V. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Yaşayan Yazarlar Sempozyum Dizisi Çocuk ve Gençlik Edebiyatında Aytül Akal Sempozyumu*, Adana.

11. AKSU, Süleyman (2019). “Buhran Hikâyesindeki Eksilti Unsurları”, *ASEAD V. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu*, Antalya.

12. AKSU, Süleyman (2019). “Buhran Hikâyesindeki Gönderim Unsurları”, *5 th Eurasian Conference on Language and Social Sciences- ECLSS*, Antalya.

13. AKSU, Süleyman (2019). “Tarık Buğra’nın Oğlumuz Hikâyesindeki Bağdaşıklık Unsurları”, *I. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Sempozyumu*, Lefkoşa.

14. BAŞ, Bayram ve UCUZSATAR, Nil (2020). “Çocuk Edebiyatına Metindilbilimsel Bir Yaklaşım: Yaşar Kemal’in Kalemler’i”, *12. Uluslararası Türkçenin Eğitimi-Öğretimi Kurultayı 7*.

2.5. Kitaplar

1. OKTAR, Lütfiye (1993). *Metindilbilimsel Yaklaşımla Yazınsal Bir Metin Çözümleme Denemesi*, Dilbilim Araştırmaları, Hitit Yayınevi, Ankara.

2. UZUN, Leyla Subaşı (1995). *Orhun Yazıtlarının Metindilbilimsel Yapısı*, Simurg Yayınları, Ankara.

3. ZEYREK, Deniz (1995). *Metindilbilimin Çeviri Metni Oluşturma Sürecine Katkıları I*, Bengi Öner Yayınları.

4. GÜNAY, Doğan (2003). *Metin Bilgisi*, Multilingual, İstanbul.

5. ONURSAL, İrem (2003). *Türkçe Metinlerde Bağdaşıklık ve Tutarlılık*, Günümüz Dilbilim Çalışmaları, Multilingual, Dilbilim Dizisi, İstanbul.

6. AKBAYIR, Sıddık (2004). *Metin Bilgisi*, Deniz Kültür Yayınları, Ankara.

7. ŞENÖZ, Canan Ayata (2005). *Metindilbilim ve Türkçe*, Multilingual, İstanbul.

8. AKBAYIR, Sıddık (2007). *Cümle ve Metin Bilgisi*, Pegem Yayıncılık, Ankara.

9. AŞKIN BALCI, Hülya (2009). *Metindilbilime Kavramsal Açıdan Genel Bir Bakış*, Bizbize Yayınları, Ankara.

10. ŞENÖZ, Canan Ayata (2009). *Yazın Eleştirilerinin Metindilbilimsel Çözümlemesi-Orhan Pamuk'un Masumiyet Müzesi'ne Yönelik Bir Yazının İncelenmesi*, Heyamola Yayınları, İstanbul.
11. YAYLAGÜL, Özen (2010). *Ebvâbı Şifâ Metin Ddilbilimsel Bir İnceleme*, KÖKSAV, Ankara.
12. UZUN, Leyla Subaşı (2011). *Metindilbilim: Temel İlke ve Kavramlar*, Dilbilim II, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
13. AKTAŞ, Hasan (2012). *Celladına Gülümseyen Şair İsmet Özel: Metindilbilimsel Bir Çözümleme*, Yort Savul Yayınları, Edirne.
14. DİLİDÜZGÜN, Şükran (2017). *Metindilbilim ve Türkçe Öğretimi Uygulamalı Bir Yaklaşım*, Anı Yayıncılık, Ankara.
15. TORUSDAĞ, Gülşen ve AYDIN, İlker (2017). *Metindilbilim ve Örnek Metin Çözümlenmeleri*, Pegem Akademi, Ankara.
16. AŞKIN BALCI, Hülya (2018). *Metindilbilimin ABC'si*, Say Yayınları, İstanbul.
17. İŞİMTEKİN, Soner ve TORUSDAĞ, Gülşen (2018). *Furuğ Ferruhzâd Öyküleri Üzerine Metindilbilimsel Çözümleme*, Demavend Yayınları, İstanbul.
18. ÖZER, Zeynep Bağlan (Ed.) ve YAPICI, Fatih (Ed.) ve AKTAY, Şekip (Ed.) (2021). *Metindilbilim (Tarih-Kuram-Uygulama)*, Doğu Kitabevi, İstanbul.
19. SOMUCU, Melike (2021). *Süheyl ü Nevbahâr'ın Metin Dilbilimsel Yapısı*, Kriter Yayınları, İstanbul.
20. BOZKURT, Ferdi (2022). *Metindilbilim, Metinsel Bağdaşıklık ve Türkiye Türkçesinde Değişirir*, Kesit Yayınları, İstanbul.
21. YİĞİT, Hayrettin (2023). *Melikzâde Şehriyâr ve Erdevân Şâh Hikâyesinin Metindilbilim Çözümlemesi*, Akademisyen Kitabevi, Ankara.

2.6. Çeviri Kitaplar

1. WUNDERLICH, Dieter (1982). *Metindilbilim, Dilbilim Seçkisi* (Yayına Hazırlayan: Doğan Aksan; Çeviren: Emel Sözer), Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
2. DUK, T, A, V (2014). *Metindilbilim* (Çevirenler: Mehmet ve Sema Rifat), XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergibilim Kuramları: 2. Temel Metinler, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Sonuç

Metni esas alan bir dilbilim disiplini olan metindilbilim, 20.yüzyılda bir bilimsel alana dâhil edilmiş olarak algılansa da tarihçesi, F. Saussure tarafından yapılan dil çalışmaları

sayesinde dilbilim alanının ortaya çıkmasına kadar dayanmaktadır. Metni oluşturan dil unsurlarını bir bütün şeklinde inceleyen metindilbilim, cümlelerden hareketle metni tutarlılık, bağdaşıklık, gönderim açılarından ele alarak eseri, yapıtı oluşturan metni okuyucu tarafından anlaşılır kılmayı hedeflediği için eser üzerine uygulanacak önemli kavramlar arasında yer almaktadır.

Araştırmanın sonucunda elde edilen veriler doğrultusunda 2024 yılına kadar, Türkçe metindilbilim ve alt başlıkları konusunda, alfabetik sıra yerine yapılan çalışmaların günümüze seyrinin aktarılması maksadıyla tarih sıralaması gözetilmiş ve elli altı yüksek lisans tezi; on altı doktora tezi; yüz on beş bilimsel dergilerde yayımlanan makale; on dört bildiri; yirmi bir kitap; iki çeviri kitap bulunmuştur. Son zamanlarda oldukça rağbet edilen bir konu olan metindilbilim, bundan sonraki çalışmalara kaynak bakımından ışık tutması amacıyla daha önce ele alınmamış olmasından dolayı Türkçe metindilbilim bibliyografya çalışmasıyla, literatüre katkıda bulunması hedeflenmiştir. Metindilbilimin bir başlığı olan bağdaşıklık üzerine 2020 yılında Süleyman Aksu tarafından bir bibliyografya çalışması yapılmış ancak metindilbilim genel anlamıyla bir bibliyografya çalışmasına dâhil edilmemiştir.

Konu ve başlıkları bakımından her esere oldukça uygulanabilecek olan metindilbilimsel yaklaşımın, yapılan tarama çalışmasından hareketle yabancı yayın kaynakların bir çevirisinin bulunmaması, Türkiye’de Batı’daki metindilbilim çalışmalarının güncel bir şekilde takip edilmediği sonucunu doğurmaktadır. Sadece edebiyat ve dil sahasında değil hemen hemen çoğu saha alanında uygulanabilir olan metindilbilim konusunda, Türkçe kaynaklar bakımından iki yüz yirmi dört kaynak tespit edilmiştir.

Kaynakça

Aksan, Mustafa ve Aksan, Yeşim (1991). Metin Kavramı ve Tanımları, Dilbilim Araştırmaları, Ankara.

Aksu, Süleyman (2020). Bağdaşıklık Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi, Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 13.

Alaçam, Dilek (2021). Mustafa Kutlu’nun “Beyhude Ömrüm” Adlı Hikâyesinin Metindilbilimsel Açından Çözümlemesi, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Alemin, Hatice (2021). Hasan Ali Toptaş’ın Kuşlar Yasına Gider Adlı Romanının Metindilbilim Açısından İncelenmesi, Karabük Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

Dilidüzgün, Şükran (2008). Türkçe Öğretiminde Metindilbilimsel Bağlamda Uygulamalı Bir Yaklaşım, İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi.

Günay, Doğan (2007). Metin Bilgisi, Multilingual Yayınları, İstanbul.

Gürgün, Hasan (2016). Metindilbilimsel Yöntem İle Çözümlenen Sait Faik'in Dülger Balığının Ölümü'nde İnsanın Doğaya Tahakkümü ve Ötekileştirilmesi, Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 5(4).

Kuşçu, Nuray Küçükler ve Dilidüzgün, Şükran (2017). Metin Dilbilim ve Türkçe Öğretimi Uygulamalı Bir Yaklaşım, Anı Yayıncılık, Ankara, 2017, s. 26.

Parlak, Hatice (2009). Kutadgu Bilig'in Metindilbilimsel Yapısı, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.

Şenöz, Canan Ayata (2005). Metindilbilim ve Türkçe, Multilingual Yayınları, İstanbul.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/buefd>

Kitap İncelemesi /
Book Review

YIL: 2024
CİLT: 9
SAYI: 1

MAKALE BİLGİSİ

Gönderildiği Tarih: 24.04.2024

Kabul Tarihi: 28.05.2024

Yayımlanma Tarihi: 28.06.2024

ARTICLE INFO

Submitted date: 24.04.2024

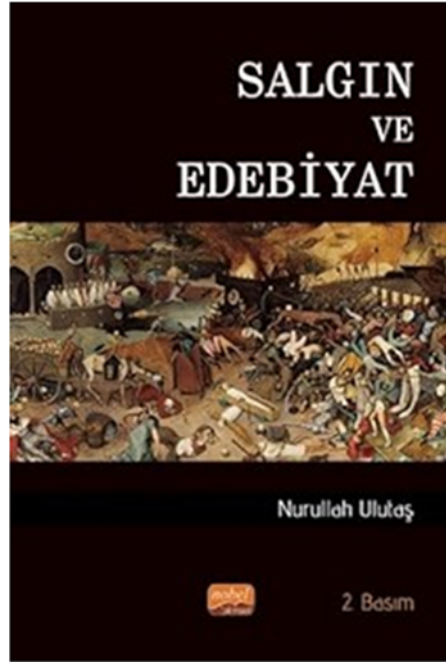
Accepted date: 28.05.2024

Published date: 28.06.2024

e-ISSN 2547-9865

Salgın ve Edebiyat*

Bilge Işık Ayber
Bitlis Eren Üniversitesi,
Yüksek Lisans Öğrencisi,
bilgeaybr@hotmail.com,
0009-0008-3428-0801

Salgınlar eski tarihlere dayanmakla birlikte günümüzü de fazlasıyla meşgul eden bir konu olma özelliğini taşımaktadır. 2019 yılında dünyayı etkisi altına alan Covid-19 hastalığı hayatın her alanında farklı yansımalarla kendini var etmiştir. İnsanlığın birkaç yılını derinden etkileyen bu hastalık politika, ekonomi, sosyoloji, sağlık gibi birçok alanda değişimlere sebep olmuştur. Nurullah Ulutaş da Covid-19 ile tekrar gündeme gelen salgın meselesinin edebiyat sahasına yansımalarını yazdığı bu eserinde mercek altına alır. Salgın ve Edebiyat kitabının içinde eser incelemelerinin yanı sıra psikoloji, sosyoloji, felsefe, ekonomi ve sağlık gibi disiplinlerarası kaynaklardan yararlanılarak analizler yapıldığını görmekteyiz. Nurullah Ulutaş, insanlık tarihini derinden etkileyen salgınları tespit ederek birçok yazarda bu salgınların nasıl bir etki bıraktığını derlemiş ve edebiyat alanına nitelikli bir eser kazandırmıştır. Yapıt, dil ve içerik yönünden edebiyatın her alanında çalışma yürüten akademisyen, araştırmacı ve öğrencilere yönelik olmakla birlikte konunun güncelliği açısından herkesin okumak isteyeceği bir eser olma özelliği taşır. Kitap; "Salgın- Edebiyat İlişkisi" ve "Romanlara Yansıyan Hastalıklar" ismini taşıyan iki bölümden oluşmaktadır. Bunun haricinde kitapta genel değerlendirmenin bulunduğu "Sonuç" bölümü, geniş taramaların yer aldığı "Kaynakça" bölümü, ilgililerin bakmak isteyeceği "Dizin" bölümü ve yazarın öz geçmişi yer almaktadır. Kitap, 514 sayfadan oluşmaktadır.

i Bu makalenin araştırma ve yayın süreci "Araştırma ve Yayın Etiğine" uygun şekilde yürütülmüştür.

* Nurullah Ulutaş, ISBN: 978-625-433-605-8, Nobel Yayınevi, Ankara, Ağustos 2022, 514 sayfa.

Ulutaş, çalışmasını yirmi sekiz eserle sınırlamış ve bunları on hastalık altında toplamıştır. Ayrıca yazar, salgın hastalıklara ek olarak yazarların aslında var olmayan distopik salgın kurgularına da yer vermiştir. “Romanlara Yansıyan Hastalıklar” bölümü toplamda on bir alt başlığa ayrılmıştır. Bunlar; “Veba”, “Kolera”, “Verem (Tüberküloz)”, “İspanyol Gribi”, “Tifo”, “Sıtma”, “Frengi”, “Shen Humması”, “İnsanı Canavara Dönüştüren Salgınlar”, “Körlük” ve “Salgın veya Adı Belli Olmayan Hastalıklar” şeklindedir. Bu çalışmada kitapta yer alan bölümler sırasıyla ele alınacaktır.

Ulutaş, kitabın “Sunuş” kısmında salgın hastalıkların geçmişinin insanlık tarihi kadar eski olduğunu vurgular ve 2019 yılıyla hayatımıza tekrardan giren salgın kavramını detaylandırır. Yazar eserinde, Salgınların toplumları her yönden etkilemesinden yola çıkarak salgın ve edebiyat arasındaki ilgiyi yakalamayı amaçlar. Kitabın “Giriş” bölümünde salgınların tarihsel süreçlerinden bahsedilir. Yazar, eski bir tıp tarihi kitabında geçen “Yeryüzünde insanlar yokken hastalıklar vardı (s. 2).” ibaresinden hareketle okuyuculara insanlık tarihindeki salgınlar hakkında geçmişten günümüze bir panorama sunar. Gagalı hekimlerden modern tıba kadar geline süreçte salgınların toplumsal olarak insanlığı nasıl etkilediği tek tek ele alınır. Salgın hastalıkların başlangıçları hakkındaki farklı teorilere yer veren Ulutaş, bu teorilerin insanların günlük hayat pratiklerini ne denli etkilediğini vurgular. Özellikle toplumların birbirlerini yazarın deyimiyle “günah keçisi” ilan etmeleri yani salgın hastalıklardan birbirlerini sorumlu tutmalarından doğan olaylar etkileyici bir şekilde aktarılır. Giriş bölümünün son kısmında şu an gündemimizde olan Covid-19 salgınının modern hayatta nasıl izler bıraktığı ve neleri değiştirdiğine değinilir. Geçmişte toplumların salgınlara karşı tutumu anlatılırken aynı zamanda bugünün toplumlarının salgın karşısında nasıl aksiyon aldıkları değerlendirilir. Ayrıca yazar salgın hastalıklardan bahsederken son derece anlaşılır bir dil kullanır. Sağlık alanının dışından bir okuyucu bile hastalıklar hakkında anlaşılır bilgiye ulaşabilir. Ulutaş, ileriki bölümlerde işleyeceği hastalıkları “Giriş” bölümünde detaylandırır ve hastalıkların tarihsel sürecini okuyucuya sunar. Böylelikle okuyucu ileride göreceği hastalıklar hakkında teorik bilgiye sahip olur. Verilen bilgilerin anlaşılır olması ve sayısal verilerle desteklenmesi bu bakımdan önemlidir.

“Salgın-Edebiyat İlişkisi” adlı birinci bölümde yazar, edebiyat ürünlerinin hayatı yansıtmaya misyonu yüklediklerinden bahsederek salgınların yarattığı sosyal, siyasal, ekonomik değişimlerin yazarları yazmaya ittiğini belirtir. Ulutaş’ın da belirttiği gibi yazarlar yaşadıkları çağın tanığıdır ve tarihte kendine yer bulmuş olaylar mutlaka eserlere yansır. “Hemen her kitlesel salgının romanı yazılır (s. 47).” diyerek salgınların yer aldığı eserlerden örnekler veren yazar, salgınların yazarlarda ne gibi etkiler bıraktığına ya da salgınları ne şekilde ele aldıklarına değinir.

İkinci bölüm “Romanlara Yansıyan Hastalıklar” adını taşır lakin Ulutaş’ın incelemeye değer gördüğü eserler arasında tiyatro türünden birkaç eser de bulunmaktadır. “Romanlara Yansıyan Hastalıklar” bölümü “Veba” alt bölümüyle başlar. “Veba” alt bölümü on bir eserin

incelemesini içerir. Bu eserler; Giovanni Boccacio- *Decameron*, Albert Camus- *Veba*, Jack Landon- *Kızıl Veba*, Daniel Defoe- *Veba Yılı Günlüğü*, Elçin İlyasoğlu Efendiyev- *Ölüm Hükmü*, Orhan Pamuk- *Beyaz Kale*, Orhan Pamuk- *Veba Geceleri*, Edgar Allan Poe- *Kızıl Ölüm Maskesi*, Andreas Frangias- *Veba*, Turgay Nar- *Can Ateşinde Kanatlar (Mevlana)* ve Turgay Nar- *Şehrazat'ın Oyunu* olarak sıralanır. Albert Camus'nün *Veba* adlı eserinden alınan “Bir vebalı olmak çok yorucudur. Vebalı olmamayı istemekse daha da yorucudur. İşte bu nedenle herkes yorgun gibi duruyor çünkü bugün herkes biraz vebalı (s. 51).” alıntısı *Veba* bölümünde okuyucuyu nelerin beklediği hakkında ipucu verir niteliktedir. *Veba* hastalığı en ölümcül hastalıklardan biridir ve insanlık tarihi veba hastalığı yüzünden çok büyük kayıplar vermiştir. Aynı zamanda Ulutaş'ın da belirttiği gibi veba bir hastalık olsa da insanlık tarihini çok yönlü etkilediğinden insanlar başlarına gelen başka kötü olayları da veba olarak tanımlamışlardır. Bu özelliğiyle veba, eserlere en çok yansıyan hastalıktır. Ulutaş, eser incelemelerine geçmeden önce veba hastalığı hakkında tarihsel bilgi verir ve bölüm bahsedilen roman incelemeleriyle devam eder.

“Kolera” alt bölümünde üç eser incelenir. Bu eserler; Gabriel Garcia Marquez- *Kolera Günlerinde Aşk*, Stephen King, *Mahşer (The Stand)*, Thomas Mann- *Venedik'te Ölüm* olarak sıralanır. Ulutaş'ın belirttiği gibi kolera, veba salgınından sonra ortaya çıkan ve çok sayıda insanın ölümüyle sonuçlanan bir hastalıktır. Eser incelemelerine geçmeden önce verilen tarihsel bilgide kolera hastalığının yayılımı ile ilgili bilgiler yer alır. Dünya edebiyatının en önemli yazarlarından biri olan Gabriel Garcia Marquez'in salgın günlerinde kaleme aldığı *Kolera Günlerinde Aşk* adlı eseri aşk ve salgın üzerine kurulu bir eserdir. Bu özelliğiyle ön plana çıkan roman Ulutaş tarafından detaylıca incelenir ve salgının hayatın her alanına etki ettiği bir kere daha ortaya konur. Stephen King'in *Mahşer* isimli romanı ise salgını iyilik ve kötülük üzerine temellendiren bir kurguya sahiptir. Ulutaş, bu eseri incelerken salgının toplumsal yansımalarını okuyucuya aktarır. Thomas Mann'ın *Venedik'te Ölüm* adlı eseri ise kolera salgınının insanların ölümlerine sebep olduğu bir dönemde yazılması bakımından önemlidir. Bir sanatçının iç çatışmaları ve çıkmazlarının salgınla harmanlandığı bu eserde bireyin iç dünyasına odaklanılır. Nurullah Ulutaş, kolera salgınına farklı yerlerden ele alan romanları derinlemesine inceleyerek okuyucuya kolera salgının toplumsal ve bireysel yansımalarını sunar.

“Verem (Tüberküloz)” adlı alt bölümde; Thomas Mann- *Büyülü Dağ*, Andre Gide- *Ahlaksız* ve James Joyce- *Ölümler* adlı eserlerin incelemelerine yer verilir. Verem hastalığı insanlık tarihinin en eski hastalıklarından biridir. Yıllar içinde romantizmle ilişkilendirilerek ön plana çıkartılan verem hastalığı Nurullah Ulutaş'ın deyiimiyle “aşk hastalığı (s. 272)” olarak nitelendirilir ve hem dünya edebiyatında hem de Türk edebiyatında kendine yer bulur. Verem hastalığı hakkında verilen bilgilerden sonra bölüm eser incelemeleriyle devam eder.

Nurullah Ulutaş, “İspanyol Gribi” alt bölümünde Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Hakk'a Sığındık (İşitilmedik Bir Vak'a)* adlı eserini merkeze alır. Grip hastalığı çıktıktan sonra pek fazla önemsenmese de hastalığın ciddiyeti daha sonraları anlaşılır. İspanyol gribi salgını da çok

sayıda insanın ölümüne yol açar. Ulutaş, Gürpınar’ın eserini inceleyerek İspanyol gribi salgınının bu topraklardaki yansımalarını ele alır.

“Tifo” alt bölümünde Archibald Joseph Cronin’in *Şahika* adlı eseri incelenir. Tifo, kirli içme suları ve hijyenik olmayan yaşam koşullarının bir sonucu olarak ortaya çıkan bir hastalıktır. Şahika romanı da bu hijyenik olmayan özellikleri taşıyan küçük bir kasabada doktorluk yapan idealist Doktor Andrew Manson üzerinde şekillenir. Eser sadece tifo salgınını işlemez birçok salgından bahseder. Ulutaş, tifo dışında kitapta yer alan salgınlara da bu bölümde yer verir.

Nurullah Ulutaş, hijyensiz yaşam koşulları sonucu ortaya çıkan bir diğer hastalık olan sıtma hastalığını “Sıtma” alt bölümünde Ivan Turgenyev’in *Arefe (Nakamune)* adlı eserini inceleyerek ele alır. Romanın İvan Turgenyev’in hayatından otobiyografik izler taşıdığını söyleyen yazar romanı aşk- hastalık ve idealizm çerçevesinde inceler.

“Frengi” alt bölümünde Thomas Mann’ın *Doktor Faustus* ve Henrik Ibsen’in *Hayaletler (Hortlaklar)* adlı eserleri incelenir. Ulutaş, bu bölümde frengi hastalığının tarihsel gelişimini detaylı bir şekilde inceler. Özellikle geçmiş ve modern zamanın bu hastalık temelinde karşılaştırılması bölümün etkisini artırır niteliktedir. Nurullah Ulutaş’ın, Thomas Mann’ın frengiye yakalanan bir sanatçının şeytanla anlaşma yapması üzerinde temellenen *Doktor Faustus* incelemesini sadece hastalık üzerine kurmaması aynı zamanda Mann’ın yazın evrenini detaylıca okuyucuya sunması oldukça bilgilendirici bir özellik taşır. Ibsen’in *Hayaletler* adlı eseri frengiyi daha farklı ele alır. Ulutaş’ın deyimiyle babasının günahlarının bedelini ödeyen bir çocuğun trajedisinin anlatıldığı eserde frenginin bulaşma yolunun tartışmalı oluşu yazarın hastalık hakkında değindiği önemli noktalardandır.

Yazar, “Shen Humması” alt bölümünde Ling Ma’nın *Salgın* adlı eserini inceler. Gerçek bir hastalık olmayan Shen humması romanda gerçekçi bir şekilde işlenmesi bakımından dikkat çekicidir. Ulutaş, Salgın’ın 2017 yılında yayımlandıktan 2 sene sonra Covid-19’un başlamasını işaret eder ve çeşitli karşılaştırmalar yaparak eseri inceler. Aynı zamanda gerçek salgınların eserlere yansıyan hali ile gerçek olmayan bir salgının kurgulanması değerlendirilir.

“İnsanı Canavara Dönüştüren Salgınlar” alt bölümünde Erin Bowman’ın *Salgın ve Onur Gürleyen*’in *Hastalık* adlı eserleri incelenir. Zamanın belli olmadığı belki de farklı dünyalarda geçen anlatılarda yaşanan deneyimleri irdeleyen Ulutaş, normal şartlarda uzak görünen ama hepimizin Covid-19 ile birlikte deneyimlediği yeni yaşam pratikleri üzerinde durur ve karşılaştırmalar yapar.

Nurullah Ulutaş, “Körlük” alt bölümünde Jose Saramago’nun *Körlük* adlı eserini detaylı olarak inceler. İnsanların aniden görme yetilerini kaybetmesiyle başlayan körlük salgınını temel alan eser Saramago’nun en dikkat çeken eseridir. Ulutaş’ın, Saramago’nun bir söyleşisinden aldığı alıntıya göre Saramago, *Körlük* eserini yazmaya karar vermesinden şöyle bahseder; “Bir restorandaydım, siparişimin gelmesini bekliyordum. Tam o anda birden aklıma bir düşünce

geldi: Ya hepimiz kör olsaydık? Kendi soruma kendim cevap verecek olursam aslında hepimiz körüz. İşte bu noktayı romanın embriyosu (s. 404)”. Bundan hareketle romanın sadece bir salgını anlatmadığı açıktır. Vicdan, ahlak, devlet ve toplum gibi konular körlük metaforu altında sorgulanır. Özellikle insani değerlerin yitimini ve toplumsal kaosun yol açtığı sorunları bir distopyanın içinde kurgulanmasına rağmen tüm gerçekliğiyle anlatır. Nurullah Ulutaş, değinilen tüm konuları tek tek detaylandırarak okuyucuya *Körlük*’ün alt metinlerini anlama imkânı sunar.

“Romanlara Yansıyan Hastalılar” bölümünün son alt bölümü “Salgın veya Adı Belli Olmayan Hastalıklar”dır. Bu bölümde incelenen eserler; Reşat Nuri Güntekin’in *Salgın ve Kan Davası*, Henry James’in *Güvercinin Kanatları* adlı eserleridir. Ulutaş, bu bölümde isimleri belirtilmeyen hastalıkların üzerine kurgulanan romanları salgın konusu etrafında değerlendirir.

Covid-19 salgınının başlamasıyla birlikte salgın konusunun hayatımızın ana konularından biri haline geldiği görülmektedir. Nurullah Ulutaş’ın kaleme aldığı *Salgın ve Edebiyat* eseri de bu ana konu ekseninde şekillenir. Bu eserde salgınların insanlık tarihini derinden etkilemesi Nurullah Ulutaş’ı salgın ve edebiyat ilişkisini araştırmaya iten sebep olduğu görülür. Kitapta incelenen eserler sadece salgın yönünde incelenmez konulara farklı pencerelerden de bakarak okuyucuya geniş bir okuma deneyimi sağlar. Yazarın deyimiyle insanlık tarihi kadar eski olan hastalıklar detaylandırılarak okuyucunun hastalıklar hakkında önbilgiye sahip olması sağlanır. Bu durum aynı zamanda eserin disiplinler arası okumaya uygunluğunu da gösterir.

Toplumların salgınlar karşısında verdikleri tepkilerin ve devletlerin salgın zamanlarında uyguladığı politikaların değerlendirilmesi ve karşılaştırılması Ulutaş’ın sosyolojik incelemelerinin ışığında okuyucuya sunulur. İnsanın yaşama dürtüsünün yüksekliği, yönetim krizleri ve kaoslar üzerine kurgulanan eserlerin çoğu gerçek salgınları anlatsa da gerçek hayatta tıbben mümkün olmayan salgınların da kurgulandığı görülür. Ulutaş, bu eserleri de incelemesine dâhil ederek toplumların gerçek salgınlar karşısındaki tutumlarıyla karşılaştırır.

Nurullah Ulutaş’ın on hastalığı yirmi sekiz edebi eser üstünde değerlendirerek yaptığı ayrıntılı derleme edebiyatın her alanında araştırma yürüten akademisyen ve öğrenciler için başvuru kitabı niteliğindedir. Eser “Sunuş” bölümünden itibaren okuyucuyu hastalıkların ölüm dışında sebebiyet verdiği birçok noktaya değinerek çoklu bir okuma evrenine dâhil eder. Eserin sonunda bulunan “Kaynakça” bölümü incelendiğinde detaylı bir literatürden yararlandığı görülmektedir. Konun güncelliği ve ele alınışı ilgili herkesin dikkatini çekeceğinden Salgın ve Edebiyat okuyucuya keyifli ve bilgilendirici bir okuma deneyimi sağlayacaktır.

YAYIN İLKELERİ

1. 2016 yılında yayın hayatına başlayan *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Haziran ve Aralık ayları olmak üzere yılda iki sayı olarak yayınlanan hakemli bir dergidir. Dergiye gönderilen yazılar Editör Kadrosu tarafından derginin amacına, konusuna, içeriğine ve yazım-noktalama kurallarına uygunluğu açısından incelenir. Derginin yazım ilkelerine uygun bulunan makaleler yazar adları gizlenerek; bilimsel açıdan değerlendirilmek üzere alanında uzmanlaşmış iki (2) hakeme gönderilir. Hakemlerden gelen raporlara göre yazıların yayımlanıp yayımlanmayacağına karar verilir.

2. Derginin dili Türkiye Türkçesidir. Ancak her sayıda iki makaleyi geçmemek kaydıyla diğer Türk lehçeleri ile yabancı dillerde makalelere de yer verilebilir.

3. *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*'nde yayımlanacak yazılarda daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış olma şartı aranır. Bilimsel bir toplantıda sunulmuş ve yayımlanmamış bildiriler, bu durum belirtilmek şartı ile dergimizde yayımlanmak üzere kabul edilebilir.

4. Yazıların her türlü ilmî sorumluluğu yazarlarına aittir.

5. **Editörlük Düzeltmeleri:** Yayım aşamasında esasa yönelik olmayan küçük düzeltmeler Editörlük birimi tarafından yapılabilir. Bu düzeltmelerde Türk Dil Kurumunun Yazım Kılavuz ve Sözlükleri esas alınır.

6. Yazılar, MS Word programına göre kâğıdın bir yüzüne Cambria yazı karakteriyle, 11 punto, 1,2 satır aralığı ile yazılmalıdır. Paragraf aralığı "sonra 3 nk" olarak düzenlenmelidir.

Kâğıt Boyutu	A4 Dikey
Üst Kenar Boşluk	2,5 cm
Alt Kenar Boşluk	2,5 cm
Sol Kenar Boşluk	3 cm
Sağ Kenar Boşluk	2,5 cm
Yazı Tipi	Cambria
Yazı Tipi Stili	Normal
Boyutu (normal metin)	11
Boyutu (dipnot metni)	9
Tablo-grafik	10
Paragraf Aralığı	sonra 3 nk
Satır Aralığı	1,2

7. Başlık yazısı ve yazar adlarından hemen sonra Türkçe özet yer alır ve büyük harflerle ÖZ şeklinde yazılır. Konunun Türkçe özeti 100-250 kelime arasında olmalıdır. Öz içinde kaynak, şekil, çizelge, nota vb. bulunmamalıdır. Türkçe özetten sonra İngilizce özete yer verilir. Her iki özeti altında Anahtar Kelimeler-Keywords (3-8 kelime) yazılır. Makalenin İngilizce başlığı İngilizce özetten (ABSTRACT) önce büyük harflerle yazılmalıdır. Türkçe ve İngilizce özet, anahtar kelimeler, abstract ve keywords 9 punto ve tek satır aralığı ile yazılmalı; dipnotlar 9 punto olmalıdır.

8. Yazılar üç nüsha (iki nüshasında isim, unvan ve çalıştığı kurum belirtilmeden) mail olarak gönderilmelidir.

9. Yazılardaki paragrafların ilk satırı 0.5 cm içeriden başlayacaktır. Ana başlık büyük harfle ve metin gövdesini ortalayacak şekilde, sayfanın üstünden 4 satır aşağıda, alt başlıklar ise paragraf düzenine uygun olarak (0.5 cm içeriden) konulacaktır. Başlık yazısının sağ alt tarafına yazar veya yazarların adları alt alta yazılır. Yazar ad/adları yazılırken herhangi bir akademik unvan belirtilmez. Yazarın akademik unvanı, çalıştığı kurum (üniversite, fakülte, bölüm veya diğer) adları ve elektronik posta adresi dipnot biçiminde sayfanın altına yazılmalıdır. Akademik unvan dışında başka unvan kullanılmaz.

10. Araştırma ve inceleme dalındaki yazılar Öz (Türkçe ve İngilizce) makale metni şeklinde düzenlenir. Yabancı dilde yazılan yazılarda yukarıdaki bölümlerin yabancı dildeki karşılıkları kullanılır ve aynı düzenlemeye uyulur.

11. **Metin İçi Kaynak Gösterme:** Metin içinde (Korkmaz 2005: 9), yazarın aynı yıl yayımlanan birden fazla eseri kaynak gösterilmişse (Korkmaz, 2005a, Korkmaz 2005b...) birden fazla kaynağa atıfta bulunuluyorsa (Korkmaz 2005, Çelik 2001, Demir 1999), çok yazarlı yayınlarda ilk yazar adı (Korkmaz vd. 2005), görülemeyen bir yayın kaynak gösteriliyorsa (Eagleton 1996, Korkmaz 1999'dan) sözlü kaynak kullanılıyorsa kaynak kişi bilgileri Adı, Soyadı, Görüşme Tarihi ve Yeri bilgilerini içermelidir.

12. **Dipnotlarda İzlenecek Yöntem:** Bilimsel bir yazıda kullanılan kaynakların künyesi dipnot olarak sayfa altında gösterilir. Dipnotlar 9 punto ile yazılmalıdır. Yararlanılan kaynaklar ilk geçtikleri yerlerde ayrıntılı ve aşağıdaki örneklerde belirtilen sıralamaya uygun olarak verilir:

a. **Kitaplar:** Yazar Adı Soyadı, Kitap Adı (italik), Yayınevi, Baskı Sayısı, Yayın Yeri, Yılı, Sayfa Numarası.

Örnek: Dilek Yalçın Çelik, *Yeni Tarihselcilik Kuramı ve Türk Edebiyatında Postmodern Tarih Romanları*, Akçağ Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2005, s. 215.

Eğer ikinci kez geçiyorsa; D. Yalçın-Çelik, age., s. 217.

b. **Makaleler:** Yazar Adı Soyadı, Makale Adı (tırnak içinde), Dergi/Kitap Adı (italik), Cilt No, Sayı, Yayın Yeri ve Yılı, Sayfa Numarası.

Örnek: Muhittin Eliaçık, "Belâgat Kitaplarında Tecâhül-i Ârif'in Tarif ve Tasnifi", *Turkish Studies*, Volume 11/10, Ankara-Türkiye, 2016, s. 217-230.

Eğer ikinci kez geçiyorsa; M. Eliaçık, agm., s. 220.

c. Dipnotlardaki bilgilerden sonra verilecek kaynakların parantez içinde verilip verilmeyeceği yazarın takdirine bırakılmıştır.

13. **Kaynakçada İzlenecek Yöntem:** Makale metninin sonunda, yazarların soyadına göre alfabetik olarak yazılmalıdır. Bir yazarın birden fazla yayını olması halinde, yayımlanış tarihine göre, bir yazara ait aynı yılda basılmış yayınlar var ise (2005a, 2005b) şeklinde gösterilmelidir.

Kitap: Gazete, dergi, ansiklopedi, antoloji, roman, oyun ve film gibi yapıtlar ile öykü ve şiir kitapları "uzun yapıt" sayılır ve künyede eğik yazı ile gösterilir. Basılmış tezler de bu kategoriye girer.

Bir yazar: Tek yazara ait yapıtların künyesi şu şekilde gösterilir. Kullanılan kaynaktaki yapıtın yayımlandığı şehir belirtilmiyorsa, künyede bu bilginin bulunması gereken

yerde **Yyy** (yayım yeri yok), yayımlandığı yer belirtilmemişse **yy** (yayımcı yok), yayımlandığı tarihe ilişkin bilgi yer almıyorsa **ty** (tarih yok) kısaltmaları kullanılır.

Emiroğlu, Öztürk. *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Hisar Topluluğu*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2007.

Perec, Georges. *Uyuyan Adam*. Çev. Sosi Dolanoğlu. İstanbul: Metis Yayınları, 2002.

İki (ya da üç) yazar: İki (ya da üç) yazara ait yapıtların künyesi şu şekilde gösterilir:

Best, Steven ve Douglas Kellner. *Postmodern Teori*. Çev. Mehmet Küçük. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2011.

Üçten fazla yazar: Üçten fazla yazara ait bir kitabın künyesinde ya bütün yazar adları kitaptaki sırasıyla verilir ya da ilk yazar adından sonra **ve diğer.** ifadesi kullanılır.

Korkmaz, Ramazan ve diğer. *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2013.

Makale vd.: Tek tek şiir, öykü, makale, kitap bölümü, mektup, konferans, konuşma, söyleşi ve kişisel görüşme “kısa yapıt” sayılır ve başlıkları çift tırnak içinde yazılır. Ansiklopedi maddelerine yapılan göndermelerde madde adı ansiklopedide yer aldığı gibi yazılır (ör. “Cansever, Edip”). Söyleşilerin ve yayımlanmamış tezlerin künye bilgileri aşağıdaki örneklerdeki gibi verilir.

Argunşah, Hülya. “Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun Türk Edebiyatı Üzerine Tenkidî Fikirleri”. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, 1985.

Aynı Yazara Ait Birden Fazla Yapıt: “Seçilmiş Bibliyografya”da aynı yazarın birden fazla yapıtına yer verildiğinde yapıt adları tarih sırasına göre değil alfabetik sıraya göre listelenir. Böyle durumlarda yazar adı ve soyadı tekrar edilmez; bunun yerine (— . şeklinde) yan yana iki uzun çizgi ve bir nokta koyulur; ardından yapıt adı ve diğer bilgiler verilir. Aşağıdaki örnek izlenmelidir.

Emiroğlu, Öztürk. *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Hisar Topluluğu*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2007.

—. *Türkiye’de Edebiyat Toplulukları*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2014.

Elektronik Ortamdaki Metinler: Elektronik ortamdaki metinlerin kaynak olarak gösterilmesinde, güvenilirlik açısından, yazarı, başlığı ve yayım tarihi belirtilmiş olanlar tercih edilmelidir. Künye bilgileri şu sırayı izler: yazar adı; metnin başlığı; varsa kaynağın tarihi; erişim tarihi; sitenin adresi. Aşağıdaki örnek izlenmelidir.

Rasim, Özdenören. “Yenilik de Hesaplaşma Gerektirir” (26 Haziran 2016) 27 Haziran 2016. < <http://www.yenisafak.com.tr> >

Ses ve Görüntü Kayıtları: Ses ve görüntü kayıtlarına yapılan göndermelerin künye bilgileri yazılırken, katkısı öne çıkarılacak kişinin (yönetmen, senarist, oyuncu, yazar, besteci, şarkıcı, vb.) soyadı ve adından sonra yapıtın başlığı, katkısı bulunan diğer kişi ya da kurumlar, formatı (plak, videokaset, VCD, DVD, vb.) ve yayım ya da dağıtım bilgileri verilir.

Crowe, Russell, yön. *Son Umut*. Sen. Andrew Knight ve Andrew Anastasio. Oyun. Russell Crowe, Olga Kurylenko ve diğer. DVD. As Sanat, 2015.

Yabancı Dillerdeki Yayınlar: Türkçe dışındaki kaynakların künyelerinde, editörü, çevirmeni, cilt ve baskı sayısını gösteren ifadeler Türkçeleştirilir. Şehir adlarının Türkçe kullanımlarına yer vermeye özen gösterilir (ör. Paris).

14. Gönderilen yazılara ait resim, şekil ve grafikler sayfa yazım alanını taşmayacak biçimde net ve ofset baskı tekniğine uygun olmalıdır. Bunların sıra numarası ve adı her şeklin veya grafiğin altında verilmelidir.

15. Derginin aynı sayısında, ilk isim olarak bir yazarın birden fazla eseri yayımlanamaz.

16. Makalesi yayınlanan yazarlara iki adet dergi gönderilir.

17. **Telif Hakkı:** Yayımlanan yazıların telif hakkı *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*'ne devredilmiş sayılır. Yazıların düşünsel ve bilimsel, çevirilerin ise hukukî sorumluluğu yazarlarına/çevirmenlerine aittir. İki ve daha fazla yazarlı yazılarda yazının telif sorumluluğu birinci yazara aittir. Dergide yayımlanan yazı ve fotoğraflar kaynak gösterilerek alıntılanabilir.

18. Dergimizde basılmayan yazılar yazarlarına iade edilmez.

19. **Yazıların Gönderilmesi:** Yukarıda belirtilen ilkelere uygun olarak hazırlanan yazılar, edebiyatdergi@bartin.edu.tr adresine gönderilir. Eğer hakemler tarafından düzeltme istenmiş ise, yazar düzeltmelerin yapıldığı yeni biçimi aynı adrese en geç on beş (15) gün içinde gönderir.